

**KOVOS SU BUITINIU SMURTU BŪDAI:
ĮVAIRIŲ ŠALIŲ PATIRTIES APIBŪDINIMAS**

Jungtinių Tautų Biuras Vienoje
Socialinės raidos ir humanitarinių reikalų centras

Kovos su buitiniu smurtu būdai:

įvairių šalių patirties apibendrinimas

MOTERŲ INFORMACIJOS CENTRAS
WOMEN'S ISSUES INFORMATION CENTRE
p.d. 1218, Vilnius-2001, Lietuva

Jungtinės Tautos
Niujorkas, 1993

Vadovėlių rengė Kanados Teisės departamentas kartu su Socialinės raidos ir humanitarinių reikalų centro Nusikaltimų prevencijos ir baudžiamojo teisingumo padaliniu, bei Helsinkio JT Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institutu (HEUNI), padedant Kanados Sveikatos ir socialinės apsaugos departamentui. Vadovėlio projektas buvo aptartas ekspertų grupės susitikime, kurį surengė Tarptautinis baudžiamosios teisės reformų ir baudžiamosios teisenos politikos centras.

Pastaba

Jungtinių Tautų dokumentų ženklavimas yra sudarytas iš didžiųjų raidžių kartu su skaičiais. Toks žymėjimas nurodo Jungtinių Tautų dokumentą.

Medžiagos ir nuorodų pateikimas šiame leidinyje jokių būdu nereiškia Jungtinių Tautų Sekretoriato nuomonės apie kurios nors šalies, teritorijos, srities ar jos valdžios teisinę padėtį, o taip pat jų sienų ir ribų delimitavimą.

ST/CSDHA/20

Vertė: Jonas Jatautas
Konsultavo: Giedrė Purvaneckienė, Saulė Vidrinskaitė, Jurgita Pečiūrienė
Išleido: **Moterų informacijos centras, 1998**

Knygos vertimą į lietuvių kalbą bei išleidimą finansavo:
Jungtinių Tautų Plėtros fondas moterims

 UNIFEM

Ižanga

Šalių vyriausybės daugiau negali ignoruoti buitinio smurto problemos: tarptautinis spaudimas ką nors nuveikti šioje srityje reikalauja greito atsako.

Neseniai Jungtinės Tautos sutiko parengti dokumentą apie buitinį smurtą. Dokumentas turi apimti visus smurto, kuris vyksta namuose prieš moteris, vaikus, senelius ir neįgaliuosius, aspektus.

Šis vadovėlis yra pirmas žingsnis. Jame pagrindinis dėmesys skiriamas vyrų bei partnerių įvykdytam smurtui prieš žmonas ar partneres. Jame aprašoma daug skirtingų būdų, kuriuos įvairių kraštų vyriausybės, policija, socialinių paslaugų agentūros, medikai, visuomeninės organizacijos ir moterų grupės naudoja kovai su namuose vykdomu smurtu prieš moteris.

Šio vadovėlio tikslas - visus skaitytojus supažindinti ir sudominti idėjomis apie tai, kaip panaikinti smurtą prieš moteris buityje, bei apie šios problemos sprendimo būdus.

Smurtas prieš moteris jų namuose yra rimtas žmogaus teisių pažeidimas.

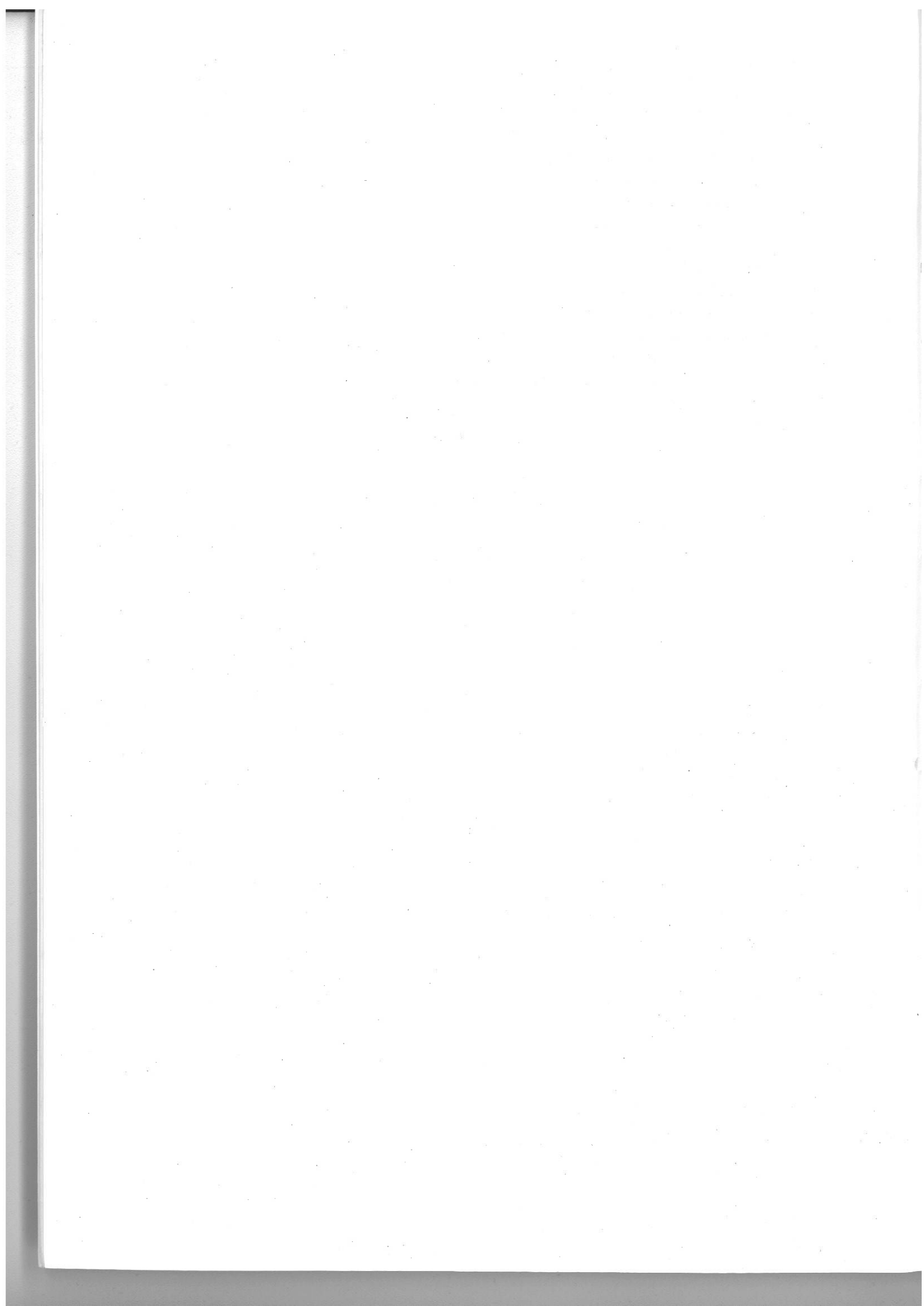
Siekiant sustabdyti šį smurtą kartu turi dirbti vyriausybės institucijos, socialinės ir įvairios kitos organizacijos. Iš visų vadovėlyje aptartų strategijų pati svarbiausia yra efektyvus ir bendras darbas.

TURINYS

Ivadas	9
A. Buitinis smurtas - pasaulinė problema	9
B. Vadovėlio ištakos	10
C. Vadovėlio objektas	11
I. Problemos samprata	13
A. Buitinio smurto kilmė ir paplitimas	13
B. Buitinio smurto pasekmės	15
C. Buitinio smurto priežastys	16
D. Buitinis smurtas ir šeimos privatumas	16
II. Įstatyminis buitinio smurto reglamentavimas	18
A. Teisinis sprendimas	18
B. Už ir prieš buitinio smurto kriminalizavimą	19
C. Veikimo principai	20
D. Šeimos teisės priemonės dėl skyrybų arba santuokos pasibaigimo	26
E. Kitos šeimos teisės nuostatos	27
III. Baudžiamosios teisenos tobulinimas	29
A. Policijos vaidmuo	29
B. Policijos veiklos strategija	30
1. Įėjimas į privačias patalpas	30
2. Įgaliojimai suimti	31
3. Užstatas	32
C. Policijos veiklos kryptys	32
1. Specialių policijos padalinių panaudojimas	32
2. Įsikišimas kritiniais atvejais	33
3. Buitinio smurto atvejų tyrimas	34
4. Policijos bendradarbiavimas su kitomis institucijomis	36
D. Baudžiamųjų bylų iškėlimas buitinio smurto atvejais	37
1. Specialūs prokuratūros padaliniai ir teismai	38
2. Prokuratūros pagalba nukentėjusiajai	39
3. Privalomo kaltinimo procedūra	40
4. Kaltinimų atmetimo prevencija	40
5. Nukentėjusios liudininkės apsauga	41
6. Nuosprendžiai, sulaikantys nuo recidyvų	42
7. Reabilitacinės programos	42
8. Alternatyvios priemonės	43
9. Tarpininkavimas	43
10. Vietinės bendruomenės veikla	44
E. Ginklų kontrolė	44
IV. Bendradarbiavimas	45
A. Tarpdisciplininis požiūris	45
B. Koordinavimo tobulinimas	46
1. Bendruomenės grupės	47

2. Tarpžinybinės grupės	48
3. Vyriausybės veikla	49
4. Nukentėjusiųjų dalyvavimas	50
5. Bendradarbiavimas	50
V. Pagalba nukentėjusiosioms	52
A. Teisingumo sistemos reagavimas	52
B. Specialistų reagavimas	53
1. Skubios pagalbos priemonės	54
2. Ilgalaikės pagalbos priemonės	56
C. Nukentėjusiųjų vaikai	57
VI. Darbas su nusikaltėliais	58
A. Reabilitacinės programos	58
1. Nukentėjusiųjų saugumas	59
2. Nusikaltėlių atsakomybė	59
B. Mokymo programos ir šaltiniai	59
VII. Specialistų mokymas	61
A. Kada pradėti mokymą?	62
1. Ikitarnybinis mokymas	62
2. Mokymas tarnybos metu	63
B. Mokymo tikslai	64
1. Supratimo ir suvokimo tobulinimas	64
2. Jautrumo, įgūdžių ir mokėjimo vertinti tobulinimas	65
3. Bendravimo įgūdžiai	65
4. Nusikaltimo išaiškinimas	66
5. Situacijos vertinimas	66
6. Veiklos pradžia	66
7. Pranešimas	67
8. Pagalba nukentėjusiosioms ir nusikaltusiesiems	67
9. Tyrimas	67
10. Kaltinimas ir nuosprendžio priėmimas	68
11. Po nuosprendžio	68
12. Pagalba nukentėjusiosioms ir nusikaltėliams: švietimas	68
VIII. Buitinio smurto prevencija	71
A. Būtinybė sustabdyti smurtą	71
B. Švietimas gali padėti sustabdyti smurtą	71
C. Prevencijos strategija	71
D. Visuomenės supratimo gilinimas	72
1. Visuomenės švietimo kampanijos	73
2. Žiniasklaidos kampanijos	74
3. Vyriausybės remiamos kampanijos šalies mastu	74
4. Vietinės kampanijos	75
5. Kombinuotos kampanijos	77
6. Specializuotos švietimo kampanijos	77
E. Švietimas šeimos klausimais	78
F. Senyvos ir neįgalios moterys	79

IX. Informacijos kaupimas ir platinimas	80
A. Pagarba nukentėjusiųjų ir nusikaltėlių teisėms	80
B. Oficialios ataskaitų sistemos	80
C. Informacijos kaupimas šalies mastu	81
D. Kultūrinių skirtumų toleravimas	82
E. Specialūs bendruomenės tyrimai	83
F. Buitinio smurto tyrimai	83
G. Institucijų atliekami tyrimai	84
H. Tyrimų prioritetai	85
I. Pilotaziniai projektai	85
J. Tarpkultūriniai tyrimai	85
K. Esamų projektų vertinimas	86
L. Informacijos mainai	86
M. Nacionalinės strategijos	87
N. Jungtinių Tautų techninė ir finansinė pagalba	88
Šaltiniai	89

IVADAS

A. Buitinis smurtas – pasaulinė problema

Po II pasaulinio karo žudynių ir genocido iškilo visų žmonių orumo ir teisių gerbimo vizija. Nuo tada Jungtinės Tautos siekia apibrėžti ir išstobulinti žmogaus teises.

Tarptautinėje žmogaus teisių chartijoje, sudarytoje iš Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 217 A. III priedas) ir Tarptautinių konvencijų dėl pilietinių, politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 2200 A. XXI priedas), išvardijamos pagrindinės žmogaus teisės ir apibrėžiamos bendros nukentėjusiųjų nuo buitinio smurto teisės. Šio pobūdžio teisių apsaugą užtikrina tokie dokumentai kaip Konvencija dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 34/180 priedas), Vaiko teisių konvencija (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 44/25 priedas) ir Deklaracija dėl pagrindinių teisingumo principų nukentėjusiems nuo smurto ir prievartos (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 40/34 priedas).

Darbas Jungtinėse Tautose pastaruoju metu rodo, kad šių bendrųjų teisių pagrindais kuriama specifinė teisė laisvam nuo smurto šeimos gyvenimui. Moterų statuso komisija 1991 m. 35-oje sesijoje rekomendavo Ekominei ir socialinei tarybai priimti rezoliuciją dėl visų smurto prieš moteris formų. Taryba savo ruožtu rekomendavo ekspertų grupei parengti tarptautinio dokumento dėl smurto prieš moteris projektą, kuris turėjo būti svarstomas Moterų pažangos skyriuje (Tarybos rezoliucija 1991/18). Šis projektas, suformuluotas 1991 m. lapkričio mėn., 1992 m. buvo įteiktas Moterų diskriminacijos likvidavimo komitetui¹ 11-oje sesijoje bei Moterų statuso komisijai 36-oje sesijoje. Komitetas, atsižvelgdamas į tai, kad smurto prieš moteris problema apskritai, o ypač šeimoje, valstybių-narių nebuvo rimtai vertinama, parengė bendras rekomendacijas¹ dėl priemonių, kurių turi imtis valstybės-narės. Moterų statuso komisija įsteigė tarpsesijinę darbo grupę, kuri susirinko 1992 m. rugpjūčio pabaigoje. Ji parengė papildomą deklaraciją dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Šioje deklaracijoje, kurioje pripažįstama būtinybė visuotinai įgyvendinti moterų lygybės, saugumo, laisvės, neliečiamybės ir orumo teises bei principus, garantuotus Tarptautiniame žmogaus teisių akte, išvardijamos įvairios priemonės, kurias valstybės-narės turi įgyvendinti, kad likviduotų visų formų smurtą prieš moteris ir ypač smurtą šeimoje. Deklaracijos tekstas (E/CN.6/1993/12 priedas) vėliau buvo pateiktas komisijai jos 37-ojoje sesijoje.

Jungtinės Tautos nėra vienintelė su buitinio smurto reikalais susijusi organizacija. Kai kurios tarpvyriausybines organizacijos yra labai susirūpinusios šiuo klausimu, tarp jų – Europos Taryba², Sandraugos sekretoriatas^{**}, Amerikos šalių organizacija (OAS)^{***}, Europos forumas dėl gyventojų saugumo^{****} ir 85-oji Tarpparlamentinė konferencija, įvykusi 1991 m. Pjongijange³.

Daug šioje srityje padarė nacionalinės ir tarptautinės nevyriausybines organizacijos, atlikdamos tyrimus ir bendradarbiaudamos su kitomis tarnybomis, kurioms jos teikė paslaugas.

¹Komitetas buvo įkurtas stebėti Konvencijos dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo įgyvendinimą. Savo apžvalgoje jis nuosekliai išanalizavo, kokiomis priemonėmis prie Konvencijos prisijungusios valstybės riboja buitinio smurto plėtimąsi. 1989 m. jis parengė rekomendacijas, siūlančias pateikti informaciją apie šias priemones visuose tolimesniuose pranešimuose. Komitetas įtraukė buitinio smurto temą į 11-ąją sesiją.

^{**}Pirmasis Sandraugos ministrų, atsakingų už moterų reikalus, susitikimas įvyko 1985 m. prieš Pasaulinę konferenciją. Jame apžvelgti ir įvertinti JT dešimtmečio, skirto moterims, pasiekimai „Lygybė, vystymasis ir taika“. Susitikime visos šalys buvo paragintos imtis žygių prieš smurtą.

^{***}Pavyzdžiui, XXV OAS asamblėjoje 1990 m. spalio 15–19 d. Vašingtone.

^{****}Europos ir Šiaurės Amerikos Konferencija dėl gyventojų saugumo ir nusikaltimų prevencijos Monrealyje, 1989 m. spalio 10–13 d.; žr. Final Declaration, 1989 (reproduced in A/CONF.144/NGO/8).

B. Vadovėlio ištakos

Buitinio smurto problema jau kuris laikas yra Jungtinių Tautų dėmesio centre – pavyzdžiui, svarstant ir sprendžiant nusikaltimų prevencijos ir pažeidėjų reabilitavimo problemą Pasaulinėje Asamblėjoje senyvo amžiaus žmonių klausimais, Pasaulinėje neįgalių asmenų programoje⁴, taip pat svarstant ir priimant Vaiko teisių konvenciją.

Šis klausimas buvo keliamas Pasaulinėje Jungtinių Tautų dešimtmečio, skirto moterų klausimams, pusės etapo įvertinimo konferencijoje „Lygybė, vystymasis ir taika“, vykusioje 1980 m. Kopenhagoje, taip pat 1985 m. Nairobyje vykusioje pasaulinėje konferencijoje, kurioje buvo apžvelgti ir įvertinti viso dešimtmečio pasiekimai. Tačiau tik nuo 1985 m. Jungtinės Tautos rimtai ėmėsi šios problemos.

1985 m. Generalinė Asamblėja patvirtino VI Jungtinių Tautų Kongrese, skirtame nusikaltimų prevencijai ir darbui su pažeidėjais, priimtą rezoliuciją dėl buitinio smurto. Tai buvo pirmoji specifinė Asamblėjos rezoliucija, skirta šiai problemai. Asamblėja reikalavo atlikti kriminologinius tyrimus bei parengti galimų veiksmų strategiją. Ji pareikalavo, kad valstybės narės imtųsi įgyvendinti tam tikras priemones ir kad Generalinis sekretorius pateiktų pranešimą buitinio smurto klausimu VIII Kongrese dėl nusikaltimų prevencijos ir pažeidėjams taikomų poveikio priemonių. Buvo tikimasi, kad šis kongresas iškels ypatingą minėtos problemos reikšmę.

Ekonominė ir socialinė taryba (1986/10 rezoliucija, IV dalis) pakvietė surengti apskritojo stalo diskusiją dėl buitinio smurto tyrimų ir veiklos strategijų rengimo. 1986 m. gruodžio mėn. Vienoje įvyko ekspertų grupės posėdis dėl smurto šeimoje.

Ekonominė ir socialinė taryba (1988/27 rezoliucija) pasiūlė, kad 10-ojoje sesijoje ekspertų grupės pateiktų rekomendacijas Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės komitetui. Po to taryba (1989/67 rezoliucija) pasiūlė Generaliniam sekretoriui pažvelgti į problemą iš baudžiamosios teisės pozicijų, atsižvelgiant į ekspertų grupės rekomendacijas. Specialus dėmesys turėjo būti skiriamas krizių sprendimo strategijai, taip pat socialinių paslaugų teikimo sistemai. Be to, taryba pasiūlė Generaliniam sekretoriui parengti pranešimą VIII kongresui, kuris turėjo įvykti 1990 m. Havanoje. Pranešime, priimtame atsižvelgiant į pasiūlymą (A/CONF. 144/17), buvo nustatytos baudžiamosios teisės galimybės ir pasiūlytos kitos priemonės, užkertančios kelią buitiniam smurtui bei sušvelninančios jo padarinius⁵.

1990 m., remiantis VIII kongreso rekomendacija, Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją (45/114), kuria paragino valstybes-dalyves parengti ir įgyvendinti strategiją, priemones ir metodus tiek baudžiamosios teisenos rėmuose, tiek ir už jos ribų, igalinančias buitinio smurto problemos sprendimą. Strategija turėjo numatyti prevencines ir poveikio priemones nukentėjusiems dėl buitinio smurto. Pabrėžtas ir efektyvaus pasikeitimo informacija plėtojimas. Rezultatai turėjo būti apžvelgti 1994 m., t.y. Šeimos metais.

Toje pačioje rezoliucijoje Asamblėja pasiūlė Generaliniam sekretoriui sudaryti ekspertų darbo grupę instrukcijoms parengti, atsižvelgiant į Generalinio sekretoriaus pranešimą dėl buitinio smurto (A/CONF. 144/17). Minėtos aplinkybės sąlygojo šio vadovėlio radimąsi.

Vadovėlio rengimui vadovavo Kanados Teisės Departamentas, kuriam padėjo Helsinkio JT Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institutas. Taip pat buvo bendradarbiaujama su Jungtinių

Tautų Sekretoriato Nusikaltimų prevencijos ir baudžiamosios teisės padaliniu*. Vadovėlio projektas buvo įvertintas 1991 m. rugpjūčio mėn. Rio de Žaneire įvykusiame VII Tarptautiniame viktimologijos simpoziume, taip pat Buitinio smurto ekspertų suvažiavime Vankuveryje, Tarptautiniame baudžiamosios teisės reformų ir baudžiamosios teisenos politikos centre (1992 m. kovo 22–25 d.).

C. Vadovėlio objektas

Šio vadovėlio objektas yra smurtas prieš moteris namuose. Moterys ir vyrai, mergaitės ir berniukai, – visi gali tapti buitinio smurto aukomis. Visame pasaulyje mergaitės ir berniukai patiria seksualinį išnaudojimą, dėl kurio yra kalti šeimos nariai. Vis daugiau yra įrodymų, kad senyvo amžiaus šeimos narius išnaudoja jų suaugę vaikai arba juos globojantys asmenys. Ligotus ar neįgaliuosius išnaudoja šeimos nariai bei juos prižiūrintieji. Poligaminėse šeimose žmonos nesutaria tarpusavyje ir taip pat gali panaudoti prievartą. Daugiavaikėse šeimose moteriškos lyties atstovės patiria tiek vyrų, tiek moterų smurtą. Tarnus ir tarnaites gali išnaudoti darbdaviai.

Su smurtu galime susidurti bet kur ir bet kada. Buitinio smurto aukomis gali tapti moterys ir vyrai, jauni ir seni, turtingi ir vargšai, socialiai privilegijuoti ir ne, politiškai įtakingi ir neturintys politinių galių.

Vienas leidinys negali aprėpti visų problemų. Šiame vadovėlyje apsiribosime tik vyrų** smurtu prieš žmonas arba partneres*** namuose****.

Tikimasi, kad vadovėlio objekto susiaurinimas bus naudingesnis. Visame tekste žodžiai „auka“ ir „nusikaltėlis“ atitinkamai reiškia „moteris“ ir „vyras“. Tai visai nereiškia, kad kiti šeimos nariai nėra buitinio smurto aukos ar negali jomis tapti ateityje.

Tikimasi, kad čia pateikiamus metodus, būdus ir priemones bus galima panaudoti kovai su įvairiomis buitinio smurto rūšimis. Šis vadovėlis yra tik pirmas žingsnis.

Kiekvienoje šalyje kovos su smurtu strategija gali būti skirtinga. Šiame vadovėlyje tik siūlomos įvairios galimybės ir strategijos, leidžiančios pažaboti buitinį smurtą skirtingose pasaulio dalyse. Informacija galės pasinaudoti policijos, prokuratūros, sveikatos bei socialinių įstaigų darbuotojai, moterų grupės ir vyriausybės institucijos. Vadovėlio tikslas – pasidalinti sukauptomis žiniomis apie smurto namuose stabdymą.

*Rengiant vadovėlį dalyvavo įvairių šalių buitinio smurto srities ekspertai. Tyrimo medžiagą ir informaciją suteikė Nacionalinis Kanados Smurto šeimoje tyrimai ir JAV nacionalinė Baudžiamosios teisenos tyrimų tarnyba bei daugelis pasaulio agentūrų ir pavienių asmenų.

**Esama tam tikrų kontraversiškų nuomonių, kaip dažnai patys vyrai tampa buitinio smurto aukomis. Dauguma rašančiųjų apie smurtą šeimoje mano, kad pasitaiko smurtaujančių moterų, tačiau apskritai moterų smurtas nėra paplitęs taip, kaip vyrų smurtas. Moterys dažniausiai yra priverstos gintis. Jų smurtas retai kada pasikartoja ir paprastai nepadarо žalos. Be to, jei vyras patiria prievartą, jis paprastai neturi pagrindo gyventi baimėje. Žr. E. Pleck and others, "The battered data syndrome: a comment on Steinmetz's article", *Victimology*, No.2, 1978, p.680; and M.D. Fields and R.M. Kirchner, "Battered Women are still in need: a reply to Steinmetz", *Victimology*, No.3, 1978, p.216.

***Daug kur vyrai ir moterys gyvena kartu nesusituokę. Smurtas, kurį patiria neištekėjusios moterys, yra identiškas smurtui, kurį patiria ištekėjusios. Šiuo atveju vadovėlyje vartojami tie patys „vyrų“ ir „žmonų“ terminai, kurie apima ir gyvenančius nesusituokus.

****Partneriai vienos lyties porose taip pat gali tapti smurto aukomis. Šis vadovėlis neskiria specialaus dėmesio tokio pobūdžio santykiams, bet pateikiamos metodikos gali būti pritaikomos ir jiems.

Skaitytojai turėtų žinoti, kad sėkmingos strategijos vienoje šalyje nebūtinai tokios bus ir kitose dėl tautinių ir kultūrinių skirtumų. Nors strategijos paremtos universaliais principais, tačiau panaudojimo efektyvumas priklausys nuo specifinių kiekvienos šalies realiųjų⁶.

Bendradarbiavimas – sėkmės laidas. Didesnėje vadovėlio dalyje yra aptariami baudžiamosios teisenos aspektai, kuriais remiasi kai kurios šalys, kovodamos su buitiniu smurtu. Siaurąja prasme tai reiškia, kad auka gali būti apsaugota nuo smurto vyrą arba partnerį areštuoju, plačiąja prasme – kad dėl buitinio smurto apkaltinus vyrą, žymiai sumažinama nusikaltimo pasikartojimo tikimybė.

Baudžiamosios teisenos požiūris gali būti efektyvus tik tuo atveju, jeigu jis bus integruojamas su kitomis priemonėmis. Baudžiamoji teisena turi veikti išvien su sveikatos apsaugos, švietimo, socialinėmis tarnybomis ir visuomeninėmis organizacijomis. Visuomenė taip pat turi remti kovą su buitiniu smurtu.

Svarbiausia išvada, kurią padarė žmonės, sprenddami buitinio smurto problemą, yra ta, kad smurtas gali būti kontroliuojamas tik tuo atveju, jeigu visos tarnybos ir asmenys bendradarbiauja dirbdami šioje srityje.

I. PROBLEMOS SAMPRATA

A. Buitinio smurto kilmė ir paplitimas

„Buitinio smurto“ sąvoka yra vartojama kalbant apie smurtą, kuris gali pasireikšti stumdymu, žnaibymu, spjaudymu, spardymu, mušimu, smaugimu, deginimu, badymu, daužymu ir kitomis formomis. Tokio fizinio smurto pasekmės gali būti įvairios: nuo sumušimo iki žmogžudystės; veiksmai, prasidėję kaip lengvi išpuoliai, gali sustiprėti ir padažnėti.

Kai kada „buitinio smurto“ sąvoka įvardinama ir psichinė prievarta, kuri pasireiškia įžeidinėjimu, užgauliojimu arba asmens izoliavimu, atimant iš jo pragyvenimo šaltinį arba draudžiant bendrauti su namiškiais ir draugais. Smurto formos įvairiose visuomenėse ir kultūrose gali gerokai skirtis.

Kartais „buitinio smurto“ sąvoka yra vartojama tik prievartos prieš moteris atvejais, tačiau dažniausiai ji atspindi santykius tarp kaltininko ir aukos, kuriuos sieja ilgalaikis ryšys. Todėl plačiąja prasme ši sąvoka apima įvairias smurto formas, kurios iškyla tarp tėvų ir vaikų arba tarp pačių vaikų. Šiame leidinyje, buitiniu smurtu vadinamas fizinis arba psichinis smurtas, kurį vyrai panaudoja prieš žmonas. Daugelyje šalių šiam smurtui įvardinti vartojamas „prievartos prieš žmonas“ terminas.

Buitinis smurtas yra paslėpta problema. Šio reiškinio tyrimai prasidėjo vos prieš 25 metus Vakarų Europoje, Šiaurės Amerikoje, Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje. Dauguma studijų apėmė dominuojančias kultūras, taip pat vietinių gyventojų, emigrantų ar pabėgėlių grupes. Šiuo metu daugėja tyrimų besivystančiose šalyse. Pavyzdžiui, bendrieji ir specialieji buitinio smurto tyrimai buvo atlikti Papua ir Naujojoje Gvinėjoje*. Be to, Jungtinių Tautų Plėtros fondas moterims paskelbė straipsnių rinkinį, kuriame apibendrinti buitinio smurto tyrinėjimai įvairiuose pasaulio regionuose⁷.

Galima tvirtinti, kad paprastai smurto namuose aukos yra moterys, o kaltininkai – vyrai. Tačiau neaišku, kiek vyrų ir moterų patiria tokį smurtą. Studijose pažymima, kad smurtas tarp sutuoktinių kai kuriose bendruomenėse būdingas kas trečiai porai⁸. Panašu, kad taip yra visame pasaulyje.

Sunku nustatyti, kaip ir kur pasireiškia buitinis smurtas. Ši problema dažniausiai yra nematoma. Bendruomenėse ji paprastai slepiama baiminantis, kad jos egzistavimo pripažinimas nepažeistų šeimos neliečiamumo. Oficialios statistikos beveik nėra.

Šiuolaikiniai metodai, kuriais siekiama apskaičiuoti smurto atvejus prieš moteris, yra nepakankamai tikslūs. Statistika dažniausiai remiasi iš policijos, socialinių tarnybų ar ligoninių gautais duomenimis apie moteris, kurioms buvo suteiktas laikinas prieglobstis. Tokia statistika rodo, kad smurtas prieš žmonas išties egzistuoja, tačiau dėl tendencingo siekimo nuvertinti problemą duomenys yra nepatikimi. Be to, smurto aukos labai dažnai iš gėdos, baimės arba lojalumo šeimai nenori apie tai pranešti.

* Papua ir Naujosios Gvinėjos Įstatymų reformos komisija paskelbė kelis pranešimus: Domestic Violence in Papua New Guinea, S. Toft, ed., Monograph No.3, 1985; Domestic Violence in Rural Papua New Guinea, S. Toft and S. Bonnell, eds., Occasional Paper No.18, 1985; Domestic Violence in Urban Papua New Guinea, S. Toft, ed., Occasional Paper No. 19, 1986; Interim Report on Domestic Violence; A Discussion Paper on Domestic Violence; C. Bradley, Final Report on Domestic Violence, Report No. 14, in press.

Net ir tada, kai moterys praneša apie smurto atvejus, ši statistika gali būti prarasta, nes oficialios tarnybos arba pranešimų iš viso neužregistruoja, arba registracijos įrašai yra beverčiai, nes juose nėra tyrinėtojams būtinos informacijos. Kriminalinė statistika, kuri galėtų būti svarbiausias informacijos apie buitinį smurtą šaltinis, dažniausiai nenurodo nei aukų ar kaltininkų lyties, nei jų giminystės ar kitokio pobūdžio ryšių*. Dėl šių aplinkybių buitinio smurto praktiškai neįmanoma išskirti iš kitų smurto atvejų ir prievarta prieš žmoną tampa sunkiai išaiškinama.

Asmeninių pranešimų pobūdis taip pat gali kelti įvairių problemų. Moterys, patyrusios prievartą, gali nutylėti šį faktą. Net ir pranešdamos jos gali nuvertinti arba pervertinti prievartos mastą. Pavyzdžiui, moterys gali neminėti stumdymo ar sudavimo ranka, nes tai joms gali atrodyti nereikšminga. Slapti telefoniniai pranešimai taip pat yra ribotas informacijos šaltinis, nes moterims dažnai sunku atskleisti intymią informaciją, nežinant, kas ją priima. Be to, tokia ryšio priemonė yra prieinama ne visoms moterims.

Kartu gyvenančių porų tyrimai neapima smurto aplinkybių, pasibaigus santykiams. Mušamų moterų, kurios naudojami laikiniais būstais, tyrimai nereprezentuoja visų moterų apskritai. Nepaisant šių trūkumų, pasakojimai, anekdotai ir kita informacija iš viso pasaulio rodo, kad smurtas prieš moteris namuose yra labai rimta problema⁹.

Remiantis statistika, gauta iš gydytojų, teisininkų, socialinių darbuotojų ir policijos Kanadoje, buvo nustatyta, kad vyrų smurto aukomis tampa 1 iš 10 moterų¹⁰.

Papua ir Naujosios Gvinėjos statistika rodo, kad 67 proc. visų ištekėjusių moterų yra patyrusios seksualinę prievartą šeimoje¹¹.

1992 metais UNIFEM paskelbta lytinių nusikaltimų prieš žmonas suvestinė. Ji atskleidė, kad žmonių mušimas yra paplitęs įvairiose šalyse: Bangladeše, Barbadose, Čileje, Kolumbijoje, Kosta Rikoje, Gvatemaloje, Indijoje, Kenijoje, Norvegijoje, Šri Lankoje.

Tikrasis buitinio smurto mastas niekada nebus tiksliai žinomas, bet yra aišku, kad jis būdingas daugeliui šeimų tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse. Taigi atliekami tyrimai tik patvirtina, kad moterys yra nužudomos, patiria fizinę ir seksualinę prievartą, yra bauginamos ir žeminamos vyrų, kuriais turėtų pasikliauti. Liūdna, bet tokia yra tikrovė.

Buitinio smurto atvejų pasitaiko visose socialinėse klasėse ir grupėse. Atsižvelgiant į nurodytus tyrimų ribotumus, gana sudėtinga apibendrinti, kokiems socialiniams sluoksniams priklauso buitinio smurto aukos. Kai kurie tyrimai rodo, kad aukomis dažniausiai tampa nepasiturinčių šeimų, žemesnio socialinio sluoksnio arba jaunesnio amžiaus moterys**. Galima daryti prielaidą, kad buitinis smurtas yra dažnesnis nepasiturinčiose šeimose arba šeimose, kur vyras yra mažiau išsilavinęs nei žmona.

Pagrindinė gaunama informacija yra pagrįsta duomenimis apie asmenis, kurie pateko į oficialių tarnybų akiratį. Šie žmonės paprastai ne visada sugeba apsaugoti savo asmeninį gyvenimą

* Lorna Smith teigia, kad, išskyrus žmogžudystes, Didžiosios Britanijos kriminalinė statistika neteikia informacijos nei apie nukentėjusių lytį, nei apie aukos ir nusikaltėlio giminystės ryšius. Žr. Domestic Violence, Home Office Research Study 107.

** Papua ir Naujosios Gvinėjos įstatymų reformos komisija konstatuoja, kad buitinis smurtas yra labiau būdingas žemesnėms klasėms ir kaimo gyventojams. Taip pat žr. D.Marsden, „Sociological perspectives on family violence“, Violence in the Family, J.Martin, ed. (Chichester, Wiley, 1978).

nuo išorinio įsikišimo. Pavyzdžiui, vidurinės ir aukštesnės visuomenės klasės moterys yra mažiau linkusios naudotis laikinomis prieglaudomis. Kai kuriose šalyse į valstybines ligonines dažniausiai kreipiasi nepasiturintys, o turtingesnieji yra labiau linkę naudotis privačių gydytojų ir klinikų paslaugomis, kurių dokumentai paprastai yra sunkiai prieinami tyrinėtojams. Be to, socialinės rūpybos ar apsaugos duomenys daugiausia apima mažiau privilegijuotas visuomenės grupes, kurioms skiriama valstybės parama. Turtingi žmonės turi daug daugiau galimybių išvengti valdžios ir policijos dėmesio.

Įvairūs pasakojimai ir nedideli tyrimai patvirtina, kad buitinė prievarta yra būdinga visoms socialinėms klasėms, kultūroms ir rasėms¹². Šis tyrimas dar kartą patvirtina, kad smurtas prieš moteris šeimose yra paplitęs visose visuomenės sanklodose ir neturi kliūčių.

B. Buitinio smurto pasekmės

Smurto prieš moteris šeimose pasekmės yra gana aiškios, nors galbūt neįmanoma susidaryti visiškai išsamaus vaizdo apie šio smurto mastą.

Be fizinio smurto, kurio pasekmės – nuo mėlynių iki mirties, moterys susiduria su sveikatos ir psichologinėmis problemomis. Jos išgyvena žymiai didesnę nerimą, depresiją bei patiria ryškesnius judėjimo sutrikimus nei moterys, kurios tokio smurto nepatyrė¹³. Jos dažnai būna suparalyžuotos iš siaubo, įsitempusios dėl nuolatinės užpuolimo grėsmės, yra labiau linkusios į depresiją, kuri gali baigtis savižudybe¹⁴, nei tos, kurios smurto nepatyrė¹⁵.

Žalingos smurto šeimoje pasekmės veikia ne tik auką. Ir pats kaltininkas gali nukentėti dėl savo elgesio. Tyrimai rodo, kad tos moterys, kurios nužudė savo vyrus, dažniausiai tai padarė užpultas arba grėšiant užpuolimui¹⁶.

Buitinis smurtas yra taip pat pavojingas šeimos nariams arba asmenims, kurie mėgina įsikišti, nes vyras gali panaudoti jėgą ir prieš juos. Ypač didelis pavojus grėšia vaikams, kurie, bandydami ginti arba kaip nors apsaugoti mamą, gali tapti tėvo smurto aukomis.

Daug problemiškesnis atrodo klausimas dėl pasekmių vaikams – smurto liudytojams. Kai kurie tyrimai rodo, kad vaikai – smurto liudytojai, žymiai blogiau elgiasi ir yra socialiai labiau pažeidžiami nei vaikai iš tų šeimų, kuriose nebuvo smurto. Pavyzdžiui, Kanadiečių tyrinėtojai teigia, kad tėvų konflikto stebėjimas vaikystėje įtakojo paauglių nusikaltimus (užpuolimas, išprievartavimas, vaiko pagrobimas ir nužudymas)¹⁷. Daugeliu atvejų gatvės vaikai teigė, kad jų šeimose tėvai naudojo prievartą. Tačiau kategoriškesniems apibendrinimams apie buitinio smurto pasekmes vaikams reikia žymiai daugiau sisteminių tyrimų.

Be milžiniškų asmeninių nuostolių, kuriuos patiria asmenys, susiję su smurtu šeimoje, dar patiriami didžiuliai socialiniai ir ekonominiai nuostoliai. Socialiniai nuostoliai susidaro sustojus normaliam konkrečios šeimos vystymuisi, izoliuojant šeimos narį, taip pat dėl laikinos arba nuolatinės ekonominės ir psichologinės priklausomybės nuo socialinės rūpybos sistemos.

Bendruomenės patiria ir didžiulius finansinių nuostolių. Didelės lėšos yra skiriamos policijai, teismui, sveikatos ir socialinėms tarnyboms, laikinoms prieglaudoms bei socialinės apsaugos

* Smurtaujančių vyrų nužudymai nėra būdingi išsivysčiusiose šalyse. Ranjana S. Jain iš Indijos teigia, kad daug moterų, esančių Indijos kalėjimuose, yra nubaustos už savo vyro nužudymą dėl patirtos prievartos. Žr. *Family Violence in India* (New Delhi, Advent Books, 1991). Tai būdinga ir Turkijoje.

priemonėms įsigyti. Kanadiečių apskaičiavimais, 1980 metais mokesčių mokėtojai sumokėjo 32 milijonus Kanados dolerių už policijos priemones prieš smurtą namuose ir už būtinos pagalbos teikimą bei administravimą¹⁸. Australiečių studijoje nurodoma, kad išlaidos dėl buitinio smurto kurį patyrė 20 aukų, sudarė 1 milijoną Australijos dolerių¹⁹.

C. Buitinio smurto priežastys

Aišku, kad, nepriklausomai nuo to, žinomos ar nežinomos smurto namuose priežastys būtina imtis veiksmingų priemonių. Egzistuoja nemažai teorijų, kuriose bandoma paaiškinti smurto šeimoje kilmę ir paplitimą. Kai kuriose teorijose tai motyvuojama asmeninio pobūdžio priežastimis: alkoholio ar narkotikų vartojimu²⁰, nukentėjusiosios veiksmais, psichinėmis ligomis, stresais, frustracija, vystymosi atsilikimu²¹ ir šeimos narių smurtavimu²².

Atsižvelgdami į vis labiau plintantį ir visuotinai pateisinamą smurtą prieš moterį šeimoje kai kurie mokslininkai ėmė abejoti dėl šio reiškinio išskirtinai asmeninio pobūdžio priežasčių. Jie linkę remtis socialinėse struktūrose glūdinčiomis prielaidomis. Moterų skriauda šeimos atspindi plačiąsias visuomenės struktūras ar joms būdingą lyčių bei ekonominę nelygybę. Studijos teigiama, kad buitinis smurtas ne tik kad nelaikomas nukrypimu nuo normos, bet dargi ku plačiausiai toleruojamas. Taip visuomenė bando išplėsti ir stiprinti vyro vaidmenį šeimoje. Pateikiamose analizėse atskleidžiama būdinga situacija: moters įžeidimas yra vyro galios demonstravimas, o moteris viso labo tėra žemesnė, priklausoma būtybė, įtakojama vyro. Šios teorijose daroma prielaida, kad moterų socialinė, politinė ir ekonominė priklausomybė nuo vyro lemia smurtą šeimose²³.

Smurto kilmė slypi socialinėje struktūroje, kurioje lyčių nelygybę sąlygoja vertybių tradicijų, papročių, įpročių ir pažiūrų visuma. Visuomenės struktūros tik įtvirtina nelygybę tarp vyrų ir moterų, kurios dažniausiai tampa aukomis²⁴. Smurtas prieš moteris yra pagrįstas daugelyje kultūrų egzistuojančia nuostata, kad vyrai yra pranašesni už moteris ir todėl jie gali su jomis elgtis kaip tinkami.

Aišku, kad neįmanoma surasti vienintelio teisingo smurto šeimose paaiškinimo, todėl kokios bebūtų priežastys, šio reiškinio pateisinti negalima. Individai ir visuomenė turi prisiimti atsakomybę ir stengtis išgyvendinti buitinį smurtą.

D. Buitinis smurtas ir šeimos privatumas

Teisė į šeimos gyvenimo neliečiamybę nesuteikia teisės smurtauti prieš šeimos narius. Tarptautiniai ir regioniniai žmogaus teisių dokumentai garantuoja namų ir šeimos gyvenimo neliečiamybę. Šeima yra privati erdvė, kurioje tenkinamos šeimos narių komforto ir ugdymo reikmės. Ši vertybė yra pabrėžiama tarptautiniuose ir regioniniuose žmogaus teisių dokumentuose ir pripažįstama Jungtinių Tautų. Pavyzdžiui, 1994 metai buvo paskelbti Tarptautiniais šeimos metais. Nors šeimos, kaip visuomeninės ląstelės, reikšmės neįmanoma pervertinti, tačiau perdėtas jos ugdomųjų galių iškelimas gali sąlygoti pastangas žūtibūt išsaugoti šeimą, net jei vieni jos nariai patiria kitų narių smurtą. Todėl šeimos neliečiamumas kai kuriais buitinio smurto atvejais gali tapti individų interesus pažeidžiančiu precedentu. Teisė būti saugiam nuo buitinio smurto yra fundamentali ir universali žmogaus teisė.

Galiausiai bet kuris darbuotojas, turintis reikalų su buitiniu smurtu privalo žinoti, kad tam tikro lygio prievarta šeimoje daugelyje visuomenių yra toleruojama. Kai kuriose teisinėse

sistemose yra leidžiamos ir netgi pateisinamos fizinės bausmės vaikams. Tam tikros fizinės bausmės buvo leistinos arba toleruojamos paskutiniame šimtmečiuose daugelyje šalių. Be to, daugelyje teisinių sistemų seksualinis smurtas vyro ar žmonos atžvilgiu nėra laikomas kriminalinės teisės objektu. Tokiu būdu yra neigiamos toli siekiančios namų smurto pasekmės nukentėjusiajai, kaltininkui ir kitiems šeimos nariams. Netgi viešpatauja nuomonė, kad dėl smurto šeimoje yra kaltos pačios moterys, kurios esą provokuoja, toleruoja ir netgi trokšta tam tikros savo vyrų prievartos.

Panašūs argumentai, kuriais įteisinamas tam tikro lygio smurtas, formuoja visuomenės ir teisininkų požiūrį į šios problemos kontekstą. Todėl aišku, kad reikalinga taktika, nukreipta prieš smurtą šeimoje, kuri papildytų jau egzistuojančias.

Taigi buitinis smurtas tapo problema, kuri reikalauja teisinių sprendimų, nes išryškėjo atotrūkis tarp įstatymų kūrimo politikos ir teisinės praktikos. Visose šalyse, kur prievarta šeimoje tapo kasdieniniu reiškiniu, teisininkams iškilo klausimas: kokį vaidmenį, pažabojant buitinį smurtą, turi atlikti kriminalinė teisėtvara?

II. ĮSTATYMINIS BUITINIO SMURTO REGLAMENTAVIMAS

A. Teisinis sprendimas

Daugelyje šalių pastaruoju metu buitinis smurtas vertinamas kaip teisinė problema. Tuo tarpu praeityje dažniausiai buvo elgiamasi taip, tartum ji iš viso neegzistuoūt. Priemonių ieškota nenoromis, kad jokiū būdu nebūtų pažeidžiamas šeimos privatumas. Jei vis dėlto reikėdavo įsikišti, tai tokie atvejai buvo laikomi šeimos teisės objektu.

Gilėjant pasaulio ir atskirų šalių visuomenės suvokimui, kad buitinio smurto pasekmės būna labai rimtos, keitėsi požiūris dėl galimybių panaudoti įstatymines priemones. Tose šalyse, kur prievarta namuose traktuojama kaip pavojingas visuomenei reiškinys, siekimas rasti įstatyminius sprendimus ypač išaugo. Kai kur taikomi jau esantys įstatymai ir buitinis smurtas vertinamas kaip kriminalinis nusikaltimas. Pavyzdžiui, buvo išplėsta juridinė išžaginimo samprata, kuri apėmė ir seksualinę sutuokinių prievartą*. Priimti įstatymai, kurie leidžia valstybės organams įtakoti panašias situacijas**.

Kai kuriose Australijos valstijose buvo išplėstos policijos teisės, leidžiant jai įeiti į privačias patalpas, jeigu yra pakankami įrodymų dėl smurtinių veiksmų jose²⁵.

Kai kuriose šalyse nuo šiol buitinis smurtas laikomas kriminaliniu nusikaltimu. Tokio smurto kriminalizavimas reiškia, kad kriminalinė teisė panaudojama siekiant apginti auką, nubausti pasikėsinusįjį ir eliminuoti galimą smurto pasikartojimą.

Ispanijoje ir Portugalijoje buvo sukurtos specialios teisinės priemonės prieš smurtą šeimoje²⁶.

Lenkijoje pagal 1969 m. Baudžiamojo kodekso 184 straipsnį buitinis smurtas yra kriminalinis nusikaltimas ir baudžiamas nuostolių atlyginimu. 1992 m. Baudžiamojo kodekso papildymas numato panašias sąlygas.

Daugelyje Europos šalių baudžiamosios teisės struktūra, susijusi su fiziniu ar seksualiniu smurtu, buvo arba yra peržiūrima, siekiant įstatymiškai apibrėžti smurtą, kaltinamųjų atsakomybę ir nukentėjusiųjų interesų saugumą²⁷.

Kai kurios šalys kriminalizavo specifines buitinio smurto formas:

Bangladešas ir Indija nustatė, kad kraičio reikalavimas ir su tuo susijusi prievarta yra kriminaliniai nusikaltimai²⁸.

* 1983 m. Kanadoje buvo priimtas įstatymas, kuris seksualinį tiek vyro, tiek žmonos smurtą laiko nusikaltimu. Iki įstatymo priėmimo vyras už žmonos išprievartavimą negalėjo būti kaltinamas. Sutuoktinio išprievartavimas tapo nusikaltimu po pataisos Kanados kriminaliniame kodekse, priimtos 1983 m. Toks išprievartavimas laikomas nusikaltimu Lenkijoje (Baudžiamieji kodeksai: 1932 m. – 204 str., 1969 m. – 168 str.). Tai galioja ir 1992 m. papildytame Lenkijos Baudžiamajame kodekse.

** Puerto Rike buvo priimtas prevencijos bei įsikišimo buitinio smurto atvejais įstatymas (1989 m. rugpjūčio 15 d., 54 įstatymas).

B. Už ir prieš buitinio smurto kriminalizavimą

Yra manančių, kad kriminalinė teisė yra netinkamas atsakas į smurtą šeimoje. Jie linkę pasikliauti taikymo ir tarpininkavimo būdais, todėl remia tuos socialinės terapijos metodus, kuriais galima išvengti teisinės prievartos: areštų, kaltinamųjų ir baudžiamųjų procesų. Šio požiūrio gynėjai teigia, esą kriminalinę teisę galima panaudoti tik kaip kraštutinę priemonę išskirtiniais atvejais.

Kiti laikosi požiūrio, kad įstatymai turi ginti, apsaugoti namų smurto aukas. Apsaugos taktika sukuria galimybę apsiginti nuo smurto arba efektyviai panaudoti įstatymus smurto atveju.

Kriminalizacijos šalininkai mano, kad smurtavimas visais atvejais yra kriminalinis nusikaltimas. Smurtas šeimoje nėra normalu. Besilaikantys šio požiūrio yra linkę galvoti, kad smurtą namuose reikia traktuoti kaip bet kurią kitą smurtinę veiką, tuo labiau kad yra pakankamai aiškios šio smurto socialinės pasekmės ir kad jis pakerta tikėjimą šeimos vertybėmis.

Esama labai rimtų argumentų prieš buitinio smurto kriminalizavimą. Pavyzdžiui:

- a) kriminalinė teisė remiasi baudimu, o ne reabilitavimu;
- b) daugelio šalių kriminalinė teisė yra daugiau visuomenės praeities produktas, todėl ji nebus pakankamai veiksminga būsimos visuomenės elgsenai;
- c) daugelyje šalių nukentėjusiųjų interesai kriminalinio proceso metu dažnai ignoruojami;
- d) kriminalinė teisėtvara nepajėgia užtikrinti pagalbos, kurios metu būtų mokoma kitokio elgesio, programos realizavimo;
- e) teisėtvarkos darbuotojai, t.y. policininkai, prokurorai ir teisėjai*, užtikrina įstatymų efektyvumą, tačiau dar netolimoje praeityje daugelis iš jų nelaikė buitinio smurto rimtu, o tuo labiau kriminaliniu nusikaltimu ir nenoriai taikydavo areštą, kaltinimą ar bausmę;
- f) netgi kai policija, prokuratūra ar teismai įsikiša, ne visada seka nuteisimas, nes gali pritrūkti įrodymų, kurie atitiktų įstatymines nuostatas kaltumui pagrįsti;
- g) dažnai, kai vyras yra areštuotas, apkaltintas, teisiamas ir baudžiamas, bausmė gali būti visiškai nedidelė ir nereikšminga;
- h) kriminalinė byla ir tam tikros bausmės gali padaryti žalą ne tik kaltininkui, bet ir jo aukai arba visai šeimai;
- i) kaip besibaigtų procesas – nuteisimu ar išteisinimu, – smurtas vėl gali pasikartoti, o auka likti be jokių saugumo garantijų;
- j) jeigu pasikėsintojas buvo nubaustas kalėti, auka gali patirti laikiną palengvėjimą, tačiau vyrui grįžus į namus, gali sulaukti dar žiauresnio elgesio;

* Šiame vadovėlyje, žodis „teisėjas“ vartojamas plačiąja prasme ir apima visų lygių teismų teisėjus.

k) buitinio smurto laikymas kriminaliniu nusikaltimu gali padaryti daug žalos nukentėjusiajai, ypač tradicinėse visuomenėse arba nacionalinių mažumų bendruomenėse, kuriose tokiais atvejais labiau linkstama taikyti ir tarpininkauti, todėl nukentėjusioji gali būti izoliuota tiek giminės, tiek bendruomenės atžvilgiu, o kai kada vyro šeima gali imtis net keršto²⁹;

l) kai kurie tyrimai rodo, kad tarpininkavimas gali būti labai efektyvus siekiant išvengti recidyvizmo namų aplinkoje³⁰.

Kita vertus, esama nuomonės, kad geriausias būdas sustabdyti smurto plitimą šeimose yra jo prilyginimas kriminalinei veikai:

a) areštai, kaltinimai, teismai ir bausmės gali aiškiausiai parodyti, kad visuomenė smerkia prievartą šeimose, o nusikaltėlis yra asmeniškai atsakingas;

b) kriminalinis procesas tik patvirtina, kad nusikaltimai šeimose yra tokie pat, kaip ir nusikaltimai gatvėse, kuriuose dalyvauja nepažįstami žmonės;

c) kriminalinis procesas pripažįsta, kad nukentėjusią pusę globoja valstybė, o šios pusės poreikiai yra prioritetiniai, palyginus su būtinybe išsaugoti santuoką ar šeimą;

d) įstatymas turi svarbią simbolinę ir auklėjamąją reikšmę, nes, pirma, jis keičia ir formuoja papročius, antra, įvardindamas smurtą šeimoje kaip nusikaltimą, keičia tradicinį požiūrį į jį kaip į nereikšmingą ar nežymų įvykį, trečia, plečia supratimą, kad namų smurtas yra netoleruotinas;

e) kriminalinis procesas gali įbauginti smurto šalininkus, o kai kurie tyrinėjimai leidžia manyti, kad, pirma, tokie procesai ne tik stabdo smurto apraiškas, bet ir įtakoja jų mažėjimą, antra, areštai ir panašios bauginančios procedūros gali sumažinti smurto recidyvus, trečia, baudžiamasis procesas veiksmingai įtakoja buitinio smurto kontrolę³¹;

f) tarpininkavimo metodai nėra pakankamai efektyvūs, nes, pirma, nuvertina smurto pasekmes, antra, siekia atkurti santuoką ir šeimos ryšius, trečia, suvienodina smurtininko ir nukentėjusiosios atsakomybę;

g) globojimo taktika neleidžia pasmerkti smurto, nepalaiko visuotinės nuostatos dėl buitinio smurto netoleravimo, galų gale toks požiūris neleidžia pašalinti smurto priežasčių.

C. Veikimo principai

Buitiniam smurtui pažaboti yra būtina speciali politika, nes šis nusikaltimas vyksta šeimoje, ir prievartos aktuose dalyvauja žmonės, emocionaliai ir finansiškai tarpusavyje susiję.

Šio smurto kriminalinės strategijos sėkmę gali garantuoti šie du veikimo principai: pirma, būtina atsižvelgti į natūraliąsias namų smurto priežastis ir suteikti pagalbą nukentėjusiajai bei padėti susivokti nusikaltusiajam; antra, būtina atsižvelgti į konkrečios šalies kultūrinės, ekonominės ir politinės realijas.

Kriminalinė strategija negali būti rengiama izoliuotai. Policija turi jautriai reaguoti į smurto šeimoje padarinius. Pavyzdžiui, arešto efektą ir nukentėjusiosios saugumą gali lemti tai, ar jis

truks visą naktį areštiniėje, ar tai bus kelių valandų sulaikymas nuovadoje. Policija vaidina išskirtinį vaidmenį, formuojant visuomenės nuomonę apie namų smurtą kaip netoleruotiną blogybę.

Vienas strateginis modelis kovai prieš smurtą šeimoje yra paruoštas Londone, Ontarijo provincijoje. Bendruomenė naudojami šiomis galimybėmis:

Bet kuriuo atveju policija nusikaltėjams kelia kriminalines bylas;

Policininkai intensyviai mokomi veikti smurtinėse situacijose;

Šeimos konsultavimo tarnyba teikia pagalbą ištisą parą;

Motėrimis ir vaikams suteikiama pirminės pagalbos prieglauda;

Nukentėjusiųjų moterų konsultavimo klinika teikia juridinę ir psichologinę pagalbą;

*Pataisos grupėse organizuojamas darbas su nusikaltusiais vyrais*³².

Tokių įvairiapusių problemos sprendimą gali būti sunkiau realizuoti neturtingose šalyse. Policija gali paprasčiausiai stokoti transporto ar patikimo telefono ryšio*. Tačiau tokius trūkumus gali kompensuoti bendruomenės socialinis aktyvumas, moterų sugebėjimas pasinaudoti savo autoritetu ir įtaka rinkoje, žemės ūkyje ir kitose srityse.

Kova su buitiniu smurtu būtinai turi atitikti šalies gyvenimo kontekstą. Svarbiausia yra stengtis patenkinti nukentėjusiosios pusės poreikius. Jos negalima traktuoti kaip incidento kaltininkės. Deja, kai kuriose teisėtvarkos sistemose moterys, kurios atsisako liudyti prieš savo vyrą, dažnai yra įkalinamos.

Daugiakultūrinėse visuomenėse čiabuvės ir imigrantės moterys dažnai konfliktuoja su kriminaline teisėsauga arba atsisako bendradarbiauti su ja³³. Kai kuriose australų aborigenų bendruomenėse moterys visiškai atsisako kontaktuoti su kriminaline teisėtvarka, kuria jos nepasitiki ir netgi stengiasi apsaugoti nuo jos savo vyrus³⁴.

Kriminalinė strategija turėtų būti realizuojama subtiliausiais būdais. Todėl labai svarbu paruošti ir apmokyti personalą, kuris susiduria su buitiniu smurto reiškiniiais. Teisėtvarkos darbuotojai ir visuomenė turi gerai suvokti naujųjų metodų paskirtį ir naudojimo galimybes. Apmokymas aptariamasis šios knygos VII skyriuje.

Dažnai pasitaiko, kad nauja taktika, kurią nustato viršūnės, nėra pakankamai aiški ją įgyvendinančiam personalui. Pavyzdžiui, policijos veikla, orientuota į areštų panaudojimą smurto atvejais, dažnai nėra pakankamai efektyvi. Policininkai nenoriai imasi baudžiamųjų veiksmų nusikaltusių vyrų atžvilgiu, nes ir jiems daro įtaką senieji vyro ir žmonos santykių stereotipai.

Todėl labai svarbu, kad kriminalinės teisėtvarkos darbuotojai turėtų esminę ir vieningą informaciją apie policijos veiklos strategiją ir procedūras, susijusias su buitiniu smurtu. Šią informaciją sudaro:

* J. Taylor ir S. Stewart atkreipė dėmesį į tokį faktą, kad Zimbabvės policijai trūksta transporto priemonių, o telefonai dažnai neveikia. Žr. *Sexual and Domestic Violence: Help, Recovery and Action in Zimbabwe*, Harare, A. von Glenn and J. Taylor, 1991.

- Bendros žinios apie visus įmanomus buitinio smurto fenomeno aspektus;
- Tikslūs visų butinio smurto veikų apibrėžimai;
- Informacija apie namų smurto identifikavimo būdus;
- Papildomų priemonių, kurios gali būti panaudojamos buitinio smurto metu, sąrašas;
- Tyrimų apžvalgos ir statistika;
- Instrukcijos dėl pareigybinės atsakomybės ir efektyvaus jos panaudojimo būdų.

Labai svarbu, kad vyresnysis personalas suprastų, jog kova prieš buitinį smurtą kaip kriminalinę veiką yra prioritetas. Todėl visų lygių darbuotojus reikėtų skatinti dalyvauti ruošiant ir įgyvendinant šią strategiją, pabrėžiant teisėtvarkos tarnybų atsakomybę už kiekvieną bylą.

Būtina organizuoti teisėtvarkos tarnybų veiklą ir mokymą taip, kad strategija ir taktika, numatytos valdymo lygmenyje, būtų sklandžiai realizuojamos operatyvinėse struktūrose.

Dažnai teismuose būna problemiška įrodyti kaltumą ir nuteisti asmenis, kurie naudojo smurtą šeimose. Nusikaltimai sunkiai išaiškinami, nes jie įvyksta namuose, o pati auka dažniausiai yra vienintelė liudytoja. Nukentėjusiosios parodymai paprastai turi lemiamą reikšmę bylos baigčiai. Dažniausiai nukentėjusioji ir toliau gyvena ar palaiko ryšius su kaltinamuoju, kol šis nėra nuteistas, todėl jeigu prasideda bauginimai ir reikalavimai keisti parodymus ar jų iš viso neduoti, jos padėtis tampa lengvai pažeidžiama*.

Susidarė klaidinga nuomonė, esą buitinio smurto aukomis tapusios moterys dažniausiai atsisako liudyti teisme prieš savo vyrus. Neretai tuo pateisinamas teisėtvarkos struktūrų neveiklumas panašiose bylose. Kai kurie tyrimai rodo, kad atsisakymai liudyti buitinio smurto bylose yra ne ką dažnesni nei kitose kriminalinėse bylose³⁵.

Kai kuriose šalyse teisminis procesas smurto šeimoje atvejais yra sunkiai įgyvendinamas, nes žmonoms draudžiama liudyti prieš savo vyrus arba jos yra laikomos „nekompetetingomis“ liudytojomis. Todėl panašių bylų nagrinėjimas teismuose yra beveik neįmanomas.

Kitur žmonos gali būti laikomos „kompetetingomis“ liudytomis, tačiau jų parodymai prieš savo vyrus gali būti neprivalomi. Tai reiškia, kad jos nelaikomos būtinomis liudininkėmis. Kai kuriose šalyse** buvo priimti įstatymai, traktuojantys žmonas kaip būtinąsias liudytojas, nagrinėjant jų vyrų bylas teismuose. Išimties tvarka teisėjai dažnai leidžia žmonoms neliudyti, jeigu jie mano, kad yra ypatingos aplinkybės arba nukentėjusiajai gali būti grąšinama. Panašūs įstatymai dažnai taikomi klaidingai ir yra neefektyvūs. Kita vertus, įstatymai, verčiantys žmonas liudyti, gali turėti jai nepageidautinų pasekmių. Atsisakymas liudyti gali būti įvertintas kaip teismo negerbimas ir paskirta bausmė už atsisakymą duoti parodymus. Anglijoje ir Kanadoje yra buvę panašių atvejų. Vadinasi, moteris gali nekviesti policijos vien nenorėdama vėliau liudyti prieš savo vyrą.

* Kanada, N. Zelandija ir kai kurios Australijos valstijos bei teritorijos nustatė persekiojimo tvarką, pagal kurią policija ir kiti organai persekiojimą buitinio smurto bylose privalo atlikti taip, kaip ir smurto tarp nepažįstamųjų bylose. Taip turi būti elgiamasi net tada, kai nukentėjusioji pageidauja nekelti bylos. Teoriškai tai gali apsaugoti nuo vyro spaudimo atsisakyti kaltinimų, kadangi žmona tokiu atveju neturi įtakos sprendimui dėl teisminei persekiojimo.

** Anglijoje, Kanadoje ir daugumoje Australijos valstijų įstatymai žmonas laiko būtinomis liudytojomis teismu procesuose, kai kaltinamieji yra jų vyrai.

Taigi, nors teisinės reformos ir keičia teisminę liudijimo tvarką, vis dėlto efektyvus kriminalinis tyrimas tebėra problemiškas, o kai kada ir netinkamas. Todėl daugelyje šalių toliau ieškoma kitų teisinių sprendimų.

Vyras, kuris pasižadėjo teismui elgtis taikiai, bet pažadą sulaužė, gali būti baudžiamas. Daugelyje šalių nukentėjusioji gali skųstis teismui dėl besikartojančio smurto, ir šiuo atveju bus taikomos tiek kriminalinės, tiek civilinės teisės priemonės. Teismas iš nusikaltusiojo gali reikalauti pasižadėti gražiai ir taikiai elgtis, sumokėjus piniginių užstatą ar be jo.

Tokia tvarka yra vadinama „įpareigojimu“ ar „įsipareigojimu“. Pakanka tik skundo, kad grėsia fizinis susidorojimas, ir pasikėsintojas bus nubaustas pinigine bauda, o tam tikrais atvejais ir įkalintas. Toks žalos atlyginimas yra tam tikra prasme graži kriminalinė priemonė, susijusi su kriminaliniu kaltinimu, nes yra lengvai prieinama ir įvykdoma³⁶. Tokia bausmė nereikalauja tiek daug įrodymų, be to, gali būti panaudota vos iškilus smurto grėsmei.

Žalos atlyginimas nėra visiškai tobula teisinė priemonė. Teismas neturi galimybių kelti kokių nors sąlygų, jeigu išlieka smurto galimybė. Įstatymas tegali pasakyti, kad už smurtinius veiksmus bus baudžiama. Pasikėsintojas negali būti ištremtas iš namų, kad ir neilgam. Jei teisinė tvarka pažeidžiama, auka turi inicijuoti teisminį nagrinėjimą, kurio eigoje būtų paskelbta nuobauda. Be to, dėl neapibrėžtų sąlygų, kurios buvo keliamos pažeidėjui („taikiai ir gražiai elgtis“) teisme gali būti sunku įrodyti, jog buvo smurtauta. Teismas neturi didelių pasirinkimo galimybių. Žalos atlyginimo negalima taikyti trikdymo ir varginimo atvejais, kurie neįeina į fizinio smurto sąvoką.

Nepaisant šių trūkumų, žalos nukentėjusioms nuo buitinio smurto atlyginimas gali suteikti tam tikrą ramybę bent jau ten, kur iš viso nėra specialių įstatymų. Apskritai teisėtvarkos struktūroms gali būti paprasčiau modifikuoti taip vadinamą „įpareigojimo“ ar „įsipareigojimo“ tvarką, kai atlyginama moteriai padaryta žala, negu sukurti visiškai naujus įstatymus ir procedūras.

Kai kuriose Australijos vietose kvazi-kriminalinis žalos atlyginimas paskatino sukurti įstatymus, nustatančius „priežiūros tvarką“, kuri yra specialiai skirta buitinio smurto atvejams.

Įstatymai, kuriais reglamentuojama panaši tvarka, yra skirtingi įvairiose teisinėse sistemose. Skirtumai yra susiję, pirma, su smurto šeimoje apibrėžimu, antra, su taisyklėmis, kas ir kada gali pasinaudoti šia tvarka, trečia, su teisėtvarkos procedūromis, ketvirta, su taikomų priemonių tipais. Apskritai įstatymai suteikia teismui galimybę apsaugoti nukentėjusiąją nuo tolimesnio užpuodinėjimo ir kamavimo. Priežiūros tvarkos sulaužymas reiškia nusikaltimą, už kurį policija gali areštuoti be įspėjimo.

Teisminis nagrinėjimas gali būti pradėtas be kaltinamojo, taip pat kai smurtas yra numanomas. Taisyklės gali reikalauti iš pažeidėjo neliesti nukentėjusiosios, apriboti vyro galimybę patekti į namus, net jeigu jis yra jų savininkas.

Tokiu būdu priežiūros tvarka yra reali parama nukentėjusiai nuo smurto šeimai. Šių taisyklių tvarkos įgyvendinimas yra greitas, nebrangus ir efektyvus. Priežiūra gali būti taikoma esant įvairioms specifinėms situacijoms, kriminalinei ar orumą žeminančiai veikai. Į jos taikymą reaguojama labai įvairiai.

Priežiūros įstatymų efektyvumas didžiaja dalimi priklauso nuo policijos ir teismų veiklos. Kai kuriose Australijos dalyse policija labai pasistengusi sugebėjo greitai realizuoti priežiūros

tvarkos teikiama pranašumą. Tačiau ne visur ir ne visada tai pavykdavo. Išskyrus tuos atvejus, kai priežiūra pati savaime veikia kaip bauginimo priemonė, kitose situacijose ji nėra tokia reikšminga.

Vienuose Australijos rajonuose nukentėjusiosios neigiamai vertino šią tvarką, kituose – entuziastingai ir rodė iniciatyvą ją įvedant. Teisininkai ir socialiniai darbuotojai, vertindami globos tvarką kaip papildomą priemonę šalia kriminalinių įstatymų, reagavo palankiai. Priežiūros tvarka yra parankesnė nukentėjusioms moterims, nes vietoj staigaus kriminalinio persekiojimo ji teikia švelnesnį atsaką, o kita vertus, nusižengusysis yra vienareikšmiškai įspėjamas.

Nepaisant įvairių požiūrių į globos priemones, Australijoje nebuvo bandoma įstatymiškai jas varžyti. Naujajame Pietų Velse – priešingai: kelis kartus buvo daromos įstatymų pataisos, išplėtusios priežiūros priemonių taikymo galimybes. Pradžioje šią tvarką buvo galima taikyti tik sutuoktiniams, vėliau – turintiems bendras gyvenamas patalpas, o dabar – visais atvejais, kada kyla pavojus iš kurio nors šeimos nario pusės. Priežiūros tvarka tapo visuotinai prieinama.

Naujajame Pietų Velse buvo įvertinta įstatymų įtaka 1983–1988 m. Duomenys rodo, kad buitinio smurto atvejų, susijusių su policijos ir teismo įsikišimu, skaičius ryškiai padidėjo būtent nuo priežiūros tvarkos įstatymo priėmimo. Policija vis labiau reaguoja į buitinio smurto apraiškas, o visuomenė vis geriau supranta įstatymų, skirtų spręsti šią problemą, reikšmę. 1984 m. policija inicijavo 22 apsaugos atvejus, o 1987 m. jau 270. Šio augimo priežastis buvo ta, kad policijos inicijuotų kaltinimų buitiniu smurtu skaičius nuo 485 (1984 m.) išaugo iki 1088-ių (1987 m.). Policijos inicijuotų kaltinimų dalis, palyginus su nukentėjusiųjų inicijuotais kaltinimais, išaugo nuo 56,3 procentų (1984 m.) iki 86,7 procentų (1987 m.)³⁷.

Priežiūros priemonėmis grįsta strategija gali teikti naujų galimybių tam tikrose buitinio smurto bylose. Kaip ir bet kuri kita teisinė strategija, ji nėra universali. Priešingai nei baudžiamasis nuosprendis, priežiūros tvarka ne iš karto baudžia kaltininką. Areštas ir kaltinimas seks tik smurtui pasikartojus. Tokie žingsniai bus efektyvūs tik tuomet, kai kaltininkas negerbia įstatymų arba kai jis yra kraštutinis smurtininkas, o jo elgesys – nenusipėjamas. Priežiūros strategija bus neefektyvi, jei policijos ir kitų teisėtvarkos darbuotojų požiūris į buitinį smurtą nebus rimtas.

Nurodymas ar draudimas gali priversti pažeidėją nustoti varginti savo žmoną arba kuriam laikui apleisti namus. Dauguma teisinių sistemų taiko žalos atlyginimo bausmę kaip pirminio įsikišimo priemonę. Tokiu būdu gali būti sustabdytas namo pardavimas, kai ginčijamasi dėl nuosavybės teisių, arba kai kokios nors įžeidžianti elgsena yra nutraukta.

Nurodymas ar draudimas gali būti laikomas epizodine ar pagalbine priemone juridškai anuliuojant skyrybas, santuokas, ir kaip ieškinys dėl žalos atlyginimo kitose civilinėse procedūrose. Tokia epizodinė pagalba, pavyzdžiui, gali būti reikalavimas vyrui susilaikyti nuo bendravimo su žmona arba apleisti namus.

Daugumoje teisinių sistemų nurodymai ir draudimai gali būti naudojami tik kartu su kitomis esminėmis priemonėmis. Apsauga buitinio smurto aukai gali būti paskirta tik tuo atveju, jeigu ji sutinka su teismo nutartimi dėl esminių priemonių.

Kai kuriuose kraštuose buvo priimti įstatymai, leidžiantys nukentėjusiajai prašyti teisinės pagalbos nepriklausomai nuo bet kokių kitų teisinių veiksmų. Tokie įstatymai veikia Australijoje, Bahamuose, Honkonge, Jamaikoje, Naujojoje Zelandijoje, Sent Vincente, Grenadinuose, Terkso ir Kaikoso Salose, daugumoje Kanados, Didžiosios Britanijos, Škotijos ir Velso provincijų.

Nors šie įstatymai skiriasi vieni nuo kitų, bet turi ir kai kurių panašumų. Visų jų esmė ta, kad taikomos dviejų tipų teisinės priežiūros taktikos.

Pirmasis priežiūros tipas draudžia nusikaltėliui „kankinti“ ar „varginti“ nukentėjusiąją. Šie terminai yra skirtingai interpretuojami, tačiau juos papildo grąšinimas, nuolatinis persekiojimas, telefoniniai skambučiai ir pan.

Antrasis priežiūros tipas yra susijęs su „atskyrimu“, „iškėlimu“ ar „išvijimu“ ir yra žymiai griežtesnis. Kaltininkas gali būti atskirtas nuo šeimos arba iškeldintas iš šeimos gyvenamojo rajono. Šios priemonės taikomos net tada, kai namai yra kaltininko nuosavybė. Šis priežiūros tipas paprastai numato tam tikras laiko ribas.

Jeigu pažeidėjas sulaužo priežiūros reglamentą, policija turi teisę suimti jį iš anksto neįspėdama. Vienuose kodeksuose suėmimo teisė yra automatiškai leidžiama taikant globos priemones, kituose ji gali būti numatyta, jeigu to reikalauja nukentėjusioji pusė. Dar yra kodeksų, pagal kuriuos suėmimą skiria teisėjas. Bausmės už nustatytos tvarkos pažeidimą taip pat skiriasi, tačiau būtinai yra numatomas įkalinimas.

Nurodymų tikslas – užtikrinti esamai ar potencialiai buitinio smurto aukai trumpalaikę paramą, kuri neprilygsta kriminalinėms sankcijoms. Įstatymai turi tam tikrą reikšmę ir svorį. Pirmia, jie nedviprasmiškai įspėja pažeidėją, kad jo smurtas nėra toleruojamas. Antra, jie sudaro sąlygas efektyviai policijos veiklai, jeigu smurtas pasikartoja. Trečia, jie leidžia nukentėjusiajai kreiptis dėl operatyvios priežiūros priemonių taikymo, net ir nesant pažeidėjo.

Įstatymų paruošimas ir jų įgyvendimas, deja, ne visada apsieina be komplikacijų. Kodeksai apriboja žalos atlyginimo pritaikymo atvejus. Kai kuriose šalyse ir toliau žalos atlyginimas laikomas tik pagalbine priemone, o kai kur tokiam atlyginimui nėra pakankamų įstatyminių prielaidų. Pavyzdžiui, Malaizijoje numatytos priemonės negali būti taikomos musulmonėms ar čiabuvėms, kurios turi pasikliauti savo paprotinės teisės normomis.

Kai kurie kodeksai mažina žalos atlyginimo efektyvumą dėl vartojamų prievartos apibrėžimų. Pavyzdžiui, emocinis ir psichologinis smurtas gali būti nelaikomas prievarta.

Kai kuriuose kodeksuose, esant tam tikriems poros ryšiams, žalos atlyginimas yra limituojamas. Pavyzdžiui, žalos atlyginimas gali būti taikomas tik vedusiems sutuoktiniams arba suaugusių poroms, kurios gyvena kartu ir palaiko seksualinius ryšius. Daugumoje kodeksų nekalbama apie poras, kurios niekada kartu negyveno. Tokiu būdu yra eliminuojami asmenys, kuriuos sieja intymūs ryšiai ir bendri vaikai, bet kurie niekada neturėjo bendrų namų. Daugelyje kodeksų nutylimi išsiskyrusieji, vėl ignoruojant dažnai pasitaikantį smurtą tarp jų, ypač, kai buvęs vyras ateina aplankyti vaikų.

Kai kurios teisinės procedūros taip pat riboja žalos atlyginimo taikymo galimybes. Tai dideli teismo mokesčiai, kuriuos būtina sumokėti prieš teismo procedūrų pradžią, brangiai kainuojančios teisinės konsultacijos, nepakankamas teisininkų informuotumas apie žalos atlyginimo procedūras. Nemokamos arba lengvatinės juridinės paslaugos gali būti neteikiamos, o jei yra numatytos - tai sunkiai prieinamos, nes nukentėjusiosios teisė į jas gali priklausyti nuo vyrų pajamų. Be to, įstatymuose numatytos sankcijos gali būti nepakankamai aiškios ar griežtos.

Priežiūros tvarkos efektyvumas priklauso nuo darbuotojų, ypač dirbančių teisėtvarkos srityje, bendradarbiavimo. Anglijos ir Velso patirtis šiuo reikalu yra pakankamai akivaizdi. Šie kraštai turi visapusiškus, nors ir sudėtingus įstatymus, kurie sudaro prielaidas moterų, nukentėjusių buitinio smurto, teisinei apsaugai. Sistemą silpnina tai, kad policija ir teismai tam skiria nepakankamai dėmesio. Policija dažnai yra mažai informuota apie priežiūros tvarką. Net kai šios informacijos pakanka, policija nenoriai imasi veikti. Teismai dažnai nenoriai taiko priežiūros priemones, galiojančias ilgiau nei tris mėnesius, ir ypač stengiasi išvengti sprendimų, reikalaujančių iškeldinti vyrą iš namų, nors įrodymų dėl baisaus smurto būna daug³⁸.

D. Šeimos teisės priemonės dėl skyrybų arba santuokos pasibaigimo

Šeimos teisės priemonės dėl skyrybų ir santuokos pasibaigimo turi suteikti galimybę moteriai nutraukti ją žeidžiančią santuoką. Tačiau, kaip toliau yra aiškinama, šie įstatymai tampa neefektyvūs, moteriai siekiant išsaugoti santuoką ir tuo pačiu pažaboti smurtą. Daugelyje šalių šeimos teisė apima ir buitinį smurtą. Moterys, kurias kankina jų partneriai, gali siekti įvairių santuokos palengvinimo būdų, tarp jų – skyrybų ar teisinio atidalinimo³⁹.

Skyrybų ir santuokos nutraukimo įstatymai skiriasi kiekvienoje šalyje, o kartais ir šalies viduje. Turime tris pagrindinius šeimos teisės tipus. Pirmasis tipas – tai bendroji teisė, pagrįsta Europos modeliu, kuriam atstovauja Anglijos bendroji teisė ir Romėnų teisė. Antrasis tipas – paprotinė teisė. Trečiasis tipas – bažnytinė teisė, pavyzdžiui, Kanonų arba Islamo teisė. Kai kuriose šalyse egzistuoja teisinis paralelizmas. Pavyzdžiui, Malaizijoje musulmonai vadovaujasi Islamo teise, kai kurios vietinės kilmės gyventojų grupės laikosi paprotinės teisės, o pagrindinė visuomenės dalis pripažįsta Anglijos bendrąją teisę grindžiamus teisės principus.

Nepaisant šeimos įstatymų įvairovės pasaulyje, galima padaryti kai kurias apibendrinančias išvadas dėl skyrybų ir santuokos nutraukimo įstatymų taikymo namų smurto bylose.

Kai santuoka grindžiama paprotine teise, ji gali būti nutraukta, tačiau nuo tokių skyrybų paprastai atkalbinėjama. Taip yra todėl, kad sutuoktinių tėvai pirmiausiai stengiasi tartis. Tai ypač būdinga tuose kraštuose, kur tebegalioja kraičio paprotys, nes, santuokai iširus, vyras arba jo tėvai turi gražinti kraitį. Ir nors nuo skyrybų bus atkalbinėjama, tebesitęsiantis smurtas šeimoje bus laikomas skyrybų pagrindu. Ten, kur smurtas yra susijęs su mažumų atstovų fiziniu ar emociniu įžeidinėjimu, skyrybos gali būti iš viso neleidžiamos.

Tose visuomenėse, kur santuoką reglamentuoja bažnytinė teisė, moteris, nukentėjusi dėl smurto šeimoje, galės išsiskirti. Ten, kur galioja Romos Katalikų kanonų teisė, skyrybos draužiamos, tačiau galima teisinė santuokos baigtis.

Bendroji teisė, reguliuojanti skyrybas, remiasi trimis pagrindiniais modeliais. Pirmasis modelis leidžia skirtis, kai viena sutuoktinių pusė yra nusikaltusi, pavyzdžiui, neištikimybe arba fiziniu bei moraliniu smurtu. Antrasis modelis leidžia skirtis, kai yra visiškai akivaizdu, kad santuoka žlugusi. Paprastai tai turi būti grindžiama konkrečiais įrodymais. Trečiasis modelis leidžia skirtis dėl visiško santuokos žlugimo. Tačiau abi pusės turi tik prisiekti, kad taip yra iš tikrųjų, arba įrodyti, kad jie jau ilgai nebegyvena kartu. Šalyse, kur galioja antrasis ir trečiasis variantai, įstatymai nesukuria jokių kliūčių moterims, norinčioms išsiskirti dėl vyrų prievartos. Ten, kur veikia pirmasis variantas, moterims gali atsirasti kliūčių arba įstatyminių apribojimų skirtis.

Santuokos nutraukimas, nors ir labai veiksmingas daugeliu atvejų, nėra universalus

sprendimas buitinio smurto kontekste. Jis negarantuoja moters saugumo ateityje, ypač jei moteris palaiko posantuokinius ryšius su vyru. Daugelis moterų nenori nutraukti santuokos ar išsiskirti. Jos trokšta nutraukti smurtą, bet ne pačią santuoką. Galiausiai, daugelis moterų vengia skyrybų, nes jų manymu, tai gėdinga (socialinis ir kultūrinis faktorius); tai daro blogą įtaką vaikams; jos nori išsaugoti gyvenimo gerbūvį.

Net jei moteris nori nutraukti santuoką, ji gali susidurti su įstatyminėmis klūtėmis. Išskyrus tuos modelius, kai skyryboms pakanka santuokos žlugimo akivaizdumo, visais kitais atvejais moteris turės įrodyti skyrybų pagrįstumą. Tai gali būti sudėtinga, kai teisėjas traktuoja santuoką kaip šventenybę arba neteikia reikšmės buitiniam smurtui.

Kai kuriose šalyse moteris, prieš pateikdama prašymą dėl skyrybų, turi atlikti susitaikymo procedūrą. Tokiu būdu ji atsiduria labai nepatogioje padėtyje, nes turi taikstyti su smurtininku. Daugumoje teisinių sistemų skyrybos yra galimos tik praėjus keleriems metams nuo santuokos pradžios. Kai kuriose šalyse tai trunka penkerius metus.

E. Kitos šeimos teisės nuostatos

Skyrybos nėra vienintelis būdas, kuriuo galima padėti buitinio smurto aukoms.

Argentinijos Aktas dėl buitinio smurto šeimos įstatymų sistemoje numato įvairius kovos su prievarta būdus. Jie leidžia kaltininką iškeldinti iš namų, priversti jį dalyvauti perauklėjimo programose, paskirti kompensaciją ir kitokią finansinę paramą nukentėjusiesiems.

Kosta Rikoje šeimos teismas gali pareikalauti iškeldinti kaltininką iš namų.

Daugelis šeimos įstatymų numato žmonos ir jos vaikų išlaikymą ir kitas rėmimo formas, kai skyrybų laukiama arba jos įsigalioja. Tokia finansinė parama sušvelnina ekonomines negandas, kurios gali ištikti šeimos narius nutraukus santuoką. Nepaisant šeimos įstatymų nuostatų, žala gali būti neatlyginta dėl žinių apie egzistuojančias juridines galimybes stygiaus.

Moteris gali bandyti gauti finansinę kompensaciją dėl patirtų nuostolių ir skausmo. Daugelyje teisinių sistemų žalos atlyginimas numatomas civiliniuose įstatymuose. Jeigu asmuo buvo ižveistas, nepriklausomai nuo konteksto, ji ar jis gali pasinaudoti civilinių įstatymų numatyta pinigine kompensacija kaltininko sąskaita. Teoriškai, buitinio smurto auka taip pat turi teisę pateikti ieškinį arba neįstatymiškai gintis nuo užpuolėjo.

Vis dėlto procedūriniais apribojimais įmanoma limituoti žalos atlyginimą. Kai kuriose šalyse moterys pačios negali inicijuoti teisinių procedūrų, nes yra laikomos priklausomomis ir turi paklusti vyrams, o jei yra netekėjusios – tėvams ar broliams*. Tokiu būdu visiškai blokuojami moterų skundai.

Kitose sistemose, nors moterys ir turi teisę inicijuoti teisinį nagrinėjimą, tačiau pačios negali dalyvauti teisminėje procedūroje prieš savo vyrus. Vyras ir žmona yra suvokiama kaip viena, todėl šalių bylinėjimasis yra prilyginamas bylos kėlimui sau pačiam. Ir netgi tose sistemose,

* Tai būdinga daugumai Afrikos moterų. Žr. R.Hirschon, ed., *Women and Property, Women as Property* (London, Croom Helm, 1984/ Introduction). Kai kur įstatymai buvo pakeisti, pavyzdžiui, Zimbabvėje (*The Legal Age of Majority Act, 1982*).

kur civilinės bylos tarp vyrų ir žmonių yra galimos, jų nagrinėjimas gali būti stabdomas teismui manant, kad iš bylinėjimosi jokios naudos nebus*. Todėl iškelti civilinę bylą buitinio smurto atveju yra sudėtinga. Iš esmės civilinio nagrinėjimo objektas yra materialinio atlygio išieškojimas iš atsakovo. Išskyrus tai, kad atsakovas gali patirti finansinius nuostolius, civilinėse bylose nėra jokio auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio. Taip pat jei teisiamojo finansiniai šaltiniai yra privatūs ir nepriklauso nei nukentėjusiajai, nei šeimos nariams, nuosprendis ne kažin ką tepakeis. Civilinis žalos atlyginimas yra daug naudingesnis, kai partneriai yra išsiskyre.

Kai kuriose šalyse buvo parengtos valstybės remiamos kompensavimo schemas, kurių pagrindu teikiama pagalba nukentėjusiems nuo įvairių nusikaltėlių. Šie fondai gali padengti gydymo išlaidas, kompensuoti prarastą darbo užmokestį, transporto ar kitas išlaidas, kurias patyrė nukentėjusysis. Taip pat gali būti išmokamos tam tikros sumos dėl patiriamo skausmo ir kančios. Smurto namuose aukoms šie fondai gali būti daug naudingesni nei privatūs civiliniai ieškiniai. Kai kuriose šalyse yra fondai, teikiantys visokeriopą paramą, tačiau neatsižvelgiama į namų smurto atvejus. Kitose šalyse buitinio smurto atvejais nukentėjusiosioms yra keliami tam tikri reikalavimai. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje besiskundžiančioji, kuri ir toliau gyvena su skriaudžiančiuoju arba nebendradarbiauja su policija, negali gauti kompensacijos.

Vis dėlto kai kuriose šalyse namų smurto aukos gauna realią šių fondų pagalbą.

Kanadoje ryškėja provincijų kompensacijų fondų augimo tendencija.

Australijoje buvo atvejis, kai moteris, tapusi ilgai trukusios vyro prievartos auka, kentėjusi dėl paniškos baimės, nemigos ir košmarų, gavo 45000 Australijos dolerių kompensaciją.

* Pavyzdžiui, [statymo reformos aktas (1962 m., Anglija ir Velsas) numato, kad teismas gali nutraukti procesą tarp vyro ir žmonos, kai negali pasiekti jokio esminio rezultato.

III. BAUDŽIAMOSIOS TEISENOS TOBULINIMAS

A. Policijos vaidmuo

Policijos rankose yra efektyvaus atsako į buitinių smurtą svertai. Daugelis faktorių rodo, koki svarbų vaidmenį turi policija, teikiant pagalbą nukentėjusiosioms nuo prievartos namuose. Valstybė delegavo policijai nepriimtino socialinio elgesio stabdymo ir kontrolės funkciją. Daugelyje šalių tik policija ir greitosios medicinos pagalbos tarnybos dirba ištiesą parą ir ištiesą savaitę. Policija turi skubaus reagavimo telefonų tinklą, kuris apima visą teritoriją. Ji yra pasirengusi nedelsiant reaguoti į smurtą ir prievartą.

Policija yra priešakinėse kovos su buitiniu smurtu linijose. Pavyzdžiui, vienoje tyrimų studijoje JAV teigiama, kad policija buvo keletą kartų iškviesta į tuos namus, kuriuose vėliau įvyko žmogžudystė⁴⁰. Kai kurie tyrinėjimai rodo, kad policijos areštai ir baudos daro akivaizdžią įtaką pažeidėjams buitinio smurto srityje ir mažina recidyvo lygį⁴¹. Tradicinis policijos požiūris į smurtą namuose keičiasi, tačiau realus policijos vaidmuo yra kritikuojamas. Tyrimai rodo, kad policijos reagavimas į smurtą namuose ryškiai skiriasi nuo reagavimo į kitokią prievartą. Manoma, kad policija negali pasiūlyti buitinio smurto aukai adekvačios pagalbos, nepakankamai įvertina buitinio smurto pavojų ir kartais nereaguoja į pagalbos šaukinius, kadangi įsikišimui nesą pakankamo pagrindo.

Kai kuriose studijose nustatyta, kad budintieji policininkai teikia mažesnę reikšmę pranešimams apie vyrų smurtą prieš žmonas nei kitiems prievartos aktams. Tyrinėtojai nustatė, kad policijos tarnautojai dažnai nesugebėdavo reaguoti į pagalbos prašymus dėl prievartos namuose, o jeigu sureaguodavo, tai suteikta pagalba buvo nepakankama⁴².

Policija nenoriai reaguoja į konfliktus namuose dėl to, kad privatus gyvenimas ir šeimos teisės jiems atrodo didesnė vertybė nei nukentėjusiosios teisė į fizinį ir dvasinį saugumą. Policininkai dažnai mano, kad nukentėjusioji kažkokiu būdu išprovokavo smurtinį elgesį. Kartais nenoriai reaguojama ir nesidomima bylos eiga, nes netikima, kad teisminis persekiojimas ir kaltinimas duos apčiuopiamų rezultatų. Dažnai policija neturi informacijos apie galimybę ir būdus sulaukti pagalbos ir paramos. Be to, buitinio smurto situacijos gali būti kintamos ir nenuspėjamos, todėl rizikingos.

Didžiosios Britanijos tyrinėtojai apklausė 59 moteris, kurios paliko savo vyrus dėl smurto namuose. 25-ioms iš jų grėse pavojus gyvybei. Nustatyta, kad policija neatvyko į iškvietimus - 8 proc. visų atvejų, atsisakė suteikti pagalbą, aiškindama, esą tai viso labo ginčas - 51 proc. visų atvejų, iškelė kaltinimus vyrams dėl priežiūros tvarkos nesilaikymo - 17 proc. visų atvejų, suteikė konkrečią pagalbą, areštuodama vyrus arba suteikdama moterims prieglobstį, - 20 proc. visų atvejų⁴³.

Remiantis kai kurių tyrinėjimų duomenimis aiškėja, jog policija paprastai reaguoja, siekdama sutaikyti arba patarti, bet ne panaudoti įstatymų galią. Praeityje policija teikė pirmenybę sutaikymo priemonėms, stengdamasi išvengti areštų, nors kitose kriminalinėse situacijose suėmimas buvo naudojamas automatiškai. Policija dažniausiai ignoruodavo moters reikalavimą suimti vyrą, išskyrus tuos atvejus, kai smurtas būdavo labai žiaurus arba tai buvo susiję su girtuokliavimu, aplinkinių žeminimu, nesiskaitymu su policija arba kaimynų skundais⁴⁴.

Besivystančiose šalyse policija paprastai bando sutaikyti sutuoktinius.

Egipte vyrų puolamos moterys yra nukreipiamos pas socialinius darbuotojus policijos nuovadose.

Graikijoje, Malaizijoje, Nigerijoje ir Tailande policija stengiasi tarpininkauti ir įkalbėti nukentėjusiąsias nesikreipti į teismą⁴⁵.

Izraelyje naujoji policijos veiklos strategija draudžia policininkams tarpininkauti ir griežtai reikalauja naudotis įstatymu.

Policiją būtina mokyti suvokti buitinio smurto raidos dinamiką. Patys policininkai teigia, kad jų patirtis buitinio smurto bylose neteikia optimizmo. Pavyzdžiui, nepaisant reguliaraus mušimo, nukentėjusiosios toleruoja smurtą ir atsisako padėti bylos tyrimui. Policija savo nenorą taikyti įstatymus aiškina tuo, kad jau pradinėje tyrimo stadijoje daugelis moterų atsiima kaltinimus, o vėliau atsisako duoti parodymus teisme. Policijos mokymas turi padėti policijos tarnautojams jautriai reaguoti į smurtinių santykių dinamiką. Policininkai turi suvokti, kas yra išnaudojimas ir baimė, kokia yra santuokos reikšmė vaikams ir kas yra izoliacija, kurią patiria moterys dėl smurto namuose.

B. Policijos veiklos strategija

Policijos uždavinys, siekiant pažaboti smurtą namuose, yra labai sudėtingas. Dviprasmiškas taikytojo ir įstatymų vykdytojo vaidmuo rodo, jog visuomenė menkai tesuvokia, kas yra buitinis smurtas – ar tai tik privatus šeimos reikalas, ar – nusikaltimas. Taigi kol visuomenė įgis aiškias nuostatas apie kovos su buitiniu smurtu reikalingumą, policijai tenka imtis konkrečios taktikos, kurią galima įgyvendinti greitai ir pasiekti apčiuopiamų rezultatų. Ją sudaro šios priemonės:

- Policijai suteikiami būtini įgaliojimai (įsikišti, areštuoti, paleisti už užstatą);
- Paruošiamos atitinkamos veiklos instrukcijos;
- Sukuriami specialūs padaliniai;
- Policijos tarnautojai mokomi veikti ypatingose buitinio smurto situacijose ir panaudoti tinkamiausias poveikio priemones.

Policijai reikalingi aiškūs teisiniai įgaliojimai įsikišti, suimti ir įpareigojimas tinkamai reaguoti į buitinį smurtą. Svarbu yra pabrėžti, kada policija gali pasinaudoti atitinkamais įgaliojimais.

1. Įėjimas į privačias patalpas

Visame pasaulyje teisė įeiti į privačias patalpas yra ribojama. Šis apribojimas yra įrašytas nacionaliniuose, regioniniuose ir tarptautiniuose žmogaus teisės dokumentuose. Tai svarbi garantija, apsaugant vyro ir moters gyvenimą nuo valstybės kišimosi.

Daugumoje teisinių sistemų policijos įgaliojimai įeiti į privačias patalpas yra neribojami tais atvejais, kai yra pažeista ramybė arba kai tam išduotas orderis. Tačiau jeigu nėra aiškių požymių, kad užpuolimas įvyko ar gali įvykti, policija neturi pakankamo pagrindo įtarti pažeidus ramybę.

Tipišku smurto namuose situacijos atveju policija bus iškviesta šeimos narių arba kaimynų. Ją sutiks namų galva, kuris pasakys, esą nieko neatsitiko. Nepaisant, kad policija buvo iškviesta

arba ji turėjo pakankamai įtarimų dėl ramybės pažeidimo, teisės įeiti į patalpas be orderio neturės. Įėjimo teisė įsigalios, jeigu bus girdimas įtartinas triukšmas arba matomi sužeidimo pėdsakai. Priešingu atveju, jei policininkai įžengs į patalpas gudrumu ar jėga, jiems gali būti pateiktas ieškinys arba paskirta drausminė nuobauda.

Izraelyje ir kai kuriuose Australijos regionuose naujieji įstatymai išryškina policijos įgaliojimus ir numato namų smurto atvejų tyrimą policijos priemonėmis. Šie įstatymai leidžia policijai įeiti į patalpas, jeigu buvo gautas prašymas asmens, kuris tikrai ten gyvena, ir policijos tarnautojas turi pagrindo manyti, kad asmuo tose patalpose yra arba gali būti užpultas, arba gali atsidurti pavojuje, arba užpuolimas yra neišvengiamas¹⁶.

Naujojo Pietų Velso įstatymuose yra numatyta galimybė išduoti orderį policijos radiotelefonais¹⁷.

2. Įgaliojimai suimti

Policijos įgaliojimai suimti, nors ir skiriasi įvairiose teisinėse sistemose, paprastai yra kontroliuojami ir ribojami dėl tam tikro būtinumo. Siekiant apsaugoti asmens pilietines laisves ir gerbti žmogaus teises tol, kol asmuo nepažeidė ramybės (dar tik ruošiasi ją pažeisti arba toks pavojus nuspėjamas), daugumoje šalių policijos tarnautojai neturi teisės be orderio jį suimti. Kai kur vietoj suėmimo pirmenybė teikiama oficialiam iškvietimui į nuovadą.

Buitinio smurto atvejais policija gali suimti kaip ir bet kuriuo kitu atveju, tačiau ji tai daro neužtikrintai net ir labai žiaurios prievartos atvejais.

Kai kurie stebėtojai tvirtina, kad policija privalo turėti teisę naudoti areštus smurto namuose atvejais. Jie mano, kad suėmimas ne tik apsaugo nukentėjusiąją, bet ir suteikia jai papildomų jėgų. Pažeidėjas gauna aiškų įspėjimą, kad jo elgesys yra netoleruojamas, o tai gali turėti teigiamų pasekmių jo elgesiui ateityje. Taip pat teigiama, kad pažeidėjo areštas suteikia nukentėjusiajai galimybę apmąstyti savo ateities perspektyvas.

Remiantis šiomis nuomonėmis, pagrindiniu klausimu tampa suėmimo tikslingumas ir jo įteisinimas. Radikaliausi suėmimo įteisinimo šalininkai tvirtina, kad suėmimas įbaugina ir veikia kaip trumpalaikis šokas, kuris gali paskatinti pažeidėją keisti savo elgesį. Oponentai teigia, kad panašus suėmimų naudojimas ne tik menkina pilietines laisves, bet ir baudžia pažeidėją dar neįrodžius kaltumo. Kiti įspėja, kad suėmimas gali sustiprinti vyro pyktį, o vėliau ir smurtą.

Kol kas policija neturi teisės areštuoti buitinio smurto atvejais. Tačiau kai kuriose šalyse policijos teisės buvo modifikuotos, siekiant labiau apibrėžti situaciją.

1987 m. Londono miesto policija išleido potvarkį, kuriuo pagrindė suėmimo naudojimą buitinio smurto atvejais. KardiŲo policija Velse išleido sąrašą visų teisinių priemonių, kurios gali būti taikomos buitinio smurto atvejais. Prie šio sąrašo buvo pridėtas Vyriausiojo Konstelbio laiškas su pabrėžtu pritarimu.

Izraelyje pagal naująsias policijos instrukcijas suimti leidžiama bet koku fiziniu sužalojimo atveju, jei tik esama sužalojimo ženklų. Pažeidėjas uždaromas nuovadoje, kur yra apklausiamas, ir praeina tam tikras jo „atvėsinimo“ laikotarpis. Išimtyms galimos tik įsikišus aukščiausiai valdžiai.

Ten, kur nukentėjusioji gali kreiptis su civiliniu ieškiniu, paprastai numatoma ir suėmimo panaudojimo galimybė.

3. Užstatas

Daugelyje pasaulio šalių areštuotas asmuo turi teisę būti paleistas už užstatą policijai ar teismui. Laidavimo procedūra, numatanti tam tikrą piniginių užstatą, gali baigtis užstato konfiskavimu, jeigu suimtas asmuo nustatytą dieną neatvyksta į teismą.

Daugeliu buitinio smurto atvejų greitas pažeidėjo paleidimas gali tapti pavojingu nukentėjusiajai. Todėl kai kuriose teisinėse sistemose stengiamasi subalansuoti nukentėjusiosios ir nusikaltusiojo interesus, neatsisakant paleidimo už užstatą, bet detalizuojant paleidimo sąlygas.

Izraelyje policija turi atsižvelgti į tai, kad teismas gali pareikalauti priežiūros tvarkos kaip priedo prie paleidimo sąlygų. Nepakankamai griežtos laidavimo sąlygos yra pagrindas neleisti nutraukti areštą.

Naujajame Pietų Velse policija naudoja specialią laidavimo formą, kurioje numatomi reikalavimai asmeniui, paleidžiamam į laisvę. Pavyzdžiui, kaltinamasis gali būti paleistas su sąlyga, jeigu jis nevertos alkoholio ir nelies nukentėjusiosios. Jeigu pažeidėjas anksčiau yra pažeidęs laidavimo sąlygas, tai pakartotinas laidavimas tampa negalimu⁴⁸.

Naujojoje Zelandijoje seksualinio ar kitais žiauraus smurto atvejais prokuroras turi patvirtinti, kad jis mano, jog, taikant laidavimo sąlygas, nukentėjusiajai niekas negresia⁴⁹.

C. Policijos veiklos kryptys

Policijos veiklos kryptys:

- Nustatyti konkrečias buitinio smurto formas;
- Įvardinti konkrečius įstatymų pažeidimus;
- Išsiaiškinti, ko tikimasi iš policijos veiklos;
- Paruošti procedūras nukentėjusiųjų saugumui užtikrinti;
- Išryškinti policijos atsakomybę, suteikiant nukentėjusiosioms prieinamą pagalbą;
- Bendradarbiauti su kitomis bendruomenės tarnybomis visose policijos veiklos etapuose.

1. Specialių policijos padalinių panaudojimas

Kai kuriose teisinėse sistemose policijos tarnautojos ir visuomeninių organizacijų atstovės dažniausiai yra nukreipiamos būtent darbui buitinio smurto bylose. Policininkės gali būti ruošiamos dirbti specialiuose padaliniuose, apklausti nukentėjusiasias.

Argentinoje, Brazilijoje ir Peru buvo sukurtas moterų policijos nuovadų tinklas. Šiose nuovadose visą personalą sudaro moterys. Pagrindinis tikslas yra pažaboti prievartą ir, žinoma, smurtą prieš moteris. Tarnautojos globoja ir konsultuoja moteris, patyrusias smurtą⁵⁰.

Kai kuriose šalyse specializuotos tarnybos ir komandos kuriamos siekiant realizuoti naują įdarbinimo policijoje strategiją. Jos esmė – visuomenės socialinės ir nacionalinės įvairovės reprezentavimas.

Kanadoje, siekiant įgyvendinti lygių galimybių policijoje strategiją, prioritetas priimant į darbą policijoje yra suteikiamas čiabuviams, ryškioms tautinėms mažumoms, moterims ir neįgaliesiems. Dėl to vis daugiau į darbą yra priimama moterų ir civilių.

Telefono skambutis paprastai yra pirmasis kontaktas su policija. Kai nukentėjusioji skambina į policiją prašydama pagalbos, išgirstas tarnautojo atsakymas jai turi ypatingą reikšmę, nes tai dažniausiai yra pirmasis kontaktas su policija*. Gerinant policijos darbą buitinio smurto srityje, būtina pradėti nuo policijos budinčiųjų, kurie atsako į skambučius ir priima pranešimus.

Policijos budinčiųjų tarnybinėse instrukcijose būtina išaiškinti, kaip išgauti iš pranešėjo informaciją, kuri identifikuotų buitinio smurto incidentą. Pavyzdžiui:

- Skambutis yra prioritetingas dalykas⁵¹;
- Nustatyti, kada buvo pasikėsinta, ir kur nukentėjusioji ir pažeidėjas gali būti; ar incidente dalyvauja vaikai; ar alkoholis ir narkotikai yra vienas iš faktorių; ar grėsia didesnis smurtas;
- Nustatyti smurto dydį bei kokie ginklai buvo panaudoti;
- Nustatyti, ar namie yra šaunamųjų ginklų;
- Nustatyti, ar kas nors matė įvykį;
- Nustatyti įtariamo užpuolimo detales;
- Nustatyti, ar prieš tai būta smurtinių veiksmų, nusiskundimų ir ar buvo reikalinga medicinos pagalba prieš tai buvusios prievartos atvejais;
- Nukreipti nukentėjusiąją į greitosios pagalbos ligoninę, kur ji bus apžiūrėta ir bus paruošta medicininė pažyma;
- Nukreipti nukentėjusiąją į policijos fotografijos padalinį, užfiksuoti fizinio smurto pėdsakus;
- Suteikti nukentėjusiajai informaciją apie pagalbos tarnybas, pvz., pagalbos telefoną, laikinas prieglaudas ir juridines konsultacijas.

2. Įsikišimas kritiniais atvejais

Įsikišimas krizės metu gali būti papildoma priemonė netgi tada, kai suėmimas nėra taikomas. Šis būdas, orientuotas į pagalbos suteikimą nukentėjusiajai, gali gerokai patobulinti policijos darbą. Tačiau vien tik šio metodo panaudojimas kritiniais atvejais nėra pakankama priemonė teisėtumui palaikyti⁵², ypač dėl to, kad buitinis smurtas dažnai pasikartoja.

Kai kada policijos tarnybos integruoja intervencijos priemones į kitus operatyvinės veiklos būdus. Šią taktiką sudaro:

- Visų naujokų apmokymas pagrindinių veiklos metodų, tarp jų ir intervencijos;
- Reguliarios specialių padalinių personalo treniruotės panaudojant intervenciją⁵³;

* Kai kuriose šalyse yra specialios greito iškvietimo linijos. Austrijoje, Belgijoje, Kanadoje, Prancūzijoje, Norvegijoje ir JAV veikia savanorių aptarnaujamos linijos, padedančios nukentėjusioms kreiptis į policiją.

- Bendrų policijos ir socialinių darbuotojų komandų sukūrimas⁵⁴;
- Ryšių tarp policijos ir bendruomenės savanorių palaikymas⁵⁵;
- Policijos ryšių su sveikatos ir socialinės apsaugos tarnybomis palaikymas;
- Vaikams grėšiančio pavojaus paskelbimas ir policijos patrulio informavimas apie vietinės pagalbos institucijas;
- Kontaktų užmezgimas su moterų laikinųjų prieglaudų darbuotojais arba su kitomis moterų globos tarnybomis, kurios gali dalyvauti apklausų metu.

Kamberoje (Australija), gavusi pranešimą telefonu apie incidentą namuose, policija iš karto iškviečia buitinio smurto krizinės pagalbos tarnybą. Ji yra autonomiška institucija, dirbanti 24 valandas per parą. Tarnybos darbuotojai kartu su policija vyksta į įvykio vietą. Jų uždavinys – užtikrinti, kad nukentėjusiajai būtų suteikta būtinoji pagalba. Be to, jie vykdo tolimesnę priežiūrą, teikia reikalingą informaciją, gali padėti moteriai gauti teisinę priežiūrą arba aprūpinti ją butu⁵⁶.

3. Buitinio smurto atvejų tyrimas

Nuodugnus buitinio smurto atvejų ištyrimas yra esminis kriminalinės teisėtvarkos įsikišimo aspektas. Tyrimo, persekiojimo priemonės ir būdai turi užtikrinti greitą ir kvalifikuotą bylų išaiškinimą.

Tardytojų uždaviniai:

- Surinkti visus įmanomus įrodymus;
- Apklausti visus incidento dalyvius ir liudytojus bei gauti jų parodymus;
- Paruošti prokuratūrai visą būtiną informaciją kaltinimui iškelti.

Policija turi būti tikra, kad jų tyrimo ir tardymo praktika tiesiogiai atsiliepia bylų baigčiai.

Kartais renkant buitinio smurto įrodymus, ypač smurtui kartojantis, susiduriama su tam tikrais sunkumais. Pavyzdžiui:

- Sužeidimai gali būti pradžioje nepastebimi ir išryškėti gerokai vėliau;
- Gali būti sudėtinga nustatyti, ar sužeidimai buvo atsitiktiniai, ar atsirado dėl panaudotos prievartos;
- Gali trūkti liudytojų arba jais buvo tik vaikai;
- Vienas iš sutuoktinių gali slėpti kito sutuoktinio smurtinius veiksmus;
- Nukentėjusioji gali nesugebėti perteikti visos informacijos apie smurtą dėl amžiaus, baimės ar priklausomybės nuo skriaudėjo faktorių;
- Nukentėjusioji gali būti neinformuota apie savo teises;
- Liudytojai gali nenorėti dalyvauti tyrime⁵⁷;
- Ankstesniųjų incidentų medžiaga – policijos ar medicinos įstaigų pranešimai, fotografijos – gali būti neprieinama.

Policijos tarnautojai turėtų būti mokomi tyrimo metodikos. Jie turėtų mokėti surinkti, surūšiuoti ir saugoti įrodymus, kad jų neprarastų. Tai labai svarbu seksualinės prievartos bylose, kuriose kaupiami medicininiai įrodymai⁵⁸.

Kanados Karališkoji raitoji policija paruošė žinyną, kuriame yra seksualinės prievartos bylų tyrimo metu gautų įrodymų rinkinys. Šiuo žinynu naudojasi Izraelio, Malaizijos, Tailando ir kitų šalių policija.

Policijai gali būti naudinga ir kitų veiklos sričių atstovų ekspertizė. Pavyzdžiui, sveikatos apsaugos darbuotojai gali būti paruošę specialią pokalbio su mažais vaikais metodiką.

Kai kur policija ir socialiniai darbuotojai mokosi bendradarbiauti apklausiant vaikus – seksualinio išnaudojimo aukas. Šis bendradarbiavimas garantuoja atsakomybės pasidalijimo vaikų apsaugos srityje efektyvumą⁵⁹. Policijos ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimas įrodo, kad įstatymų priežiūra ir socialinė apsauga neprieštarauja vienas kitam⁶⁰.

Nepriklausomai nuo to, kieno iniciatyva iškeliami kaltinimai ir pradedamas teisminis persekiojimas, policija privalėtų saugoti visus dokumentus, susijusius su buitinio smurto incidentais. Visos dokumentacijos išsaugojimas gali daug ilgiau įtakoti probemos sprendimą. Nuodugnus tyrimo dokumentavimas gali būti naudingas, jeigu atsirastų nusiskundimų apie tą patį pažeidėją. Taip galima pagerinti bendrųjų tyrinėjimų lygį, reagavimo kontrolę ir šaltinių lokalizavimą.

Nuodugnus bylos tyrimas yra susijęs su šių asmenų apklausa:

- Asmenų, kurie pranešė apie įvykį;
- Asmenų, kuriems nukentėjusioji atskleidė įvykį;
- Nukentėjusiosios;
- Šeimos narių;
- Kitų liudytojų;
- Įtariamojo;
- Kaimynų.

Parodymai, kuriuos pavyksta gauti iš šių asmenų, gali tapti įrodymais kriminaliniame procese. Tarnautojai turėtų mokėti vesti apklausą subtiliai ir greitai, be jokių bauginimų. Tai sugeba daryti tik kvalifikuoti darbuotojai.

Žmonėms atrodo, kad įvykius atkurti lengviausia yra pirmuoju bandymu. Pirmosios apklausos teikia tiksliausią informaciją. Tai būdinga bylose, susijusiose su vaikais⁶¹. Be to, iš karto gavus tikslią ir visapusišką informaciją, išvengiama pakartotinos apklausos, traumuojančios nukentėjusiąją⁶².

Apklausa gali būti efektyvesnė, jeigu:

- Ją atlieka mišrios komandos, pavyzdžiui, socialiniai darbuotojai ir policininkai;
- Nukentėjusioji suvokia, kokia yra parodymų reikšmė ir kaip jie gali būti panaudoti;
- Joje dalyvauja globos tarnybų darbuotojai ar advokatas;
- Tam tikrose bylose šeimos nariai nedalyvauja;
- Ją atlieka policijos tarnautoja, specialiai paruošta buitinio smurto atvejų tyrimui;
- Ji atliekama saugioje vietoje, neprieinamoje nusikaltėliui (idealu – namuose, kai nusikaltusiojo nebėra, arba neutralioje, nebauginančioje vietoje).

Vaizdo ir garso įrašų apratūra taip pat gali būti labai naudinga.

Vaikų tapusių smurto liudininkais, apklausa atliekama tik ypač būtiniais atvejais. Privaloma vengti įtraukti vaikus į konfliktingą situaciją verčiant juos rinktis, kurį iš tėvų palaikyti.

Policijos reagavimas gali būti tobulinamas, pavyzdžiui tokiais būdais:

- Reaguojama nedelsiant gavus pranešimą;
- Reaguojama nedelsiant, jei smurtas nuspėjamas;
- Panaudojami visi vietiniai resursai (t.y. prieglaudos, psichologinės konsultacijos ir pan.);
- Nukentėjusiajai suteikiama būtiniausia informacija ir parama nuo pat tyrimo pradžios.

Kai policija pirmą kartą reaguoja į kreipimąsi telefonu, ji gali suteikti įvairią tiesioginę pagalbą. Pavyzdžiui, ji gali:

- Suteikti pirmąją pagalbą;
- Suteikti medicininę pagalbą;
- Nugabenti nukentėjusiąją į ligoninę;
- Nugabenti nukentėjusiąją į saugią vietą arba į globos namus;
- Įteikti nukentėjusiajai brošiūrą ar kortelę su informacija apie visuomenines tarnybas, kurios gali suteikti paramą;
- Padėti nukentėjusiajai užmegzti kontaktus su reikalingomis tarnybomis.

Bylos tyrimo metu policija gali pasiūlyti pagalbą, pavyzdžiui, tokiais būdais:

- Užmezgant kontaktus su kitomis juridinėmis institucijomis;
- Užtikrinant nukentėjusiajai galimybę gauti visą būtiną informaciją;
- Teikiant specifinę informaciją, susijusią su kaltinamuoju;
- Teikiant operatyvią informaciją apie tyrimo eigą.

Kai kur specialiosios policijos tarnybos atlieka ryšių ir informacijos teikimo funkcijas. Jų personalas yra gerai susipažinęs su buitinio smurto padariniais ir gali suteikti įvairiapusę pagalbą:

- Informuodama apie bylos tyrimo eigą;
- Supažindindama nukentėjusiąją su kriminalinės teisėtvarkos sistemos darbo ypatybėmis;
- Paaškindama visas įstatymų teikiamas galimybes;
- Nukreipdama nukentėjusiąją į visuomenines tarnybas, teikiančias pagalbą ir konsultuojančias.

4. Policijos bendradarbiavimas su kitomis institucijomis

Daugelyje teisėtvarkos sistemų kriminalinės teisėtvarkos tarnybos dirba glaudžiai bendradarbiaudamos su sveikatos ir socialinės apsaugos, švietimo bei vietinės bendruomenės institucijomis. Koordinacinės priemonės padeda apibrėžti kiekvienos tarnybos funkcijas ir paruošti praktinės veiklos metodikas.

Įforminant darbo kryptis ir metodus yra naudojami tarpžinybiniai protokolai. Jie padeda policijai ir kitoms žinyboms koordinuoti veiksmus, suvienyti resursus ir efektyvinti pastangas. Papildoma šių protokolų nauda yra ta, kad jų dėka tarpžinybinis bendradarbiavimas tampa nenutrūkstamu procesu.

Prieš pasirašydamos protokola, žinybos turi įvertinti vietinių resursų realumą.

Protokolai apima šias arba dalį šių priemonių:

- Atsakomybės pasiskirstymą;
- Buitinio smurto apibrėžimą ir veikimo principus;
- Pranešimų ir procedūrų ruošimą;
- Krypčių, keičiantis informacija, numatymą;
- Tarpininkavimo procedūrų rengimą;
- Teisinių variantų ir procedūrų ruošimą;
- Globos variantų ir procedūrų ruošimą;
- Prieinamos pagalbos tarnybų numatymą.

Kanadoje, Ontario provincijoje, paruoštame „Žmonos arba partnerės užpuolimo protokole“ buvo numatyta:

- Patarimai, kaip atpažinti ir apibūdinti žmonos užpuolimą;
- Kiekvieno policijos tyrimo ir persekiojimo momento aprašymas;
- Darbuotojo praktinės veiklos reglamentas;
- Abipusiai naudingų konsultacijų ir ryšių palaikymo metodika teisinio persekiojimo eigoje⁶³.

Buitinio smurto bylose ypač svarbus yra policijos ir prokuratūros bendradarbiavimas. Policija turi užtikrinti, kad pranešimai būtų tinkami. Tai ypač svarbu, kai prokuratūros dalyvavimas būtinas. Kuo anksčiau prokuratūra sužino apie kaltinimus, kurie gali būti pateikti, tuo greičiau ji gali susitikti su nukentėjusiaja⁶⁴.

Policija gali pagreitinti informacijos perdavimą keliais būdais, pavyzdžiui:

- Perduodama informaciją tiesiai į prokuratūrą;
- Įvesdama informaciją į centralizuotą kompiuterių sistemą, prieinama prokuratūrai;
- Užtikrindama, kad nukentėjusioji gautų raštiškas instrukcijas, kaip kontaktuoti su prokuratūra, kai nėra formalios informavimo sistemos.

Policijos ir prokuratūros bendradarbiavimas taip pat padeda surinkti įrodymus kaltinimui pateikti. Policija konsultuoja prokurorus dėl reikalų, susijusių su kaltinimo pateikimu, šiais aspektais:

- Turimų įrodymų apimtis;
- Nukentėjusiosios galimybės liudyti;
- Nenorinčių liudyti pritraukimo galimybės.

Policija gali užtikrinti, kad prokuratūra laiku gaus informaciją apie kiekvieną bylos tyrimo etapą ir apie incidente dalyvaujančiųjų situaciją, ypač, jeigu santykiai tarp kaltininko ir nukentėjusiosios tęsiasi.

D. Baudžiamųjų bylų iškėlimas buitinio smurto atvejais

Buitinio smurto bylose kaltinimo pateikimo procedūra yra tokia pat, kaip ir kitose smurto bylose. Sprendimą pateikti kaltinimą daugelyje šalių priima prokuroras, kaip valstybės kaltintojas. Tačiau daugumoje tokio pobūdžio bylų prokurorai kaltinimų nesiėmė⁶⁵. Šios bylos buvo traktuojamos kitaip nei panašios bylos, kai incidente dalyvauja nepažįstami asmenys.

Tokio prokuratūros nenoro kelti kaltinimus priežastys gali būti daugiau įsivaizduojamos nei realiai egzistuojančios:

- Nepakankamai aiški buitinio smurto įstatyminė samprata ir apibrėžtis;
- Kai kurių prokurorų požiūris, kuris lemia, kad buitinio smurto atvejai, netgi esant akivaizdiems, įstatymiškai apibrėžtiems požymiais, nėra traktuojami kaip kriminaliniai nusikaltimai;
- Nukentėjusiosios nenoras bendradarbiauti su kaltintojais ir liudyti teisme;
- Problemos, susijusios su nusikaltimo sudėties įrodymu;
- Problemos, susijusios su parodymų gavimo taisyklėmis, pavyzdžiui, dėl apribojimų žmonai liudyti;
- Teismai pažeidėjų nuteisia arba pasitenkina neefektyvia bausme.

Kai kuriose šalyse bandoma įveikti minėtas kliūtis ir paveikti kaltinimą šiose bylose. Uždavins – buitinio smurto bylose kaltinimas turi funkcionuoti kaip ir visose kitose kriminalinėse bylose. Kartu, reikia užtikrinti nukentėjusiųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugą⁶⁶.

Todėl būtina:

- Įpareigoti prokurorus pateikti kaltinimus taip, kaip visose kriminalinėse bylose;
- Suteikti žmonių liudijimui analogišką vertę, kaip ir kitų nukentėjusiųjų liudymams kriminaliniuose nusikaltimuose (žmona gali liudyti prieš vyrą)⁶⁷;
- Surasti būdus diskredituoti prokuratūros bandymus nekelti kaltinimų įprastose smurto bylose, detalizuoti galimo kaltinimo nekėlimo ir skundo atmetimo priežastis;
- Atsižvelgti į sunkumus dėl liudininkų įbauginimo;
- Sukurti specializuotą prokuratūros padalinį buitinio smurto byloms tirti;
- Įsteigti specializuotus teismus, kurie nagrinėtų kaltinimus dėl buitinio smurto;
- Padidinti aukos arba liudininkės bendradarbiavimą, suteikiant jai pagalbą kaltinamojo proceso metu;
- Tobulinti bausmių parinkimą, taikant ir perauklėjimo priemones.

1. Specialūs prokuratūros padaliniai ir teismai

Kai kuriose teisinėse sistemose buitinio smurto bylų tyrimui numatomi specialūs resursai ir darbuotojai. Esama abejonių, kad šioms byloms reikėtų suteikti specialų statusą:

- Specializuotas mokymas negali atstoti bendrojo mokymo;
- Dirbant tik specializuotoms grupėms gali daugėti neištirtų bylų, nes gali nepakakti jėgų jų tyrimui vienu metu;
- Specializuoti teismai reikštų prieštaravimą nuostatai, kad buitinio smurto bylos yra paprastos kriminalinės bylos.

Meksikoje, sukūrus specializuotus prokuratūros padalinius, ėmė keistis požiūris į kaltinimų kėlimą buitinio smurto bylose. Palaikantieji šių padalinių idėją iškelia kai kuriuos tokio sprendimo privalumus:

- Augantis dėmesys ir resursai;
- Gilėjantis teisininkų požiūris į problemą ir nukentėjusiosios padėtį;
- Didėjantis informacijos apie buitinį smurtą kiekis;

- Tobulėjantis nusikaltimo sudėties įrodymo problemų sprendimas;
- Greitėjantis kriminalinės teisėtvarkos procesas.

Specialūs prokuratūros padaliniai skiriasi savo personalo struktūra, bylų priėmimo procedūromis, kaltinimo procesu ir ryšiais su kitomis tarnybomis. Pavyzdžiui, kai kada vienas prokuroras dirba su byla nuo pradžios iki galo. Kai kur prie bylos tyrimo prisideda advokatas, kuris dirba su bet kuriuo prieinamu prokuroru⁶⁸. Prokuratūros padaliniai gali neturėti specializuotų grupių. Tada labai svarbu paruošti aiškią veiklos ir mokymo programą, kuri pažabotų buitinių smurtą kuo subtilesniais būdais.

Kanados Manitobos provincijoje buvo sudarytas specialus kriminalinis Šeimos smurto teismas, kuris sprendžia tik sutuoktinių, jų vaikų ar senelių bylas. Teisėjai specialiai mokėsi nagrinėti šio pobūdžio bylas⁶⁹.

Šis teismas atitinka ypatingus reikalavimus. Pirma, personalas bylas nagrinėja labai operatyviai, stengdamasis, kad nukentėjusioji pusė nebūtų ilgai traumuojama ir dalyvautų teismo procese. Antra, teikia informaciją nukentėjusiajai ir nusikaltusiajam apie pagalbos tarnybas. Paskelbęs nuosprendį teismas siūlo pažeidėjams reabilitacines programas.

2. Prokuratūros pagalba nukentėjusiajai

Nukentėjusiosios nenoras liudyti prieš savo vyrą yra pagrindinė sėkmingo apkaltos proceso kliūtis. Tradicinis kriminalinės teisėtvarkos požiūris gali tik padidinti nukentėjusiosios nenorą dalyvauti teismo procese⁷⁰.

Prokurorai gali imtis priemonių, kurios grindžiamos bendradarbiavimu ir parama nukentėjusiajai. Jos turi sekti iš karto po to, kai yra suformuotas kaltinimas. Prokuroras turėtų bendrauti su nukentėjusiaja per visą bylos rengimo ir apkaltos procesą.

Įmanoma tokia prokuroro veiksmų taktika:

- Pasiruošimas kuo greičiau susitikti su nukentėjusiaja;
- Emocinės paramos suteikimas;
- Informacinės pagalbos siūlymas;
- Pastangos apsaugoti nukentėjusiąją nuo kaltinamojo ižeidinėjimų ir gąsdinimų.

Kai kur yra sukurtos specialiosios pagalbos tarnybos. Pavyzdžiui, advokatai ir kiti pagalbos teikėjai organizuoja specialią paramą per visą apkaltos procesą.

Kanadoje, Ontario provincijoje, veikia speciali Nukentėjusiosios arba liudytojos palaikymo programa, kuri remia buitinio smurto aukas taip, kaip ir kitas nukentėjusiasias nuo nusikaltėlių⁷¹. Nuo 1990 metų Prancūzijoje veikia tarnybos, kurių tikslas yra kova su namų smurtu ir kurios teisme gali atstovauti visuomenei⁷².

Kanberoje (Australija) buitinio smurto advokatų tarnyba dalyvauja teismo posėdžiuose su nukentėjusiaja ir teikia jai visokeriopą paramą. Kituose Australijos rajonuose naudojamos ir kitokios palaikymo priemonės. Visoje šalyje advokato funkcijas atlieka prieglaudų nukentėjusiosioms darbuotojai.

Prokurorai taip pat turėtų konsultuotis su nukentėjusiomis dėl smurto, ypač tada, kai ruošiami pasiūlymai skirti bausmę⁷³. Konsultacijos su nukentėjusiaja atliekamos:

- Prieš parengiant kaltinimą;
- Prieš ar pokalbių su nusikaltėliu metu dėl jam keliamo kaltinimo;
- Reguliariai ją informuojant apie bylos tyrimo eigą;
- Aptariant rekomandacijas dėl nuosprendžio ir patariant jai, kaip užpildyti „Pareiškimą dėl poveikio nukentėjusiajam“^{*};
- Aptariant jau įteiktą nuosprendį.

Ten, kur prokurorai turi dideles galimybes diskretiškai pateikti kaltinimą, jie gali paremti savo nutarimą šiais faktoriais:

- Sužeidimų pavojingumas;
- Ginklo panaudojimas;
- Pažeidėjo kriminalinė biografija;
- Pažeidėjo potencialumas didesniai ir baisesniai smurtui⁷⁴.

3. Privalomo kaltinimo procedūra

Ten, kur kaltinimas yra privalomas, labiau panašu, kad valstybė, o ne nukentėjusioji užima ieškovo poziciją. Tokiu būdu žymiai daugiau bylų pasiekia teismą.

Privalomo kaltinimo procedūros plusai:

- Rimtas išspėjimas, kad nebus taikstomasi su kriminaliniu elgesiu šeimoje;
- Nukentėjusioji gali nebijoti bauginimų ir įžeidinėjimų dėl pateikto ieškinio⁷⁵;
- Byla negalės būti prokuroro atmesta.

Privalomas kaltinimas gali būti efektyviausias ten, kur yra pagalbos nukentėjusioms infrastruktūra, pakankama galimų nuosprendžių įvairovė⁷⁶.

Šios procedūros trūkumai gali išryškėti dėl nenumatytų pasekmių. Pavyzdžiui, nukentėjusioji gali nedrįsti kontaktuoti su policija⁷⁷. Nukentėjusiajai netekus pasirinkimo galimybės, ją gali apnikti nusivylimas ir bejėgiškumas dėl to, kad neįmanoma kontroliuoti įvykių eigos⁷⁸.

4. Kaltinimų atmetimo prevencija

Kai kur nukentėjusioji privalo atvykti į teismą ir paaiškinti teisėjui, kodėl byla turėtų būti nutraukta, priešingu atveju kaltinimas negali būti atmestas. Tai sumažina tikimybę, kad nusikaltėlis ims gąsdinti nukentėjusiąją⁷⁹.

Kai kuriose JAV valstijose prokurorai naudoja tam tikrą taktiką dėl kaltinimų teikimo. Kai kuriais atvejais jų gali būti atsisakyta dėl išskirtinių aplinkybių, pavyzdžiui, jeigu nukentėjusiajai grėsia pavojus⁸⁰.

^{*} Šiame pareiškime nukentėjusioji rašo apie patirto smurto pasekmes. Ji gali būti apklausta dėl pareiškime pateiktų liudijimų. Teisme reikia pasirūpinti, kad jos neapsiribotų tais liudijimais.

Nepaisant to, ar kaltinimo pateikimas yra diskretiška, privaloma procedūra, buitinio smurto atvejais niekada neturėtų būti tik privataus kaltinimo reikalas.

5. Nukentėjusiosios liudytojos apsauga

Iki teismo nukentėjusioji dažnai atsiduria rizikingoje, stresinėje padėtyje⁸¹. Pažeidėjas gali turėti galimybę susitikti su ja ir ją terorizuoti, jei ji dalyvaus kaltinamojoje procedūroje. Štai dėl ko labai svarbu iki minimumo sumažinti teismo laukimo periodą. Kuo greičiau teismas įvyks – tuo geriau nukentėjusiajai.

Įrodymų pateikimas dažnai reikalauja pačių nukentėjusiųjų liudijimo teisme. Tai kelia joms papildomų sunkumų. Siekiant išvengti liudytojų traumavimo, kai kuriose šalyse buvo parengtos priemonės, daug kur bylos nagrinėjamos uždaruose posėdžiuose. Vis dažniau parodymus galima pateikti raštu ir neliudyti teismo salėje⁸².

Jei nukentėjusioji negali arba nenori liudyti, prokurorai gali ieškoti papildomų įrodymų arba pasiremti kvalifikuotais liudytojais. Pavyzdžiui, gydytojais ar kitų sričių specialistais, kurie dirbo su nukentėjusiaja ir jos šeima. Jie gali pateikti teismui savo profesionalių vertinimus.

Liudytojoms būtina parama ir saugumas. Naudotinos šios priemonės:

- Advokatų, kurie palydi nukentėjusiasias į teismą ir teikia joms pagalbą, parūpinimas;
- Sąlygų nukentėjusioms laukti teismo posėdžio atskiroje patalpoje sudarymas;
- Draudimas skelbti pavardes ir kitą informaciją, kuri leistų identifikuoti nukentėjusiasias;
- „Atvėsimo“ periodo skyrimas pažeidėjui prieš jį paleidžiant.

Kai kaltinamasis yra paleidžiamas į laisvę ir atsiranda tikimybė, kad vėl bus imamasi smurto ar užgauliojimų, ypač reikšmingas tampa policijos ir prokuratūros bendradarbiavimas.

Paleidus pažeidėją į laisvę iki teismo, nukentėjusiajai gali reikėti apsaugos. Kai kurie teisininkai mano, kad tokia sąlyga apsunkina pažeidėjo padėtį⁸³. Recidyvui pasikartojus, teisėjas gali tai įvertinti kaip namų smurto rimtumą ir padaryti atitinkamas išvadas⁸⁴.

Paleidimo į laisvę sąlygose numatoma:

- Tarpusavio kontaktų apribojimas;
- Pasimatymų su vaikais reglamentavimas;
- Alkoholio vartojimo draudimas;
- Ginklų pašalinimas iš namų⁸⁵;
- Judėjimo tam tikroje teritorijoje apribojimas;
- Garantavimas aukai naudotis namų turtu, nepriklausomai nuo nuosavybės teisių.

Kai kur, prieš paleidžiant kaltinamąjį į laisvę, jam nustatomos priežiūros sąlygos. Sąlyginis paleidimas gali tik palengvinti nukentėjusiosios apsaugos užtikrinimą. Teismai turėtų užtikrinti šių sąlygų kopijų perdavimą nukentėjusiajai. Policijos tarnyboms, atsakingoms už priežiūros sąlygų įgyvendinimą, taip pat reikalinga išankstinė informacija. Kai sąlyginis paleidimas kelia grėsmę, prokuratūra turėtų kelti klausimą dėl žymaus užstato sumos padidinimo⁸⁶.

6. Nuosprendžiai, sulaikantys nuo recidyvų

Turime daug nuosprendžių, skirtų buitinio smurto byloms: sąlyginis arba atidėtas bausmės atlikimas su bandomuoju laikotarpiu arba be jo; bendruomenės kontrolė; piniginės baudos; priverstinis darbas vietos įmonėse ir organizacijose; įkalinimas. Apskritai, buitinio smurto bylose teismai yra linkę paskirti švelnesnes bausmes nei kitose kriminalinėse bylose⁸⁷. Įkalinimo bausmė dažniausiai taikoma itin rimto buitinio smurto atvejais. Tai gali būti vienintelis įmanomas būdas panaikinti pavojų šeimai ir bendruomenei. Kada smurtas kartojasi, teismai nelabai turi iš ko rinktis. Įkalinimas dažniausiai padeda subalansuoti visuomenės požiūrį į visus kriminalinius nusikaltimus.

Nuosprendžiai buitinio smurto bylose gali turėti tiesioginę įtaką nukentėjusiesiems. Teisininkai dabar vis dažniau atsižvelgia į šį aspektą prieš siūlydami nuosprendį. Įkalinimas gali padaryti šeimai materialinių nuostolių. Šios problemos sprendimą gali palengvinti areštas nakčiai arba savaitgaliams. Tokie nuosprendžiai leidžia nusikaltusiesiems toliau dirbti ir išlaikyti šeimą. Šis variantas gali būti derinamas su kitokiais apribojimais ir uždarbio perdavimu šeimai.

Teismai, siekdami sušvelninti nuosprendžių įtaką šeimai, gali pasinaudoti ir kitais metodais. Pavyzdžiui, nustatydami būtiną finansinę paramą ar kompensaciją šeimai. Kitais atvejais šeima galėtų gauti kompensaciją už prarastas pajamas, išlaidas gydymuisi ir konsultacijoms bei prarastą turtą⁸⁸.

Teismai gali skirti pinigines baudas kaip sudėtinę nuosprendžio dalį. Šios lėšos gali būti skirtos, pavyzdžiui, finansuoti buitinio smurto programas ir bendruomenės projektus.

Idealiu atveju, nuosprendžių strategijos esminiai uždaviniai turėtų būti šie: pažeidėjų veiksmų kontrolė; smurtavimo sustabdymas; poveikio ir įtakos šeimai minimalizavimas⁸⁹. Ši politika turėtų priartinti sankcijų taikymą prie nuosprendžių, kurie priimami kitose kriminalinėse bylose⁹⁰.

Sankcijų stiprinimas yra būtina priemonė, įrodanti nusikaltėliams, kad šeima ir visuomenė netoleruos buitinio smurto ir nukentėjusiųjų teisių pažeidinėjimo. Prokuratūrai tenka svarbus vaidmuo kontroliuojant nuosprendžius ir užtikrinant galimybę apskųsti netinkamus nuosprendžius. Tikslinga įkurti centrinę priežiūros instituciją, kuri užsiimtų nuosprendžių apskundimo ir informacijos kaupimo reikalais.

7. Reabilitacinės programos

Kai kuriose šalyse įkaliniesiems dėl buitinio smurto yra skiriamos reabilitacijos programos. Globaliniu mastu šios programos yra daugiau išimtis nei norma. Ten, kur įmanoma, teismai gali skirti pažeidėjams privalomą dalyvavimą. Kai kuriais atvejais nukentėjusioji gali pareikšti norą dalyvauti kaltinime ir įtakoti sprendimą skirti kaltininkui reabilitacijos programą. Priverstinio dalyvavimo racionalumą patvirtina tai, kad:

- Pažeidėjai dažniausiai savo noru programose nedalyvauja;
- Programos įsisavinimas priklauso nuo nuteistojo emocinės būsenos ir motyvacijos;
- Priverstinis dalyvavimas gali nulemti vidinės motyvacijos atsiradimą;
- Privalomas dalyvavimas užtikrina nuteistųjų elgesio kontrolę, o jiems nesutikus, taikomos kitos įstatyminės priemonės⁹¹.

Mokymo ir elgesio programų efektyvumas šiuo metu tyrinėjamas. Siekiant nustatyti efektyviuosius programų aspektus, būtini tolimesni tyrimai. Nuteistiesiems gali būti reikalinga ir kitokio pobūdžio pagalba. Pavyzdžiui, elgesio gerinimo programose, paskirtose kartu su nuosprendžiu, reikalaujama dalyvauti antinarkotinėse arba antialkoholinėse priemonėse⁹².

8. Alternatyvios priemonės

Kai kur vietoj kriminalinės apkaltos yra taikomos alternatyvios procedūros. Tiksliausia naudoti alternatyvias priemones, jei kitos bausmės nedavė rezultatų. Esama daug rimtų nuomonių dėl šių metodų taikymo buitinio smurto bylose⁹³. Tokios nukreipiančios priemonės yra gana kontraversiškos, nes tai gali reikšti, kad visuomenė buitinio smurto nevertina taip rimtai, kaip kitus nusikaltimus. Šios priemonės gali būti traktuojamos kaip alternatyva apkaltos procesui arba kaip priemonė, naudotina kuriuo nors momentu prieš teisminį procesą. Jeigu visuomenė nusprendžia palaikyti alternatyvias priemones, jos turėtų būti naudojamos įvairiose kriminalinėse bylose, o ne tik buitinio smurto atvejais. Alternatyvių priemonių taikymo galimybės:

- Kada neturima pakankamai įrodymų areštui, policija gali nukreipti pažeidėjus reabilitacinei programai⁹⁴;
- Prokuroras gali atsakyti kelti kaltinimą, jeigu pažeidėjas sutinka dalyvauti konsultacinėse, terapinėse, taip pat komunikavimo su šeima programose;
- Prokuratūra gali buitinio smurto bylą nukreipti į šeimos ar civilinį teismą.

Alternatyvios priemonės suteikia pažeidėjams galimybę rinktis⁹⁵. Kai kur pirmą kartą pažeidusieji įstatymą gali sudaryti sutartį su prokuratūra dėl dalyvavimo alternatyvioje programoje.

9. Tarpininkavimas

Alternatyvus pokalbio metodas gali tapti lankstaus sprendimo pagrindu. Be abejo, buitinio smurto bylose nukentėjusiosios ir kaltinamojo jėgos nėra lygiavertės, todėl tarpininkavimas tampa problematišku. Tarpininkavimo metodu kritikai teigia, kad tai yra nepriimtina, nes⁹⁶:

- Tarpininkavimas reiškia, kad buitinis smurtas nėra nusikaltimas arba ne toks reikšmingas nusikaltimas;
- Tarpininkavimas neužtikrina atsakomybės už smurtą, ir šeima gali sulaukti jo pasikartojimo;
- Tarpininkavimas gali reikalauti iš nukentėjusiosios pakeisti savo elgesį, o tai gali reikšti atsakomybės pasidalinimą bei vyro atsakomybės už smurtavimą sustabdymą;
- Primetama nusikaltusiojo ir nukentėjusiosios lygybė yra nepriimtina (prievaratos kilmė tai patvirtina), nes nukentėjusioji netenka galimybės save apginti ir pateisinti;
- Tarpininkavimas negali pakeisti bylos faktų;
- Tarpininkavimas ne visada būna konfidencialus;
- Policija negali įtakoti susitarimų, pasiektų tarpininkavimo būdu.

Tie, kurie pasisako už tarpininkavimą buitinio smurto atvejais, tvirtina, kad tai gali padėti išspręsti daugelį problemų ir sutelkti dėmesį santykiams gerinti. Tarpininkavimo tikslas yra smurto sustabdymas. Tarpininkavimas gali tiktį situacijose, kai sužeidimai nedideli, kai prievarta nepasikartoja ir kai prievarta yra tik viena iš šeimos santykių problemų. Jei nukentėjusioji sugeba pasikviesti pagalbininkus tarpininkavimui, tai santykinai jėgos tarp abiejų pusių išsilygina⁹⁷.

Tarpininkavimas gali būti efektyviausias tada, kai smurto nebelieka ir pažeidėjas pripažįsta savo atsakomybę. Šioje situacijoje tarpininkavimas gali padėti užgydyti žaizdas ir nusiraminti. Nukentėjusios sutikimas yra esminis, bet keblu išsiaiškinti, ar tai savanoriškas sutikimas. Tarpininkavimo metu smurto faktas negali būti aptarinėjamas.

10. Vietinės bendruomenės veikla

Šalyse, kur į policijos priemones prieš buitinių smurtą žiūrima kaip į nereikšmingas ir nepakankamas, vietinės bendruomenės veikla gali pasitarnauti nukentėjusiųjų saugumui užtikrinti. Daugelyje šalių bendruomenės veikla gali būti vienintelė reali priemonė. Dažnai siekiama sustabdyti smurtą viešai „gėdinant“ pažeidėją.

Tokie bendruomenės veiklos pavyzdžiai gali būti savitarpio pagalbos grupės Peru ir gyventojų grupės Kinijoje⁹⁸.

Daugiakultūrinėse visuomenėse nukentėjusios nenoriai pasikliauna policija. Dėl sistemingos diskriminacijos ir atviro rasizmo teisėtvarkoje, mažumų grupės nepasitiki esama sistema. Šiaurės Amerikoje, pavyzdžiui, policija naudodavo prievartą mažumų atžvilgiu. Kitose šalyse policija taip pat elgėsi gentinės nesantaikos atvejais. Nukentėjusiosios, priklausančios šioms grupėms, gali bijoti policijos intervencijos pasekmių, tarp jų ir galimo neteisėto jėgos naudojimo prieš pažeidėjus.

Bendruomenės veiklos metodai gali būti alternatyva kriminalinei teisėtvarkai. Kai kuriais atvejais nedominuojančių grupių atstovai pirmiausia pasikliauna bendruomenės tarpininkavimu.

Kanados čiabuvis, pavyzdžiui, kreipiasi į vyresnius, prašydamas tarpininkauti ar nuraminti smurtautoją. Jos sutinka su policijos įsikišimu tik tada, kai minėtos priemonės nebeveikia⁹⁹.

E. Ginklų kontrolė

Ginklų kontrolė yra svarbus dalykas, reikalaujantis įstatymų reformos, nes pastebėta ryški koreliacija tarp teisės turėti ginklą ir jį naudoti prieš savo artimuosius.

Kanadoje 1992 metų Baudžiamojo kodekso pakeitimai leido policijai atimti šaunamuosius ginklus, tiriant buitinio smurto bylas ir turint pakankamą pagrindą manyti, kad žmonėms grėsia pavojus.

Australijoje buvo priimti nauji įstatymai, automatiškai leidžiantys policijai konfiskuoti šaunamuosius ir kitus pavojingus ginklus priežiūros laikotarpiu.

IV. BENDRADARBIAVIMAS

A. Tarpdisciplininis požiūris

Buitinis smurtas yra kompleksinė problema, reikalaujanti koordinuoti įvairių sričių profesionalų ir vietinių bendruomenių pastangas. Visose šalyse buitinis smurtas yra giliai įsismelkęs į visuomenės gyvenimą. Sprendžiant šią problemą resursų klausimas yra svarbus, bet ne esminis. Išsivysčiusiose šalyse egzistuojanti milžiniška socialinių tarnybų ir įstatymų priežiūros sistema negarantuoja adekvataus atsako į buitinį smurtą*. Besivystančiose šalyse resursų stoka ir toliau verčia vienyti pastangas.

Tarpdisciplininis požiūris įtraukia įvairių sričių specialistus į šios problemos sprendimą. Iš esmės jis apima visas formalias ir neformalias priemones, kurias galima panaudoti prieš buitinį smurtą. Koordinuojant paslaugų teikimą ir vengiant dubliavimo bei spragų, specialistai ir bendruomenių atstovai dirba bendrai, siekdami:

- Suvokti problemos sudėtingumą ir jos padarinius;
- Sužinoti daugiau apie kitas tarnybas ir galimus resursus;
- Padidinti išlaidų už paslaugas efektyvumą;
- Paremti vienas kitą;
- Patenkinti įvairias nukentėjusiųjų reikmes;
- Rasti visas įmanomas bendradarbiavimo galimybes.

Bendros pastangos gali tapti iššūkiu įvairių žinybų atstovams, kurie buvo skirtingai apmokyti ir laikosi skirtingų požiūrių į problemos sprendimą. Bendrų pastangų teikiami privalumai:

- Geresnis buitinio smurto dinamikos suvokimas;
- Užfiksuojama daugiau atvejų ir kontroliuojama daugiau pažeidėjų;
- Parama specialistams ir aukštesnė moralė;
- Daugiau jautrios, efektyvios ir koordinuotos pagalbos;
- Situacijos vertinimas, veiksmų planavimas ir apskaita;
- Gerėjanti parama nukentėjusioms šeimoms;
- Platesnis pažeidėjų švietimas;
- Efektyvesnis valdžios konsultavimas;
- Geresnis paslaugų teikėjų tarpusavio supratimas¹⁰⁰.

Specialistai turi išspręsti keletą svarbių ir sudėtingų problemų. Dėl požiūrio ir mokymo skirtumų gali atsirasti kliūčių. Praktikai turi įprasti žvelgti į sunkumus ne tik vadovaudamiesi savo patirtimi. Sunkumus sąlygojantys faktoriai:

- Priešinimasis bendradarbiavimui, nes tai tampa iššūkiu esamoms organizacinėms struktūroms ir hierarchijoms;
- Didelis darbo krūvis ir specialistų paramos stoka;

* Pavyzdžiui, JAV buvo paskaičiuota, kad nuo 30 iki 50 proc. smurto atvejų, kada žuvo vaikai, įstatymų priežiūros ar vaikų globos tarnybos jau buvo anksčiau įsikišusios ir turėjo reikalų. Žr. D.J.Besharov, *Combating Child Abuse: Guidelines for Cooperation between Law Enforcement and Child Protection Agencies* (Washington, D.C., American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1990).

- Nuostatos, kurios neigia egzistuojančią problemą ir atmeta bendradarbiavimo galimybę;
- Problemos suvokimo siaurumas;
- Resursų stoka¹⁰¹;
- Tarpžinybinė konkurencija dėl finansavimo nepakankamumo, kuri menkina bendradarbiavimo pastangas.

Tarpusavio supratimui ir bendradarbiavimui išvystyti reikia laiko. Tai reikalauja pasiruošimo vertinti kiekvienos srities statusą ir indėlį. Tai taip pat reikalauja kantrybės ir tikėjimo.

Visų sričių specialistai, susiduriantys su buitinio smurto problema, gali sutarti dėl šių tikslų, kurie tampa startine pozicija bendradarbiauti:

- Stabdyti ir reaguoti į visas buitinio smurto formas;
- Apsaugoti šeimas nuo tolimesnio smurto ir teikti joms pagalbą;
- Kontroliuoti pažeidėjus ir sudaryti jiems sąlygas mokytis ir tobulinti elgesį¹⁰².

Specialistai susiduria su didėjančiu aukų skaičiumi, pakartotiniais nusikaltimais ir pažeidėjais. Pagrindinės specialistų veiklos sferos:

- Švietimas;
- Religinės organizacijos;
- Teisėtvarkos sistema;
- Socialinės tarnybos;
- Aprūpinimo būstu agentūros;
- Sveikatos ir medicinos tarnybos;
- Bendruomenės įstaigos ir organizacijos;
- Teisinė pagalba;
- Bendruomenės gynybos grupės;
- Moterų grupės;
- Prieglaudos nukentėjusioms moterims.

Koordinuotos veiklos iniciatyvos galima tikėtis iš bet kurios išvardintos grupės. Bendruomenės gynėjų grupės ir moterų grupės yra atlikusios svarbų vaidmenį, organizuojant daugumą formalizuotų veiksmų vietoje. Įvairių sričių praktikai taip pat galėtų surasti galimybių bendradarbiauti ir efektyvinti veiklą. Be to, profesinės asociacijos, nevyriausybines (visuomeninės) organizacijos galėtų koordinuoti narių ir darbuotojų veiklą visuose lygiuose.

B. Koordinavimo tobulinimas

Pirmasis žingsnis, tobulinant įvairių žinybų bendradarbiavimą, yra jų pačių vidaus veiklos koordinavimas. Kiekviena žinyba gali paruošti programą su išsamiais tikslais ir būdais, kaip koordinuoti ir kooperuoti veiklą buitinio smurto srityje. Siekiant nustatyti tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo tobulinimo galimybes, žinybos gali parengti savo vidinės strategijos ir taktikos apžvalgą. Jos gali planuoti ir įgyvendinti vidinės koordinacijos tobulinimo strategiją.

Pavyzdžiui, Kanados pataisos tarnyba atsako už Kanados federalinių kalėjimų ir priešlaikinio paleidimo sistemą. Jos nuostata – buitiniam smurtui turi būti skiriamas didelis dėmesys visų planuose ir veikloje. Ši žinyba paruošė personalo mokymui vadovėlį, kuriame supažindinama su smurto namuose dinamika¹⁰³. Vadovėlio tikslas – padėti gerinti

darbą su žmonėmis, smurtavusiais namuose. Pateikiama informacija apie buitinio smurto problemas – paplitimą, prielaidas, raidą ir pataisos struktūrų personalo darbo svarbą. Be to, čia galima rasti buitinio smurto ir jo vykdytojų požymius bei charakteristikas. Taip pat jame aptariami visų asmenų, susijusių su buitiniu smurtu, interesai ir reikmės. Vadovėlis pateikia duomenis apie reabilitacines priemones, kurias vykdo įvairios institucijos ir vietinės bendruomenės.

Kai kurios profesinės asociacijos koncentruoja dėmesį ties būtinybe koordinuoti reagavimą į buitinių smurtą ir rengia standartizuotas veiklos programas bei procedūras, kuriomis naudosis specifinės profesionalų grupės. Tokiu būdu siekiama įdiegti įvairių sričių specialistams vieningą požiūrį, paskatinti jų bendravimą ir bendradarbiavimą.

Keletas Kanados pavyzdžių: „Buitinio smurto vadovėlis sveikatos įstaigų socialiniams darbuotojams”, kurį išleido Kanados sveikatos įstaigų socialinio darbo administratorių asociacija¹⁰⁴; „Greitosios pagalbos departamento protokolas apie smurtą prieš žmonas”, kurį išleido Ontario medicinos asociacijos smurto prieš žmonas reikalų komitetas¹⁰⁵; „Standartų ir sveikatos priežiūros, susijusios su užpuolimais, sumušimais, sužeidimais ir buitiniu smurtu vadovėlis”, kurį išleido Kanados sveikatos ir gerovės organizacija¹⁰⁶.

Šalia publikacijų, skirtų žinyboms, taip pat yra būtina bendroji informacija visiems specialistams, susijusiems su buitiniu smurtu. Joje turi būti atsižvelgta į tai, kad specialistams yra reikalinga labai plati ir įvairi informacija. Ypač svarbu atskleisti nukentėjusiųjų ir jų šeimų interesus ir poreikius.

Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos, Londono Kentiš Taun specialistai, konsultuodamiesi su daugiau kaip 200 vietinių moterų, darbuotojų ir specialistų parengė „Buitinio smurto faktų sąvadą”. Jame informuojama visais klausimais, išskylančiais buitinio smurto atvejais, ir instruktuojama, kaip elgtis. Jis yra naudingas tiek nukentėjusioms, tiek specialistams, kurie privalo būti susipažinę su šia problema ir vietine specifika¹⁰⁷.

Zimbabvėje buvo išleistas vadovėlis policijai, gydytojams, socialiniams darbuotojams, terapeutams, mokytojams, bažnyčių tarnautojams ir visiems, kurie gali susidurti su seksualiniu ir buitiniu smurtu¹⁰⁸.

1. Bendruomenės grupės

Bendruomenės gynėjų grupės ir ypač nukentėjusių moterų judėjimo narės atliko svarbų vaidmenį, atskleidžiant pagalbos tarnybų darbo ir praktinių uždavinių sprendimo realijas.

Pavyzdžiui, Kanadoje prieglaudų darbuotojai iškėlė būtinybę koordinuoti paslaugas. Šių pastangų dėka buvo išplėsta vyriausybė parama ir įteisinti bendruomenės koordinaciniai komitetai¹⁰⁹. Dabar daugelyje Kanados bendruomenių veikia tarpžinybiniai koordinaciniai komitetai. Komitetų nariai dalinasi informacija ir siekia užtikrinti, kad vietinių žinybų darbo ir kontrolės procedūros būtų suderintos. Be to, kai kurie koordinaciniai komitetai ne tik keičiasi informacija, bet ir ruošia bendrus protokolus¹¹⁰.

Kai kuriose šalyse dar nėra pripažintas buitinio smurto problemos egzistavimas. Todėl

bendradarbiavimo reikšmė bendruomenės lygyje yra itin svarbi. Dažnai kovoje su buitiniu smurtu priimtinausia priemonė yra abipusiai naudingas bendradarbiavimas bendruomenės lygmenyje. Tokiu būdu bandoma nukentėjusiosioms teikti trumpalaikę ir ilgalaikę pagalbą.

Čilėje, Santjago La Morada – Casa de la Mujer bendruomenės grupė tiria namų smurtą keliose apylinkėse. Grupė apmoko moteris, vietines aktyvistas arba nukentėjusias nuo smurto planuoti bendruomenės narių veiklą, susijusią su prievarta namuose¹¹¹.

Belizo moterų judėjimas prieš smurtą¹¹² aktyviai veikia kovodamas su įvairiomis smurto apraiškomis.

Zimbabvės Musasa projektas teikia paramą ir konsultacijas sumuštomis ir išžagintoms moterims. Projektas teikia tiesioginę pagalbą nukentėjusiosioms ir įgyvendina prevencines bei visuomenės švietimo programas¹¹³.

Bangladeše, Prošikoje, nevyriausybinė organizacija remia kaimo moterų pasipriešinimo prieš smurtą ir kitas priespaudos formas judėjimą. Moterys, patiriančios smurtą dėl kraičio, gali priešintis kartu su šios organizacijos nariais¹¹⁴.

La Clinica Integral de la Mujer de CONAMUS (El Salvadoras) – tai klinika, kuri teikia teisės, medicinos ir psichologų pagalbą užpultoms ar išžagintoms moterims. Joje moterys mokomos organizuoti kovą prieš smurtą savo bendruomenėse.

2. Tarpžinybinės grupės

Tarpžinybinės grupės koordinuoja savo veiklą pasikeisdamos informacija. Taip pat jos gali organizuoti benras pagalbos programas. Kai kurios tarpžinybinės grupės rengia specialius projektus ir programas ir prisiima atsakomybę už pagalbos nukentėjusiosioms ir nusikaltėliams teikimą.

JAV veikia nepriklausoma koordinacinė valdyba, kurioje bendradarbiauja kelių bendruomenių tarnybos, įgyvendinančios Buitinio smurto intervencijos projektą Minesotoje.

1990 m. Mechike buvo įkurtas Bendras nukentėjusiųjų komitetas, tobulinantis kovos su smurtu prieš moteris priemonės. Tai yra tarpžinybinis koordinacinis komitetas, į kurį įeina moterys senatorės, žurnalistės ir mokslo darbuotojos. Komitetas rengia naujus įstatymus prieš seksualinius nusikaltimus ir dalyvauja kuriant specialius padalinius bei centrus. Tai įeina į bendrą kovos su smurtu prieš moteris kampaniją. Dabar komitetas prižiūri vyriausybės finansuojamą paramos nukentėjusiosioms programą.

Olandijoje Kovos su seksualiniu smurtu fondas vadovauja policijos ir kitų tarnybų bendradarbiavimui ir paruošė efektyvios priežiūros ir pagalbos nukentėjusiosioms programą¹¹⁵.

Suomijoje Lyčių lygybės konsultacinis komitetas įsteigė specialią sekciją, organizuojančią fizinės ir seksualinės moterų prievartos studijas ir rengiančią prevencines priemones. Sekcija vadinama Kovos su smurtu prieš moteris sekcija. Ji paskelbė, kad viena iš pagrindinių jos funkcijų yra užtikrinti, kad šią problemą visuomenė žinotų ir suvoktų.

3. Vyriausybės veikla

Vyriausybė taip pat gali imtis žygių, kurie paskatintų kovos su smurtu veiksų koordinavimą. Vis daugiau šalių imasi integruoti ir efektyvinti pastangas šioje kovoje. Spaudimas dėl kovos su smurtu verčia vyriausybines žinybas dalyvauti tobulinant pagalbos koordinavimą.

Australijoje buvo įkurtas Nacionalinis kovos su prievarta prieš moteris komitetas. Kai kuriose Australijos valstijose yra rengiamos veiklos programos, kuriomis siekiama derinti pagalbą ir priemones, susijusias su smurtu namuose¹¹⁶.*

Kai kuriose JAV valstijose valdžios sudarytos grupės išnagrinėjo buitinio smurto problemą ir pateikė rekomendacijas, kaip tobulinti reagavimo sistemą. Pavyzdžiui, Niujorko valstijos tarpdisciplininė grupė ištyrė įstatymų tinkamumą ir esamą reagavimo į prievartos aktus sistemą. Šių tyrimų pagrindu buvo parengtos kelios veiklos rekomendacijos¹¹⁷.

*Kanados vyriausybė paskelbė Nacionalinę iniciatyvą dėl smurto prieš moteris likvidavimo. Už jos įgyvendinimą atsako Tarpdepartamentinės priežiūros komitetas, į kurį įeina 14 federalinių departamentų ir žinybų atstovai. Ši programa siekia koordinavimo tikslumo ir aiškumo. Taip pat pabrėžiama resursų paskirstymo efektyvinimo būtinybė¹¹⁸. Kanados Nju Bransviko provincijoje buvo paruošti interdisciplininiai protokolai apie buitinio smurto pašalinimą**.*

Belgijos regioninė valdžia kuria Socialinių ir teisėtvarkos tarnybų bendradarbiavimo tinklą.

Prancūzijos moterų teisių ministras kuria departamentų lygio komitetus, skatindamas specialistų bendradarbiavimą namų smurto bylose¹¹⁹.

Vyriausybės taip pat stengiasi teikti paramą integruotoms bendruomenės pastangoms.

Kanadoje Albertos provincijos valdžia išleido bukletą „Įpročių permainos: kaip Albertos bendruomenė gali padėti“, kuriame pateikiama informacija apie bendruomenės veiklos strategiją, kovojant su buitiniu smurtu¹²⁰.

* Nacionalinis kovos su prievarta prieš moteris komitetas vykdo šias priemones: įpareigoja Valstijų, teritorijų ir federalinę valdžią teikti informaciją apie praktinę veiklą ir veiklos principus kovojant su prievarta prieš moteris; dalyvauja koordinuojant ir vystant, rengiant ir įgyvendinant politiką, nacionalines programas, įstatymus; vadovauja, formuluoja ir užsako tyrinėjimus, kurių reikia efektyvios politikos vykdymui ir visuomenės pasitikėjimo stiprinimui; vadovauja bendruomenių švietimo programų rengimui ir įgyvendinimui šalies mastu; siekia įgalinti moteris naudotis visa informacija, resursais ir pagalbos tarnybomis; kontroliuoja ir užtikrina rekomendacijų įgyvendinimą; užtikrina bendruomenės narių ir grupių konsultavimą, ypatingą dėmesį skiriant moterims su specifiniais poreikiais, tarp jų čiabuvėms, ne angliskai kalbančioms, gyvenančioms kaime ir atokiose vietovėse, neįgalinėms, jaunoms, senoms, patyrusioms kraujomaišą, darbininkėms ir nukentėjusioms dėl prievartos. Žr. Department of the Prime Minister and Cabinet, Office of the Status of Women, National Committee on Violence against Women, position paper (Canberra, Australian Government Publishing Service, 1991), pp.17–18.

** Tarpdepartamentinis šeimos smurto komitetas parengė protokolą dėl prievartos prieš moteris. Jame pateikiama medžiaga apie faktus ir mitus, susijusius su smurtu prieš moteris, aptariamas kriminalinės ir civilinės teisės santykis su šia problema, nustatomi bendrieji smurto rodikliai, pateikiamos instrukcijos specialistams, t.y. socialiniams, sveikatos apsaugos, pirmosios pagalbos, psichiatrijos, teisėtvarkos, mokesčių inspekcijos ir mokyklų darbuotojams. Žr. Government of New Brunswick, Interdepartmental Committee on Family Violence, Woman Abuse Protocols (New Brunswick, 1990).

Kosta Rikoje feministinė organizacija CEFEMINA ir Valstybinis moterų raidos centras pradėjo programą „Moterys, jūs ne vienišos“, kurioje aiškinama apie teisinę, medicininę ir psichologinę paramą nukentėjusioms moterims; sudaro sąlygas nukentėjusiosioms bendrauti tarpusavyje; priima moteris, kenčiančias dėl kraujomaišos; teikia pagalbą telefonu; leidžia laikraštį su būtinausia informacija; sudaro sąlygas savitarpio pagalbos grupių veiklai.

*JAV, Nju Džersio valstijoje buvo išleista knyga „Buitinis smurtas: vadovėlis sveikatos apsaugos įstaigų specialistams“, kaip sudėtinė buitinio smurto prevencijos programos dalis. Jame aptariamas įvairių sričių specialistų vaidmuo, kuris gali turėti daug reikšmės įvairiose buitinio smurto situacijose.**

Bendruomenės tarnybos, gaunančios vyriausybės finansinę paramą, gali veikti kaip alternatyvios arba sąjunginės valstybinių žybybų partnerės. Vyriausybė gali gauti tiesioginę bendruomenės atstovų informaciją tam, kad geriau suvoktų jų poreikius. Finansuojant vietines tarnybas, galima sukurti specializuotų įstaigų tinklą. Tai labai pravartu daugiakultūrinėje visuomenėje, kur nukentėjusieji priklauso įvairioms etninėms grupėms.

Pavyzdžiui, Vankuveryje (Kanada) yra realizuojama vyriausybės remiama reabilitacijos programa, kurioje naudojamos kelių Pietų Azijos išeiivių grupių kalbos.

4. Nukentėjusiųjų dalyvavimas

Vienas būdų efektyvinti išnaudojamų moterų judėjimą yra nukentėjusiųjų dalyvavimas koordinuotoje veikloje.

Pačių nukentėjusiųjų indėlis, nustatant tikrąsias įvairių moterų grupių reikmes, yra labai svarbus dėl amžiaus, fizinių galimybių ar emocinės būsenos skirtumų. Profesionalams, dirbantiems su šiomis moterimis, reikalingas specialus pasirengimas ir kvalifikacija. Nukentėjusiųjų dalyvavimas leidžia turimas galimybes labiau pritaikyti visų moterų poreikiams¹²¹. Pavyzdžiui, Kanados neįgalinčių moterų organizacija, siekdama jautresnio darbo su neįgalinčiomis moterimis ir vaikais, parengė vadovą moterims ir vaikams¹²².

5. Bendradarbiavimas

Bendradarbiavimą gali pradėti aktyvistai, organizacijos, profesionalų grupės, įvairių kategorijų specialistai, bendruomenių atstovai ar valdžios institucijos. Nepriklausomai nuo to, kaip jis prasidės, pagrindinės veiklos kryptys išlieka tokios:

- Pagalba nukentėjusiosioms;
- Tarpžinybinių komandų ir komitetų steigimas;
- Veiklos kryptų ir protokolų parengimas;

* „Buitinis smurtas: identifikavimas, vertinimas ir priemonių modeliavimo protokolas“. Protokole pateikiamos pagrindinės suaugusiųjų smurto identifikavimo kryptis. Jame aprašoma ligoninių personalo vaidmuo ir atsakomybė, užtikrinant nukentėjusiųjų priežiūrą. Be to, jame išryškintas teisėtvarkos ir sveikatos apsaugos darbuotojų vaidmuo, skelbiama sveikatos priežiūros specialistų mokymo programa. Žr. State of New Jersey, Department of Community Affairs, Division on Women, Domestic Violence Prevention Program, Domestic Violence: A Guide for Health Care Professionals (Trenton, New Jersey, 1991).

- Specialistų mokymas;
- Visuomenės švietimo programų rengimas¹²³;
- Reabilitacijos programų nuteistiesiems rengimas, bet ne moteris aptarnaujančių įstaigų sąskaita.

Tarpžinybinių komitetų paskirtis yra sukurti bendravimo mechanizmą, kuris leistų skirtingų įstaigų atstovams dirbti kartu ir pasiekti tarpusavio supratimą. Jie padeda įgyvendinti bendradarbiavimo būdus, taip pat gali atlikti patarėjų ir konsultantų vaidmenį, organizuojant mišrių komandų darbą. Kai kada jie gali prisidėti mažinant įtampą ar sprendžiant specialistų konfliktus.

V. PAGALBA NUKENTĖJUSIOSIOMS

Nukentėjusiųjų saugumas ir gera savijauta yra ypač svarbūs dalykai. Susirūpinimas nukentėjusiosiomis vis labiau auga tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. 1985 m. Jungtinės Tautos priėmė „Deklaraciją dėl pagrindinių teisingumo principų patyrusiems nusikaltimus ir prievartą“. Deklaracijos principuose numatyta galimybė pasinaudoti teisėtu ir teisingu traktavimu, restitucija, kompensacija ir parama. Specialistai, remdami atitinkamas globos priemones buitinio smurto aukoms, gali pasinaudoti Jungtinių Tautų vadovėliu, kuris sudarytas atsižvelgiant į „Pagrindinius teisingumo principus patyrusiems nusikaltimus ir prievartą“ (A/CONF.144/20, priedas).

Nukentėjusiųjų teisių, poreikių ir interesų pripažinimas bei apsauga yra ypač svarbūs. Pradedant pareiškimu dėl teisinių sankcijų ir baigiant kitomis priemonėmis turi būti garantuotas moters saugumas.

A. Teisingumo sistemos reagavimas

Teisingumo sistemos reagavimas neturėtų viktimizuoti nukentėjusiosios, bet privalėtų atsižvelgti į jos specifinę patirtį ir baimę. Reikalavimai tinkamam reagavimui:

- Nukentėjusiosios statuso ir padėties išaiškinimas;
- Apsaugos lygio gerinimas;
- Būtinų prielaidų dalyvauti nukentėjusiajai teisiniame procese sudarymas.

Specialistai turėtų būti dėmesingi nukentėjusiosios ramybės, saugumo ir gerovės atkūrimo poreikiams. Moterims, kurios pasitraukė iš smurtinės situacijos, paprastai, be įvairios pagalbos, reikia buto, lėšų, vaikų priežiūros ir emocinės paramos. Nusikaltėlis vis dar gali turėti kontaktą su savo auka. Tai sąlygoja keršto ir manipuliavimo tikimybę. Teisėtvarkos sistema gali nutraukti tolimesnį aukos persekiojimą:

- Gerindama kreipimosi sistema;
- Teikdama nukentėjusiajai informaciją apie įstatymus, teisinę pagalbą, prieglaudas ir pagalbos telefonus;
- Teikdama nukentėjusiajai informaciją apie bylos eigą ir pažeidėją, kad ji galėtų apsaugoti save ir šeimos narius;
- Padėdama susirasti advokatus;
- Efektyviai panaudodama paleidimą už užstatą ir priežiūros tvarką;
- Apgyvendindama nukentėjusiąją prieglaudoje;
- Rinkdama įrodymus, priklausomai nuo nukentėjusiosios situacijos;
- Greitindama teisminę procedūrą;
- Pertvarkydama specifinę teismų praktiką;
- Atsižvelgdama į nukentėjusiosios reikšmę procese;
- Aiškiai demonstruodama nesitaikstymą su smurtu;
- Atsižvelgdama į riziką priimant nuosprendį ir siūlant reabilitacijos priemones nusikaltusiajam.

B. Specialistų reagavimas

Visų sričių specialistai, dirbantys su nukentėjusiosiomis, turi mokėti atpažinti buitinio smurto požymius. Taip pat jie turi būti susipažinę su atitinkamais reagavimo į šią problemą būdais. Pirmasis praktinės veiklos etapas – įsitikinimas, kad prievarta buvo ar yra naudojama. Antrasis etapas – tolimesnės veiklos metodų parinkimas.

Praktika rodo, kad policijos darbuotojai dažnai būna paskutinis „šiaudas“, kurio griebiasi buitinio smurto auka. Yra žinoma tokia pagalbos ieškojimo schema. Pirmiausia nukentėjusioji ieško neformalios pagalbos, t.y. šeimos ar draugų. Kai kada stengiamasi išsikalbėti moterų grupėse. Toliau moteris gali pradėti ieškoti formalesnės pagalbos, pavyzdžiui, pokalbių su bažnyčios tarnais. Dar vėliau gali siekti slaugių, gydytojų ar socialinių darbuotojų pagalbos. Policija gali būti pasitelkiama tik tada, kai puolimas yra labai grėsmingas ir pasikartojantis. Ši schema iliustruoja esminę taisyklę, kad žmonės yra subtilesni ir daugiau išmanantys nei policija, todėl gali jautriau reaguoti į moters bėdas ir suteikti jai tinkamiausią informaciją.

Nukentėjusiųjų padėties ir jausmų supratimas gali padėti specialistams suteikti joms būtinausią pagalbą. Buitinio smurto aukos būna patyrusios bauginimą kartu su fizine, emocine ar žodine agresija. Dėl to jos gali jausti:

- Baimę;
- Stresą ir traumą;
- Savigarbos sumažėjimą;
- Nerimą ir depresiją;
- Izoliaciją ir priklausomybę;
- Nepasitikėjimą ir savigraužą;
- Netikrumą ir ambivalenciją;
- Kalbę;
- Nepakankamą galėjimą daryti sprendimus;
- Beviltiškumą;
- Bejėgiškumą.

Svarbu suvokti, kad kritinio smurto aukoms yra būtina emocinė ir praktinė parama, kuri suteiktų joms naujų jėgų¹²⁴. Įgalinančios intervencijos elementai: “

- a) materialiniai resursai:
 - butas ir saugi aplinka;
 - vaikų priežiūra;
 - vietinių paslaugų prieinamumas.
- b) emocinė parama:
 - konsultavimas (trumpalaikis ir ilgalaikis);
 - tvirtumo ir atkaklumo lavinimas;
 - savęs vertinimo ir pasitikėjimo savimi formavimas;
 - vaikų auklėjimo kursai;
 - tarpusavio palaikymo grupės.
- c) teisinė ir praktinė pagalba:
 - vaikų globos srityje;
 - turtiniuose santykiuose;
 - finansiniuose reikaluose;
 - socialiniame aprūpinime.

Specialistai turi turėti omenyje, kad moterys, prašančios pagalbos, jaučia gėdą, pažeminimą, baimę ir kaltę dėl smurto. Šioms moterims reikia patarimų ir pagalbos, kuri būtų orientuota į jų pasitikėjimo savo jėgomis atkūrimą. Gali tekti įtikinėti, kad jos nėra vienišos, kad daug kitų moterų patyrė panašius dalykus, kad tai, kas įvyko, jų nežemina ir kad dėl smurto jos nėra kaltos. Būtina moterims pasakyti, kad jos jokių būdu nėra atsakingos dėl jų vyrų prievartos.

Specialistai turi padrašinti moteris imtis savarankiškų sprendimų. Saugumas yra prioritetas dalykas. Todėl būtina moterims pasiūlyti visus įmanomus variantus. Specialistai neturėtų stengtis primesti savo vertybių ir sprendimų. Tai pat jie neturėtų komentuoti moterų priimtų sprendimų.

Jeigu globėjai ir kiti specialistai mano, kad moteris koku nors būdu prisidėjo ar yra kalta dėl smurto, tai tokiu būdu prievarta bus išaldyta, o jos esmė paslėpta po mandagumo šydu. Specialistai turi būti itin atidūs ir jokių būdu nekaltinti nukentėjusiosios. Tradicinis psichologinis požiūris dažnai interpretuoja moterį kaip kaltininko žmoną arba kaip jo motiną. Tokiu būdu dėmesys perkeliamas į nukentėjusiosios asmenybę, o ne į užpuolusiojo smurtavimą*.

Dalyvaudama konsultacijose dėl santuokos ir šeimos perspektyvų, nukentėjusioji dažnai jaučia spaudimą. Specialistams ir nukentėjusiajai būtina turėti omenyje, kad koncentravimasis ties santuokos ar šeimos problema kelia grėsmę jos saugumui, jei smurtas pasikartotų. Kitas neigiamas tokio konsultavimo aspektas yra tai, kad moteriai bandoma priekaištauti dėl sąsajos su prievarta. Tokiu būdu galima prielaida, esą moteris pajėgtų įveikti prievartą, jei pakeistų savo elgesį.

1. Skubios pagalbos priemonės

Moteris turi turėti galimybę pasinaudoti skubios pagalbos priemonėmis, tokiomis kaip:

- Krizinės intervencijos komandos;
- Pagalbos telefonas;
- Prieglaudos ar kitos apgyvendinimo sąlygos;
- Transportas;
- Įstatymai, leidžiantys nukentėjusiąją arba nusikaltusįjį išgabenti iš namų.

Krizinės intervencijos komandos yra sudaromos iš specialiai paruoštų darbuotojų arba savanorių**.

Efektyvi krizinė intervencija:

- Užtikrina nukentėjusiosios saugumą;
- Tiki aukos pasakojimu, kuris sustiprina jos pasitikėjimą;
- Parūpina konsultantus ir paramą nukentėjusiajai.

* Tradiciniai požiūriai į buitinių smurtą yra abejotini. Nukentėjusiosioms dažnai yra priekaištaujama arba jos yra įtariamoms. Moters asmenybėje ieškoma blogio priežasčių. Neatsižvelgiama į nukentėjusiosios saugumo prioritetą. Problemos kilmės ieškoma individuose arba jų santykiuose. Smurtas dažnai yra traktuojamas kaip psichologinė, o ne kriminalinė problema. Į prievartą žvelgiama apeinant socialinį kontekstą.

** Suaugusiųjų atestavimo komanda, kuri veikia Izraelio Bostono Betho ligoninėje, yra tarpdisciplininė grupė, apmokyta identifikuoti, įvertinti ir reaguoti tais atvejais, kai suaugusieji šeimos nariai yra įtariamai tapę smurto aukomis. Žr. Beth Israel Hospital Assessment Team, „Elder abuse: an assessment team”, in Abuse of the Elderly: Issues and Annotated Bibliography, B.Schlesinger and R.Schlesinger, eds. (Toronto, University of Toronto Press, 1988), pp.57–58.

Pagalbos telefonai teikia skubią konsultaciją ir padeda užmegzti kontaktą su pagalbos tarnybomis. Kai kurios pagalbos telefonu linijos yra specializuotos spręsti įvairias buitinio smurto problemas.

Kanadoje Vaikų pagalbos linija padeda vaikams, ieškantiems pagalbos. Pirmuosius tris darbo mėnesius (1989 m. gegužė–liepa) operatoriai sulaukė 15500 skambučių¹²⁵. Panaši tarnyba veikia Didžiojoje Britanijoje. Kitos pagalbos linijos, tarp jų ir moterų prieglaudų, padeda tik buitinio smurto atvejais.

Pagalbos telefonai nukentėjusioms moterims veikia daugelyje vietų Austrijoje, Belgijoje, Kosta Rikoje, Kroatijoje, Fidži, Prancūzijoje, Norvegijoje ir Malaizijoje¹²⁶. Kai kur reaguojama į būvusių ar potencialių pažeidėjų skambučius ir teikiama pagalba, nukreipiant šiuos asmenis į kitas tarnybas¹²⁷.

JAV veikia pagalbos telefonu programa, įkalbinėjant pažeidėjus nenaudoti prievartos ir kreiptis į jos operatorius, kurie siūlo vietinių tarnybų pagalbą. Bet tik nedaugelis skriaudikų pasinaudoja šia galimybe¹²⁸.

Ten, kur pagalbos telefonų nėra, nukentėjusios gali pasikliauti tik neformaliais arba vietinės bendruomenės tinklais, teikiančiais informaciją apie pagalbą.

Peru, Limoje, moterys nešioja švilpukus. Jeigu jos yra mušamos, švilpukais gali greitai prisišaukti pagalbą.

Netgi tose šalyse, kur egzistuoja pagalbos tarnybos, paprasti žmonės reaguoja į pagalbos šauksmą.

Kai kuriose Anglijos bendruomenėse moterys naudoja tradicinį „puodų ir keptuvių“ metodą, kai garsiai skambindamos praneša apie muštynes namuose¹²⁹.

Dažnai moterims ir vaikams būna skubiai reikalinga saugi vieta. Kai kuriose šalyse yra valstybės išlaikomos ar remiamos privačios prieglaudos*, kuriose apgyvendinamos moterys ir vaikai**.

Anglijoje, Londone, 1971 m. buvo atidaryta pirmoji prieglauda. Nuo tada Čisviko Šeimos prieglauda tapo pavyzdinė ir žinoma visame pasaulyje. Joje yra ištisą parą veikianti pagalbos telefono linija, prieglauda 25 moterims ir 60 vaikų, žaidimų centras ikimokyklinio amžiaus vaikams, konsultacija, pagalbos tarnyba, taip pat čia informuojama apie bendruomenės teikiamas paslaugas¹³⁰.

Didžiojoje Britanijoje kasmet į prieglaudas priimama keli tūkstančiai moterų ir vaikų. Šiuo metu prieglaudos steigiamos Kanadoje, Egipte, Prancūzijoje, Izraelyje, Italijoje, Malaizoje ir Zimbabvėje.

Suomijoje visų amžių moterims ir vaikams yra teikiamas prieglobstis globos namuose¹³¹.

* Prieglauda reiškia vietą, kur moteris, saugodamasi nuo smurto, gali gauti nakvynę, paramą ir patarimą. Prieglaudose dirba apmokamas personalas arba savanoriai. Kai kur laikiną prieglaudą teikia privatūs savanoriai.

** Papildomos informacijos apie prieglaudų veiklą galima rasti leidinyje: Commonwealth Secretariat, *Confronting Violence: A Manual for Commonwealth Action* (London, 1992).

Tose šalyse, kur prieglaudų nėra, moterys turi pasikliauti neformaliomis galimybėmis, t.y. draugais, giminėmis, moterų grupėmis ar religinių bendruomenių namais.

Kanadoje savanoriškos organizacijos bandė įsteigti transporto tarnybas moterims, kurios gyvena kaimuose ar tolimose vietovėse, kad joms būtų lengviau pasiekti saugias prieglaudas. Tačiau pasirodė, kad tokią tarnybą yra sunku išlaikyti¹³².

Prieglaudos gali būti tinkamos ne tik kaip laikino apsisojimo vietos. Skriaudžiamos moterys čia gali gauti būtiniausias konsultacijas ir informaciją. Jų uždavinys – padėti moterims atgauti pasitikėjimą ir būti nepriklausomomis. Specialistų konsultacijos gali padėti moterims priimti pagrįstus sprendimus planuojant savo ateitį, gyvenimą po skyrybų ar santuokos pasibaigimo. Taip pat tai gali padėti moterims mokytis ir naudotis kitomis praktinės paramos programomis.

Be to, nukentėjusiosios gali įstoti į savitarpio pagalbos grupes. Šios grupės siekia sustiprinti pasitikėjimą, nepriklausomybę ir savo vertės pajautimą. Jos siūlo moterims paramos programą, kuri padeda realizuoti jų troškimus ir turimas galimybes.

Prieglaudos taip pat gali:

- Teikti informaciją;
- Teikti pagalbą;
- Ugdyti pasitikėjimą savo jėgomis;
- Kartu su nukentėjusiomis kreiptis į paramos tarnybas ir į teismą;
- Derinti tyrimą su nukentėjusiąja¹³³.

Šiuo metu prieglaudose labai trūksta vietų, ir jų reikia vis daugiau. Daugumoje prieglaudų dirba savanoriai, todėl tikimasi valdžios finansinės paramos personalui ir patalpoms išlaikyti.

Nors prieglaudos ir suteikia būtiną neatidėliotiną saugumą moterims, tačiau t.y. kontraversiška priemonė, kadangi moterys turi palikti savo namus. Jas gali traumuoti išvykimas ir atsiskyrimas nuo kitų šeimos narių¹³⁴. Ypač, jei jos turi vaikų. Tuomet nauja aplinka gali labai liūdinti.

Iškeldinant pažeidėją iš namų priverstinio gydymo ar įkalinimo atvejais, šeima netikėtai gauna atokvėpį. Tačiau tai gali baigtis kerštu žmonai arba žymiu šeimos pragyvenimo lygio nuosmukiu¹³⁵. Iškeldinimas iš namų gali prieštarauti vietiniams įstatymams. Valdžia turi užtikrinti, kad teisinės priemonės, susijusios su buitiniu smurtu, palaikytų tam tikrą balansą tarp nukentėjusiosios saugumo ir nusikaltusiojo teisių apsaugos. Tam gali prireikti naujų įstatymų.

Kanados valdžia paskelbė, kad ji ruošiasi priimti įstatymus dėl prievartinio nusikaltėlių iškeldinimo iš namų¹³⁶.

2. Ilgalaikės pagalbos priemonės

Prieglaudos teikia trumpalaikį saugumą, kai to reikia skubiai, bet būna, kad prieglobsčio reikia ilgesniam laikui.

Kai kurios Kanados ir Škotijos bendruomenės teikia ilgalaikį prieglobstį moterims,

palikusioms nesaugius namus. Jos gali gyventi vidinę pusiausvyrą palaikančiuose ir iš dalies subsidijuojamuose namuose keletą mėnesių.

Išsprendus trumpalaikio prieglobsčio problemą, smurto aukoms dažnai reikia ir kitokios paramos. Joms dažnai būtina emocinė ir praktinė pagalba:

- Butas–prieglauda;
- Moterų pagalbos centras;
- Vaikų priežiūra;
- Pastovus būstas;
- Finansinė parama;
- Ilgalaikė medicininė priežiūra;
- Psichologinė pagalba ir konsultacija;
- Psichologinė pagalba ir konsultacija vaikams;
- Socialinė ir dvasinė parama;
- Įdarbinimas;
- Teisinė pagalba;
- Galimybės lavintis ir mokytis¹³⁶.

C. Nukentėjusiųjų vaikai

Moterys, patyrusios savo vyrų agresiją, nėra vienintelės šių nusikaltimų aukos. Vaikai, tapę buitinio smurto liudytojais, taip pat yra prievartos aukos. Kai kurie tyrimai rodo, kad smurto įtaka vaikams gali būti žymi. Vaikai gali patirti įvairius vystymosi sutrikimus, pasireiškiančius elgesio, psichikos ir pažinimo sunkumais¹³⁷. Tačiau būtina atlikti daug daugiau tyrimų, norint atskleisti tolimesnius buitinio smurto padarinius vaikams.

Kai moteris pasitraukia iš smurtinės aplinkos, ji stengiasi apsaugoti vaikus nuo gyvenimo prievartoje. Vis tiktai pasitraukimas iš namų vaikams gali būti sudėtingas ir sunkus. Jie gali netekti įprastos mokyklos ir kaimynų, jaustis sutrikę ir pikti dėl pasikeitusių mamos ir tėvo santykių. Šeima gali patirti ekonominius sunkumus ir socialinę stigmą. Vaikams gali prireikti specialios pagalbos.

Kai kuriose Kanados prieglaudose teikiama speciali parama vaikams ir paaugliams po to, kai jie apleidžia prieglaudą¹³⁸. Veikia konsultacinės grupės mokyklinio amžiaus vaikams (8–13 metų), kuriose jie gali išreikšti savo jausmus ir surasti tolimesnį gyvenimo kelią¹³⁹.

Nukentėjusieji, prieglaudų darbuotojai, aktyvistai, moterų grupės ir bendruomenių organizacijos, – visi gali prisidėti, ieškant ir atrandant geriausius veikimo metodus ir priemones. Nukentėjusieji turėtų dalyvauti vertinant esamas paslaugas ir kuriant naujas programas¹⁴⁰.

VI. DARBAS SU NUSIKALTĖLIAIS

Nusikaltusių asmenų teisės yra pateikiamos tarptautiniuose dokumentuose. Su jais turi būti elgiama teisėtai ir be jokio diskriminavimo. Jis arba ji yra laikomi susijusiais su procesu. Su juo arba ja negali būti elgiama žiauriai, nežmoniškai ar žeminančiai. Asmens, kaltinamo buitiniu smurtu, teisės turi būti gerbiamos viso teisinio proceso metu, pradedant tyrimu, suėmimu, sulaikymu, teismo procesu, nuosprendžiu ir baigiant įkalinimu. Nors vyro smurtas prieš moterį yra piktnaudžiavimas jėga, teisingumas turi atsižvelgti ne tik į nukentėjusiosios teisę į laisvę nuo prievartos, bet ir į nusikaltusiojo teises.

Vyrų smurtas turi būti suvokiamas kaip socialinių santykių dalis, ne tik kaip individualus reiškinys. Smurtas yra socialinio ir kultūrinio gyvenimo, tradicijų ir papročių, atspindinčių vyro ir moters santykius, padarinys. Tai susiję su piktnaudžiavimu jėga ir valdžia. Priemonės, nukreiptos prieš vyrų smurtą moterų atžvilgiu, turi būti taikomos priklausomai nuo smurtą išprovokavusių faktorių.

A. Reabilitacinės programos

Įvairios įstaigos: psichiatrijos klinikos, kalėjimai, socialinės tarnybos, prieglaudos – teikia pažeidėjams reabilitacines programas. Kai kuriose šalyse stiprėja bendradarbiavimas tarp kriminalinės teisėtvarkos ir kitų žybybų, iš dalies atsižvelgiant į nuosprendžius¹⁴¹. Kai kurios programos skiriamos savęs suvokimo ugdymui. Nusikaltėliai mokosi analizuoti savo mintis ir jausmus, kurie būdingi smurto metu. Tai gali padėti ateityje išvengti smurto.

Kanados pataisos tarnyba siūlo Gyvenimo be prievartos programą pataisos darbų kalėjimų kaliniams. Programa apima smurto prieš žmonas, vaikus ir senelius problematiką. Jos dalyviai mokomi:

- a) *įveikti visuomenėje egzistuojančius prietarus ir asmenines nuostatas, susijusias su šeimos santykiais;*
- b) *pagilinti bendrųjų ir individualiųjų smurtavimo priežasčių suvokimą;*
- c) *surasti alternatyvas smurtiniam elgesiui ir jo kontrolei¹⁴².*

Kitos programos moko nusikaltusiuosius tokių dalykų:

- Konfliktų sprendimo;
- Ne smurtinio problemų sprendimo;
- Valingumo ugdymo;
- Nusiramino;
- Pykčio valdymo.

Nors esama įvairių programų*, tik kelios jų orientuotos į trumpalaikius ir ilgalaikius padarinius. Egzistuoja tam tikra kontraversija dėl reabilitacinių programų ir jų realaus poveikio smurtui prieš moteris mažinti. Kai kurie tyrimai rodo, kad dabartinės programos nėra efektyvios kovojant su smurtu ir rūpinantis nukentėjusiųjų saugumu¹⁴³. Kitose studijose daroma prielaida, kad nors tos programos ir susijusios su jėgos bei valdžios dalykais, vyrai gali išmokti nesimušti ir surasti kitų, mažiau pavojingų būdų demonstruoti moterims jėgą ir valdžią¹⁴⁴.

* Esama vadovėlių, kurie gali padėti kuriantiems programas. Pavyzdžiui, žr. D. Currie, *The Abusive Husband: An Approach to Intervention* (Toronto, Clarke Institute of Psychiatry, 1988).

Atrodo, kad daugiausia žadančios yra tos intervencijos programos, kurioms būdingos šios charakteristikos:

- Aiškiai apibrėžti tikslai ir racionali struktūra;
- Pilnas tiek nusikaltėlio, tiek nusikaltimo konteksto įvertinimas (pvz., nusikaltėliui reikalingi kitokie terapijos metodai ar pagalba dėl su jo elgesiu susijusių problemų);
- Teisingi bendravimo būdo pasirinkimo kriterijai;
- Dėmesys nusikaltėlio motyvacijai, bei nusiteikimui atsakyti už smurtą;
- Reiklumas, susijęs su nusikaltėlio dalyvavimu programoje¹⁴⁵;
- Reabilitacijos rezultatų įvertinimas.

1. Nukentėjusiųjų saugumas

Specialistai turi imtis priemonių, apsaugančių nukentėjusiąją nuo bet kokio blogio, kuris gali įvykti reabilitacinės programos realizavimo metu ar po to. Nukentėjusiosios apsaugojimo metodai:

- Programų ryšys su teisėtvarkos sistema, numatančia sankcijas pažeidimams pasikartojus;
- Konfidencialumas, vykdam programą;
- Galimo pakartotinio smurto rizikos įvertinimas ir stebėjimas reabilitacinių programų vykdymo metu¹⁴⁶.

2. Nusikaltėlių atsakomybė

Reabilitacija gali būti efektyvi tik tuo atveju, jeigu nusikaltusieji priima atsakomybę už savo veiksmus. Tų pažeidėjų, kurie motyvuotai siekia pakeisti savo elgesį ir įpročius, reabilitacija gali būti žymiai rezultatyvesnė. Tačiau jeigu pažeidėjai dalyvauja programose vien tik norėdami išvengti kaltinimo ir įkalinimo, reabilitacija bus neefektyvi.

Teismo paskirtos programos garantuoja nusikaltusiųjų dalyvavimą jose. Tai iš dalies svarbu todėl, kad dauguma vyrų nemato jokio reikalo liautis smurtauti. Reikalavimas dalyvauti programose užtikrina, kad jie bus veikiami įvairių pažiūrų ir įvairiomis elgsenos formomis¹⁴⁷.

B. Mokymo programos ir šaltiniai

Mokymo programomis siekiama pagrindinio tikslo – pakeisti vertybes, pažiūras ir elgseną, t.y. tai, kas sąlygoja ar lemia smurtą prieš moteris. Feministinėse perauklėjimo programose pagrindinis dėmesys skiriamas piktnaudžiavimui jėga ir kontrole. Nukentėjusiųjų saugumui yra teikiamas prioritetas.

Buitinio piktnaudžiavimo intervencijos programa Minesotoje (JAV) buvo viena iš pirmųjų tokio pobūdžio programų. Jos turinys koncentruojamas ties pakartotinu vyrų smurtu. Konteksto esmė – vyrų siekimas kontroliuoti savo žmonų gyvenimą¹⁴⁸.

Kita panaši programa, kurioje derinamas mokymas ir konsultavimas, taip pat vykdoma JAV, yra Atradimo programa. Specialistai bando keisti nusikaltusiųjų įpročius

santykiuose su moterimis. Jie skatinami liautis valdyti savo žmonas prievarta¹⁴⁹.

Kanadoje sukurta programa "Naujos kryptys" aiškiai ir apibrėžtai kvestionuoja smurtininko dominavimo ir valdžios metodus. Šia programa siekiama pakeisti vyrų mąstymo ir elgsenos stereotipus, kurie yra susiję ar įtakoja smurtą prieš žmoną¹⁵⁰.

"Keisk" yra tarpžybybinė Škotijos perauklėjimo programa vyrams, patekusiems į kriminalinės teisėtvarkos akiratį. Programoje siekiama dviejų tikslų: perauklėti nusikaltusiuosius ir mokyti specialistus bei visuomenę. Ši programa papildo Moterų pagalbos tarnybų veiklą. Esminė prielaida, kuria grindžiama programa "Keisk", yra ta, kad vyrų smurtą lemia nuo patriarchyto laikų susiklosčiusi lyčių nelygybė. Programoje siekiama pagilinti vyrų supratimą apie smurto kilmę ir apie jo poveikį. Be to, vyrai mokomi bendradarbiauti, diskutuoti, pozityviai nusiteikti ir įsijausti*.

Konsultavimas grupėse yra vienas iš bendrų reabilitacijos aspektų. Grupinė terapija leidžia remtis vienas kitu, padeda suformuoti alternatyvų vyrų požiūrį į problemą¹⁵¹.

Dauguma reabilitacijos grupių yra priverstos pervertinti įsitikinimus ir įpročius, kurie būdingi jų dalyviams. Tai – neigimas, teisinimasis ar priekaištai, taip pat neigiamas nusistatymas moterų atžvilgiu¹⁵².

Turime nemažai rašytinių šaltinių, kuriais gali pasinaudoti specialistai ir grupių dalyviai.

„Mokymasis gyventi be prievartos“ – parankinė knyga vyrams, kurios autoriai yra Daniel Jay Soukin ir Michael Durphy. Ji skiriama vyrams, kurie linkę naudoti jėgą. Autoriai savo studiją grindė šešerių metų darbo su vyrų grupėmis praktika. Pagrindinis dėmesys skiriamas pykčio valdymui, bendravimui, lyčių vaidmeniui, santykių kontrolei ir savęs įvertinimui. Knyga pateikia būdus ir priemones, kurie žingsnis po žingsnio moko išvengti smurto. Autoriai pabrėžia, kad nors šia knyga galima naudotis savarankiškai, ji negali atstoti bendrų konsultacijų¹⁵³.

Buitinio smurto išgyvendinimo projektas Mineapolyje (JAV, Minesotos valstija) turi savo parankinę knygą reabilitacijos reikalams¹⁵⁴.

„Pakvietimas atsakomybei“ (aut. Alan Jenkins) – ypač naudinga knyga dirbantiems su pažeidėjais. Autorius aptaria būdus, kaip įtraukti smurtininkus į reabilitacinę terapiją. Vyrų smurtas analizuojamas bendrame socialiniame kontekste. Taip pat apžvelgiamos vertybės, tradicijos, papročiai ir prietarai, formuojantys vyrų pranašumo jausmą¹⁵⁵.

Savitarpio pagalbos grupės padeda pažeidėjams prisiimti atsakomybę už savo prievartinius veiksmus. Tokios grupės gali teikti ilgalaikę paramą vyrams ir jų šeimoms po to, kai formaliai reabilitacijos programa jau yra pasibaigusi¹⁵⁶.

*Škotijos Stirlingo universiteto Smurto studijų institutas atlieka nepriklausomą programos vertinimą.

VII. SPECIALISTŲ MOKYMAS

Tinkamas pasiruošimas yra adekvataus reagavimo į buitinių smurtą prielaida. Specialistai turi būti mokomi, kaip elgtis susidūrus su buitinio smurto realijomis, žinoti, kaip patenkinti tiek nukentėjusiųjų, tiek nusikaltusiųjų reikmes. Siaurąja prasme, geras mokymas – tai specialistų paruošimas teikti pagalbą, kai jos prašoma arba kai matoma, kad jos reikia. Plačiąja prasme, efektyvus, gerai apmokytų specialistų darbas gali paakinti vis daugiau nukentėjusiųjų ir vis daugiau nusikaltusiųjų ieškoti atitinkamos pagalbos.

Praktikai, susiduriantys su buitiniu smurtu, būna arba profesionalai, arba savanoriai. Vieni jų dirba daugelį metų, kiti – mažiau. Kai kam tai yra visiškai nauja ir nepažįstama sritis. Kokybiškos mokymo programos gali užtikrinti bendro pasirėngimo standartą. Pagrindinis mokymo tikslas – tobulinti reagavimą į buitinių smurtą. Turime tris esminius mokymo uždavinius:

- Tobulinti problemos supratimą ir suvokimą;
- Išlavinti jautrumą, įgūdžius ir mokėjimą vertinti;
- Sustiprinti tarpdisciplininį požiūrį į šią problemą.

Atsižvelgiant į trečiąjį uždavinį, efektyvaus tarpdisciplininio požiūrio galima pasiekti, mokant:

- Atpažinti buitinio smurto požymius;
- Suvokti problemos visumą;
- Rasti specifinius valdymo ir bendradarbiavimo sprendimus;
- Padėti praktikams išmokyti jautriau suvokti kitų poreikius;
- Jautriai reaguoti į nukentėjusiųjų reikmes, ypač turinčių specifinių sunkumų;
- Jautriai reaguoti į atsiradusį integruotų pastangų poreikį.

Australijos Nacionalinis kovos su smurtu prieš moteris komitetas (NCVAW) inicijavo tiriamąjį projektą. NCVAW studijuoja įvairių profesijų žmonių mokymą, siekdamas išsiaiškinti, kaip jis atitinka NCVAW filosofiją. NCVAW kreipimesi sakoma: „Smurtas turi būti suvokiamas kaip sudėtinė socialinio konteksto dalis, o ne vien kaip individualus reiškinys; smurtas yra susijęs su jėgos ir statuso nelygybe; niekas negali pateisinti smurto; atskirti individai yra asmeniškai atsakingi už smurtinius veiksmus; individai nėra atsakingi už socialines vertybes, socialinę vyriškumo sąmpratą ar moters istorinės subordinacijos vyrui statusą, t.y. už bendrą smurto kontekstą; smurtas prieš moteris turi būti laikomas nusikaltimu”.

Vaikų seksualinės prievartos tyrimas (Kanada, Kalgaris) yra mokymo programa, skirta kelti policijos, socialinių darbuotojų ir kitų sričių specialistų sugebėjimą reaguoti į smurtą prieš vaikus. Programoje pagrindinis dėmesys skiriamas efektyvaus bendradarbiavimo metodams. Joje analizuojamos kliūtys, trukdančios dirbti kartu, tarp jų ir stereotipai. Be to, nagrinėjami bendrų tyrimų privalumai ir trūkumai¹⁵⁷.

Visų lygių specialistams reikalingas bazinis mokymas. Mokymo būdas priklausys nuo jų praktinės patirties ir pareigybinės atsakomybės. Į bazinį mokymą įeina:

- Praktinių dalykų, susijusių su buitinio smurto bylomis, mokėjimas;
- Būtinės ir naudingos paramos nukentėjusiosioms teikimas;

- Nukentėjusiųjų saugumo užtikrinimas;
- Darbas su nusikaltusiais.

A. Kada pradėti mokymą?

Žmonės, dirbantys sveikatos, švietimo, socialinėje ir teisėtvarkos sistemose, tam tikru savo karjeros metu tikriausiai buvo susidūrę su buitiniu smurto situacija.

1. Ikitarnybinis mokymas

Mokymo programos turėtų apimti buitinio smurto dalykus ir procedūras, kad absolventai gautų pagrindines žinias prieš pradėdami savo profesinę karjerą:

Profesija	Mokyklos
Sveikatos priežiūros profesijos: medicinos, slaugos, psichiatrijos darbuotojai Švietimas	Medicinos mokyklos, slaugos kursai, kvalifikacinės programos Mokytojų rengimo koledžai, pedagogų rengimo programos
Socialiniai darbuotojai Teisės profesijos Teisėtvarkos darbuotojai Pataisos įstaigų personalas Bendruomenė ir savanoriai	Bendrosios mokymo programos Teisės mokyklos, teisėjų kursai Policijos akademijos Koledžai, kursai Pasirengimo darbui apmokymas

Mokymas apie buitinį smurtą leidžia specialistams pasiruošti geriau atlikti savo profesines pareigas ir sėkmingai tęsti karjerą:

- Geriau suvokiant problemos mastą ir prigimtį;
- Siekiant panaudoti savo profesinę atsakomybę ir įgaliojimus problemai spręsti;
- Įgyjant specifinių įgūdžių, būtinų susidūrus su buitiniu smurtu atvejais;
- Pasiruošiant spręsti problemą efektyviai taikant tarpdisciplininį metodą;
- Ugdant supratimą, kad ne konkurencija, o tarpusavio bendradarbiavimas ir dalijimasis informacija užtikrina sėkmę.

Šiuo metu nėra didelio pasirinkimo profesionalams skirtų mokymo programų buitinio smurto srityje. Pateikiame tris pavyzdžius.

Britanijos Sandraugos sekretoriatas paruošė leidinį „Smurtas prieš moteris. Programa teisės studijoms“. Tai yra mokymo medžiaga, kuri naudojama Sandraugos šalių teisės fakultetuose. Joje dviems seminarams pateikiama medžiaga, grindžiama lyginamosios teisės pavyzdžiais. Nors koncentruojamasi ties teisiniais klausimais, tačiau aprėpiamas visas su problema susijusios informacijos spektras. Seminaruose keliami specifiniai klausimai dėl teisinės sistemos vaidmens ir dėl jos santykių su kitomis sritimis. Į seminarų tematiką įeina teisininko ir kliento santykiai, pasirengimas teismui, įrodymo problema, konsultavimo programos, policijos tyrimas, teismo procedūros, nuosprendžio priėmimas ir rehabilitacija¹⁵⁸.

Buenos Airių universitetas 1989 m. įdiegė specialią tobulinimosi kursų programą,

skirtą smurtui šeimoje. Programoje pagrindinis dėmesys skiriamas tarpdisciplininiam problemos sprendimo aspektui. Programoje gali dalyvauti psichologai, socialiniai darbuotojai ir teisininkai. Programos uždaviniai: paskatinti tyrinėtojus, mokytojus ir profesionalus specializuotis buitinio smurto srityje; ruošti profesionalus tarpdisciplininiam darbui; propaguoti buitinio smurto tyrimus; padėti ruošti konsultantus, padedančius planuoti prevencinę politiką; paakinti Universiteto, valstybinių ir privačių nacionalinių ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą buitinio smurto tyrimų ir prevencijos srityje; prisidėti prie mokslo žinių sklaidimo, siekiant išsklaidyti plačiai paplitusius mitus ir prietarus apie buitinį smurtą⁵⁹.

Centrinės Amerikos universitetų konfederacijos moterų studijų programa Kosta Rikos universitete 1990 m. rengė specialų kursą apie smurtą prieš moteris. Vėliau panašią programą ėmėsi realizuoti El Salvadoro universitetas. Abi programos kelia panašius uždavinius kaip ir Buenos Airių universitetas.

2. Mokymas tarnybos metu

Praktikams reikalingas nuolatinis mokymasis per visą karjeros laiką. Įstatymų ir procedūrų kaita daro įtaką jų darbinei veiklai. Mokymas tarnybos metu ir profesinis tobulinimasis gali užtikrinti naudojimąsi naujausia informacija. Įgūdžių tobulinimas gali padėti praktikams geriau atlikti savo pareigas. Specialistai gali reikalauti jų sritį atitinkančio mokymo, taip pat tarpdisciplininio mokymo, kuris teiktų naujas bendradarbiavimo metodikas ir integruoto darbo priemones.

Yra dvi pagrindinės specialistų mokymo galimybės:

- a) darbdavių organizuojamas mokymas, atitinkantis oficialius reikalavimus ir teikiantis informaciją apie naujai parengtas procedūras;
- b) profesinių asociacijų organizuojamas mokymas teisininkų draugijų, medikų asociacijų, mokytojų federacijų ir kitų organizacijų narių mokymas, keliantis profesines kvalifikacijas. Šios organizacijos yra išipareigojusios supažindinti savo narius su naujausiais teorijos ir praktikos pasiekimais buitinio smurto srityje. Be to, jos gali savo nariams teikti įvairias tobulinimosi galimybes.

Tarpdisciplininis mokymas taip pat yra labai vertingas. Į mokymo programas gali būti įtraukiamos ir kitų sričių specialistų konsultacijos. Įžvalga ir patyrimas tų, kurie išgyveno smurtą, ir tų, kurie tiesiogiai dirba prevencinį darbą, gali būti puikus mokymosi šaltinis. Visa tai gali padėti tinkamiausiu būdu paskirstyti energiją ir pastangas. Dalinimasis patirimi ir mintimis gali sukurti naujus komunikacijos kanalus, surasti naujus, kūrybiškus sprendimus.

Vietiniame lygyje jungtinio mokymo variantai gali padėti teisėtvarkos specialistams pagreitinti procedūras.

Kai kuriose šalyse darbdaviai ir profesinės asociacijos siūlo mokymo variantus, kuriuos padėjo paruošti vyriausybės ir nevyriausybės (visuomeninės) organizacijos*. Mokymas vyksta

* Moterų mokymo sąjunga dėl seksualinės prievartos Naujajame Pietų Velse (Australija) parengė mokymo medžiagą apie vaikų ir neįgaliųjų seksualinį išnaudojimą. Nuo 1986 m. sąjunga surengė konferencijas 1600-ams įvairių sričių specialistų, tarp jų – konsultantams, vaikų priežiūros darbuotojams, sveikatos apsaugos darbuotojams, mokytojams, mokyklų vadovams, policijos tarnautojams. Žr. Department of the Prime Minister and Cabinet, Office of the Status of Women, Country Report on Violence Against Women: Australia (Canberra, 1990), p.58.

konferencijų, seminarų formomis ir naudojantis vaizdajuostėmis.

Mokymo strategija gali būti paremta specialistų poreikius tenkinančiais klausimais:

- Buitinio smurto paplitimas, dinamika, priežastys ir padariniai;
- Šiuolaikinė teorija ir mokslo atradimai;
- Naujų įstatymų įtaka ir reikšmė;
- Naujų veiklos krypčių, protokolų ir intervencijos metodų įdiegimas;
- Bendradarbiavimas su kitų sričių specialistais;
- Inovacijos praktikoje;
- Šaltiniai specialistams.

Mokymo programų dokumentavimas ir aprašymas leidžia planuojant ir įgyvendinant mokymo programas naudotis originaliais sprendimais. Tokiu būdu mokymo šaltiniai tampa prieinami visų sričių specialistams, o tai gali inicijuoti naujus mokymo modelius.

1988 m. paskelbtoje publikacijoje „Policijos mokymo kryptys smurto prieš moteris ir vaikų seksualinio išnaudojimo srityje“ susumuojami vyresniojo policijos personalo pasiūlymai iš 16 skirtingų Sandraugos šalių ir išvardinami pagrindiniai klausimai, skirti diskusijoms bei rekomendacijoms:

- a) policijos veiklos įpročiai ir reagavimo jautrumas;*
- b) įtariamojo charakterizavimas;*
- c) įrodymo ir tardymo metodai;*
- d) medicinos ir teismo medicinos priemonės;*
- e) sąveika su ne policijos organizacijomis ir konsultacinėmis tarnybomis;*
- f) statistika, informacijos kaupimas ir vadovavimas byloms*.*

B. Mokymo tikslai

1. Supratimo ir suvokimo tobulinimas

Pagrindiniai suvokimo tobulinimo tikslai:

- Išsamaus problemos supratimo gerinimas;
- Specifinio profesinio vaidmens ir atsakomybės suvokimas.

Suvokimo tobulinimo sesijos būna skirtingo turinio ir trukmės, tačiau iš esmės jose koncentruojamasi ties šiais dalykais:

- Problemų egzistavimas: paplitimas, sritis, nukentėjusiųjų ir kaltininkų skaičius;
- Problemų kilmė: įvairialypės priežastys, dinamiškumas, smurto šablonai;
- Pasekmės ir padariniai: fiziniai ir psichiniai aspektai, spaudimas, trumpalaikės ir ilgalaikės permainos;
- Visuomenei padaryta socialinė ir ekonominė žala;

* Čia taip pat pateikiami Kanados ir Didžiosios Britanijos policijos mokymo modelių pavyzdžiai. Žr. Commonwealth Secretariat, Human Resources Development Group, Women in Development Program, Guidelines for Police Training on Violence against Women and Child Sexual Abuse (London, 1988), p.2.

- Baudžiamosios, civilinės ir paprotinės teisės priemonės;
- Veikimo būtinumas.

Yra žinoma, kad specialistai naudojami įprastais ir patikrintais metodais. Todėl būtina įsitikinti, kiek įprastieji metodai tinka darbe. Suvokimo tobulinimo programos leidžia panaudoti diskusijas šiomis temomis:

- Asmeninis požiūris į buitinį smurtą: įpročiai, vertybės ir jų įtaka praktinei veiklai;
- Mintys apie šeimą ir privatų gyvenimą, apie moters, vyro ir šeimos vaidmenį visuomenėje;
- Emocinis reagavimas į buitinį smurtą, savo asmeninių buitinio smurto pergyvenimų ir jų įtakos darbe suvokimai;
- Asmeninių pažiūrų ir profesinių pareigų sąveika.

Specialistai taip pat gali išsiaiškinti savo profesinį vaidmenį ir atsakomybę bei darbdavių ir žmonių, kurie kreipėsi pagalbos, lūkesčius. Šiame kontekste jie gali pabandyti atskleisti:

- Paslaugas teikiančių asmenų ir specialistų funkcijų kaitą;
- Teisininkų juridinę ir moralinę atsakomybę;
- Veiklos konfidencialumą ir diskretiškumą;
- Darbuotojų pareigas, vykdant įstaigos uždavinius.

Suvokimo tobulinimas padeda specialistams įsigilinti į buitinio smurto kontekstą ir su tuo susijusius asmeninius bei profesinius padarinius.

2. Jautrumo, įgūdžių ir mokėjimo vertinti tobulinimas

Praktinių įgūdžių tobulinimas priklausys nuo daugelio faktorių:

- Tiriamojo smurto tipo;
- Specifinės profesinės atsakomybės;
- Specifinių juridinių reikalavimų;
- Savigynos įgūdžių.

Apskritai specialistams reikia įgūdžių prisiimant atsakomybę už šiuos etapus darbo eigoje:

- Problemos identifikavimas;
- Situacijos įvertinimas;
- Tinkamų veikimo būdų pasirinkimas.

Šių etapų tvarka išlieka ta pati, nepriklausomai nuo to, koku momentu specialistas įtraukiamas į darbą. Specialistui reikalingi tie patys įgūdžiai tiek reaguojant į kritinę situaciją, tiek turint reikalą su senu ar užsitęsusiu smurtu.

3. Bendravimo įgūdžiai

Gerai bendravimo įgūdžiai yra būtini. Specialistai turi sugebėti bendrauti su nukentėjusiaja, nusikaltusiuoju ir savo kolegomis. Komunikavimo įgūdžių mokymas garantuoja specialistų veiklos efektyvumą:

- Renkant informaciją iš nukentėjusiųjų, palaikant jų pasitikėjimą ir nedidinant jų skausmo;
- Konsultuojantis su kolegomis;
- Teikiant nukentėjusiosioms ir nusikaltusiesiems informaciją, nepažeidžiant nukentėjusiųjų saugumo;
- Palengvinant tarpdisciplininio ir tarpžinybinio bendradarbiavimo procesą.

4. Nusikaltimo išaiškinimas

Specialistams reikia gerų stebėjimo įgūdžių buitiniam smurtui išaiškinti. Ženkli ir simptomai dažnai yra neįžiūrimi ir paslėpti arba gali būti susiję su kitais dalykais. Specialistai turi būti atidūs įspėjantiems ženklams, – tiek fiziniams, tiek elgesio požymiams. Šie požymiai gali skirtis, priklausomai nuo nukentėjusiosios amžiaus ir nuo panaudoto smurto būdų. Praktikams daug padėti gali prieglaudų darbuotojai ir išsigelbėjusiosios nuo smurto. Sveikatos apsaugos darbuotojams, – gydytojams ir kitam medicinos personalui – taip pat gali reikėti papildomai mokytis atskirti atsitiktinius sužeidimus nuo sužeidimų, atsiradusių dėl buitinio smurto. Šie specialistai turi būti pratinami klausti pacientų, ar žaizdos atsirado atsitiktinai, ar dėl tyčinių veiksmų. Specialistai, dirbantys su vaikais, tarp jų mokytojai ir auklėtojai, turi būti apmokomi atpažinti fizinius, socialinius ir kitokius elgesio simptomus, būdingus vaikams, mačiusiems smurtą. Psichiatrai, konsultantai ir dvasininkai dažnai bendrauja su nukentėjusiomis moterimis. Šiems žmonėms taip pat gali būti naudingas mokymas, kaip subtiliau reaguoti į nukentėjusiųjų nusiskundimus. Jie turėtų sugebėti identifikuoti smurto atvejus, nepaisant netiesioginių ar silpnai pastebimų požymių, kai nukentėjusios moterys nenori išsiduoti, jog patyrė smurtą. Namų prižiūrėtojos ar vizituojančios slaugės taip pat turi būti atidžios tokiems išoriniams senų ar neįgalių asmenų signalams.

5. Situacijos vertinimas

Specialistai, susiduriantys su buitiniu smurtu, turi mokėti įvertinti situaciją:

- Įžvelgti nukentėjusiųjų saugumo reikmes;
- Atsižvelgti į pranešimui keliamus juridinius reikalavimus;
- Laikytis pranešimo ir protokolo pateikimo vyresnybei reikalavimų.

Specialistai turi būti susipažinę su įvertinimo kriterijais ir planingu veiksmų programos įgyvendinimu.

6. Veiklos pradžia

Specialistai atsako už jiems privalomų ar priskirtų procedūrų įgyvendinimą. Jie turi žinoti, ko iš jų tikimasi proceso eigoje. Taip pat jie turi žinoti, kaip jų veiksmai yra susiję su kitų darbuotojų veikla. Kuo platesnis proceso supratimas ir suvokimas, tuo geriau specialistas gali patenkinti nukentėjusiųjų poreikius ir suteikti efektyvesnę paramą. Specialistai turi žinoti, pavyzdžiui, ne tik savo tarnybines pareigas, bet ir kitų artimų struktūrų, tarp jų juridinių, socialinių, sveikatos apsaugos įstaigų veiklą.

7. Pranešimas

Daugelyje teisinių sistemų specialistai neturi atskirų reikalavimų pranešimams pateikti. Tačiau kai kuriose šalyse specialistai, pavyzdžiui, turi pranešti apie neincidentinius vaikų ir suaugusiųjų sužeidimus. Ten, kur yra nustatyti reikalavimai pranešimams, specialistai, tiriantys smurtą ar tik įtariantys jo buvimą, privalo nuspręsti, įteikti pranešimą dėl incidento ar ne*. Praktikai, dirbantys šiose sistemose, turi būti apmokyti pateikti pranešimus ir supažindinti su šiais procedūros aspektais:

- Kada pranešimas yra būtinas teisiškai;
- Vidiniai įstaigos reikalavimai oficialiems pranešimams;
- Išorinės procedūros, tarp jų, – žinojimas, kam tiksliai reikia pateikti pranešimus;
- Kontrolės procedūra po pranešimo įteikimo;
- Įrodymų rinkimo procedūra.

Kadangi reikalavimai ir procedūros būna labai skirtingos, specialistus reikia apmokyti ir pagal vietinę sistemą. Reikėtų pridurti, kad darbuotojai turi suvokti savo veiklos arba savo neveiklumo padarinius.

8. Pagalba nukentėjusiosioms ir nusikaltusiesiems

Informavimas yra labai svarbi teikiamos pagalbos dalis. Specialistai turi gerai išmanyti vietoje esančias ir prieinamas paramos galimybes. Kadangi nukentėjusiosios turi įvairiausių interesų, tai darbuotojai turi būti susipažinę su daugelio skirtingų įstaigų ir organizacijų veikla. Specialistai taip pat turėtų žinoti, kaip gauti nukentėjusiosioms naudingą paramą. Jiems gali tekti padėti nukentėjusiosioms apsispręsti dėl pagalbos varianto pasirinkimo. Specialistai taip pat turi mokėti kontroliuoti tolimesnę pagalbos teikimą, kad įsitikintų jos efektyvumu.

Belgijos valdžia skatina specialistus plėsti informacijos teikimą. Oficialiai yra platinami sąrašai įstaigų ir organizacijų, teikiančių pagalbą nukentėjusiosioms nuo fizinio ir seksualinio smurto¹⁶⁰.

9. Tyrimas

Specialistams gali būti reikalingi specifiniai tyrimo įgūdžiai. Pavyzdžiui, atliekantiems nukentėjusiųjų apklausą, gali prireikti naudoti subtilius būdus, padedančius gauti informaciją nežeidžiant ir nevarginant nukentėjusiųjų.

Visiems specialistams yra būtina mokėti viso tyrimo metu dirbti bendrai. Policininkai, socialiniai darbuotojai, prokurorai ir medikai gali spręsti labai artimus uždavinius. Todėl jų nesugebėjimas bendradarbiauti gali brangiai kainuoti nukentėjusiosioms.

Apmokymo metu policijos ir socialiniai darbuotojai gali išmokti atlikti bendras apklausas. Koordinuotos pastangos gali žymiai sumažinti apklausų skaičių.

* Toliau tęsiasi debatai dėl argumentų už ar prieš reglamentuotą pranešimų sistemą. Skaitytojus, besiruošiančius tokia sistema įgyvendinti, kviečiame atidžiai peržvelgti šį skyrių.

10. Kaltinimas ir nuosprendžio priėmimas

Kaltinimo procesas sukelia specialistams nemažai specifinių sunkumų. Teisme, kur sprendžiama buitinio smurto byla, jiems reikia mokėti atlikti ir liudijančiai pusei, ir teismui padedančiųjų vaidmenis.

Jeigu įstatymai buitinio smurto atvejus traktuoja ne kaip kriminalinius nusikaltimus, tai visi praktikai, įskaitant gynėjus, prokurorus ir teisėjus, turi būti pasiruošę įveikti sunkumus, susijusius su tokiomis bylomis. Teisinės sistemos darbuotojai turi būti susipažinę:

- Su buitinio smurto paplitimu, priežastimis ir padariniais;
- Su procedūrinių ir esminių įstatymų aspektų įtaka.

11. Po nuosprendžio

Pataisos įstaigų vadovaujantys darbuotojai turi būti susipažinę su buitinio smurto dinamika. Mokymas turi padėti jiems iš anksto išvelgti simptomus, rodančius, kad asmuo gali imtis pakartotino smurto.

Mokymas gali atkreipti dėmesį į monitoringo reikalingumą ir siūlyti priemones jo efektyvumui užtikrinti:

- Pokalbių telefonu pasiklausymas;
- Apklausos;
- Proceso koordinavimas su kitais specialistais.

12. Pagalba nukentėjusiosioms ir nusikaltėliams: švietimas

Konsultantams ir psichiatrams reikalingas mokymas, padedantis subtiliau suprasti požymius rodančius būtinybę įsikišti į buitinio smurto situaciją. Galimi mokymo variantai:

- Bendro situacijos supratimo mokymas;
- Specializuotas intervencijos mokymas;
- Tarpdisciplininis mokymas, atskleidžiantis įvairių žinybų ir tarnybų vaidmenis.

Esama specialių šaltinių, kurie gali padėti organizuojant specialistų mokymą. Efektyvių mokymo programų rengimas yra grindžiamas detaliu specialistų poreikių įvertinimu ir aiškiu mokymo tikslų formulavimu. Vis gausėja specialių vadovėlių ir mokymo programų, kurios gali padėti organizuojant tobulinimosi kursus. Tobulinimosi programose taip pat reikia atsižvelgti į vietinį kontekstą.

Pateikiame keletą pavyzdžių, iliustruojančių šias galimybes:

Policijai, prokurorams ir teisėjams.

Nacionalinė teisės įgyvendinimo priežiūros organizacija (JAV) rengia seminarus šios priežiūros strategijai sukurti¹⁶¹.

Teisės reikalų studijų fondas (Olandija) organizuoja tobulinimosi kursus teismų darbuotojams. Nuo 1986 m. į kursų programą įeina buitinio smurto problemos¹⁶².

Vakarų teisės mokymo centras (Kanada) organizuoja konferencijas teisėjams, siekiant jautresnio jų požiūrio į problemą.

Advokatams, konsultantams, prieglaudų ir sveikatos apsaugos darbuotojams.

„Smurtas prieš moteris“¹⁶³ – vadovėlis advokatams, kuriame pateikiamas bendras požiūris į mokymą. Specialistai orientuojami suvokti įvairias nukentėjusiųjų reikmes. Vadovėlyje pateikiama informacija apie nukentėjusiųjų apklausą, teisinių galimybių įvertinimą, medicininės priemonės, apgyvendinimo, vaikų globos ir finansinius dalykus. Jame taip pat aptariami imigrantų, čiabuvių ir senyvo amžiaus moterų reikalai, susiję su smurto problema.

„Smurto prieš moteris suvokimas“¹⁶⁴ – vadovėlis konsultantams ir advokatams, dirbantiems su nukentėjusiomis ir nusikaltusiaisiais buitinio smurto atvejais.

Naujajame Pietų Velse (Australija) Moterų koordinacinė sąjunga, Moterų mokymo sąjunga dėl sveikatos ir seksualinės prievartos bei Šeimos ir bendruomenės tarnybų mokymo departamentas parengė bendrą tobulinimosi programą. Šiuo mokymo modeliu siekiama pakeisti paslaugas teikiančiųjų įpročius ir užtikrinti efektyvią paramą nukentėjusiosioms. Jo uždaviniai:

- a) pasiūlyti alternatyvų pagalbos teikimo modelį, grindžiamą pagalbos adekvatumu;*
- b) sustiprinti dėmesį buitinio smurto socialiniam–kultūriniam kontekstui, siekiant išvengti subjektyvaus smurto priežasčių aiškinimo;*
- c) išnagrinėti žinomas nuomones dėl buitinio smurto ir jų praktinius padarinius*.*

Nauji įdarbinimo ir mokymo modeliai gali pagerinti sistemos, sprendžiančios namų smurto problemą, efektyvumą, tarp jų:

- Įtraukiant bendrosios sampratos analizavimą visų lygių ir kryptių mokymo programose (užtikrinti bazinį supratimą);
- Naudojant specializuotas komandas;
- Didinant policijos karininkų ir civilių tarnautojų moterų skaičių;
- Specialistams atliekant nukentėjusiųjų ir nusikaltusiųjų vaidmenis mokymosi metu;
- Priimant į darbą tarnybose etnokultūrinių mažumų bendruomenių narius;
- Naudojant tarpdisciplinines komandas, sudarytas iš visų byloje dalyvaujančių žinybų.

Specialistų mokymas yra ypač sudėtingas šalyse, kuriose trūksta finansinių išteklių. Tokiu

* Mokymą organizuojančiųjų uždaviniai: išnagrinėti visus būdus, garantuojančius moterų ir vaikų saugumo prioritetą; išanalizuoti galimybes perkelti visą atsakomybę dėl smurto pažeidėjui, bet ne nukentėjusiajai; išanalizuoti visas įmanomas galimybes sukurti sąlygas nukentėjusiai moteriai atgauti pasitikėjimą savimi ir gyvenimu; išnagrinėti būdus, padedančius moteriai priimti savarankišką sprendimą, kuris pašalintų prievartos tikimybę ateityje; išanalizuoti būdus, padedančius objektyviai nustatyti smurto prielaidas ir jų socialinį bei kultūrinį kontekstą; išnagrinėti kelius, leidžiančius išvengti individualių kaltinimų; išnagrinėti galimus kliento pajamų šaltinius, apsaugančius darbo netekimo atveju; siekti išsipareigojimo, kad darbe bus griežtai laikomasi žmogaus teisių ir lyčių lygybės principų; ugdyti klientą padrašinančius įgūdžius; demonstruoti įgūdžius, kurie palankiai nuteikia žmones keisti savo vertybes ir įpročius; laikytis nuostatos, kad smurtas yra nusikaltimas, o ne psichologinė problema. Žr.: H.McGregor and W.Styles, *NSW Domestic Violence Core Training Package: A Model for Training Service Providers* (Sydney, 1991).

atveju būtina išskirti prioritetus. Pirmenybę tobulintis turėtų įgyti specialistai, tiesiogiai bendraujantys su nukentėjusiomis. Pavyzdžiui, pirmosios medicininės pagalbos darbuotojai, kurie turi būti apmokyti identifikuoti buitinio smurto situaciją. Taip pat jie turi būti apmokyti tinkamai reaguoti į incidentą. Atokiose vietovėse labai įtakingi gali būti mokytojai, bendruomenės seniūnai, dvasininkai, moterų ir jaunimo organizacijų lyderiai*, kurie dažniausiai žino apie kylančius incidentus ir gali būti pakviesti į pagalbą. Jų mokymas gali tapti pirmuoju žingsniu, efektyviausiu reagavimu į smurtą. Išsivysčiusių šalių vyriausybės gali plėsti specialistų mokymą ir skatinti dalinimąsi patirtimi. Taip pat jos gali ir kitais būdais ekonomiškai remti moterų grupes, tarnybas ir programas, suinteresuotas praktikų mokymu. Mokymas daugiakultūrinėse bendruomenėse turi paruošti specialistus reaguoti į skirtingos socialinės ir kultūrinės kilmės žmonių problemas. Čia specialistai galėtų būti mokomi papildomai.

*Kanadoje veikianti organizacija „Imigrantų ir mažumų moterys prieš smurtą” parengė mokymo programą, kurios tikslas išmokyti specialistus subtiliau reaguoti į smurto atvejus, kuriuose atsiduria imigrantės moterys**.*

Mokymo programose taip pat reikia atsižvelgti į specialistų asmeninius poreikius. Jie gali turėti buitinio smurto patirtį kaip nukentėjusieji arba kaip pasikėsinusieji. Tokiu būdu dalyvavimas mokymo programoje gali atskleisti jų asmeninę patirtį. Mokymo programose turi būti numatytos priemonės, apsaugančios dalyvius nuo galimų demaskavimų. Šiuo atveju specialistai nusipelno tokio pat subtilumo kaip ir kiti žmonės. Mokymo programos gali būti derinamos su pagalbos dirbantiems specialistams programomis, jeigu darbdaviai finansuoja konfidencialaus konsultavimo tarnybas.

Specialistų mokymas yra svarbus efektyvaus reagavimo į buitinį smurtą aspektas, bet sprendžiant šias problemas vien jo nepakanka. Augantis nusikaltimų skaičius apsunkina personalo darbą, todėl mokymo tobulinimas gali nesumažinti perkrovimo. Specialistai privalo gauti adekvatų atlyginimą už darbą. Jeigu darbo reikalavimų standartai auga, o resursai išlieka tie patys, atleidimai iš darbo ir kadru kaita bus neišvengiami¹⁶⁵.

* Papua ir Naujojoje Gvinėjoje šie praktikai buvo apmokyti reaguoti į buitinį smurtą, nes turi svarbu vaidmenį bendruomenėse.

** Immigrant and Visible Minority Women against Abuse, P.O.Box 3188, Station C, Ottawa, Ontario, K1Y 4J4.

VIII. BUITINIO SMURTO PREVENCIJA

A. Būtinybė sustabdyti smurtą

Buitinio smurto prevencijos strategija susiduria su dviem problemom:

- Kaip sustabdyti smurtą, kuris vyksta;
- Kaip sustabdyti smurtą, kuris gali įvykti.

Intervencijos metodai, kurie gali būti panaudoti smurto atveju, buvo aptarti anksčiau. Prevencijos metodai gali remtis bendro pobūdžio priemonėmis, kuriomis siekiama stiprinti moters pozicijas visuomenėje. Tai:

- Įstatymai, stiprinantys lyčių lygybę;
- Įstatymai, draudžiantys fizinės bausmės;
- Lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas;
- Kova su žiniasklaidos stereotipais;
- Ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą;
- Lengvatinis aprūpinimas gyvenamaisiais būstais;
- Vaikų rūpyba;
- Socialinės politikos tobulinimas.

B. Švietimas gali padėti sustabdyti smurtą

Tyrinėtojų atskleidžiant vis daugiau įvairiausio pobūdžio buitinio smurto priežasčių, plečiasi informacija apie kovos prieš smurtą galimybes. Daugelis ekspertų mano, kad švietimas yra pagrindinė prevencinė priemonė, galinti pašalinti tiesiogines ir netiesiogines buitinio smurto priežastis, padėti suvokti smurto įtaką ir padarinius, įdiegti nesmurtines alternatyvas ir keisti gyvenimo stilių.

Švietimo strategijos uždaviniai:

- Ugdyti nepakantumą smurtui;
- Keisti nuostatas;
- Formuoti įgūdžius, reikalingus apsisaugoti nuo smurto.

C. Prevencijos strategija

Specialistai savo prevencijos strategiją grindžia prielaida, kad buitinis smurtas nėra neišvengiamas. Jie mano, kad šeimoms, partneriams ir visiems kitiems (ar buvusiems) šeimos nariams įmanoma gyventi vieniems su kitais taikiai, be smurto.

Prevencijos metodai pirmiausia turi apsaugoti jau nukentėjusias bei rizikos zonoje esančias moteris. Prevencijos strategija turi veikti visais įmanomais lygiais ir įtraukti visus, kas tik yra susiję su šia problema.

Bet kokia rimta prevencinė strategija turi orientuotis į ilgai trukusiančią asmens ir visuomenės

kaitą. Bet ji neįmanoma be trumpalaikių priemonių, t.y. greitos ir neatidėliotinos pagalbos ir paramos nukentėjusiosioms. Bendroji antismurtinė strategija neįmanoma tiek be reagavimo, tiek be prevencijos priemonių.

Gali pasitaikyti, kad padidėjus prevencijos priemonių finansavimui sumažės parama skubaus reagavimo tarnyboms¹⁶⁶. Kadangi finansiniai resursai būna riboti, specialistai ir kiti darbuotojai turi pasirinkti, pavyzdžiui, ar teikti tiesioginę pagalbą nukentėjusiosioms, ar dirbti, siekiant platesnių permainų visuomenėje.

Buenos Airėse veikia Lugarde Mujer moterų organizacija, kuri jungia kaimynių moterų savitarpio pagalbos grupes. Joms teikiama teisinė ir švietėjiška parama. Trūkstant lėšų, organizacija nusprendė ieškoti prieglaudoms alternatyvų. Siekiama atskleisti esmines smurto priežastis. Organizacija nenori bendruomenės atsakomybės už sprendimus peradresuoti vyriausybinėms struktūroms¹⁶⁷.

Labai dažnai visuomenės poreikis paslaugoms yra didesnis nei jų tikroji pasiūla. Pavyzdžiui, Kanadoje padidėjęs visuomenės išprusimas smurto klausimais sustiprino tiek paslaugų poreikį, tiek ir visuomenės reikalavimus teikiamoms paslaugoms. Dėl to ne visada teikiamos paslaugos yra adekvačios poreikiams¹⁶⁸.

Akivaizdžių rezultatų buvo pasiekta keliuose Europos šalyse, kur vykdant visuomeninę antismurtinę kampaniją buvo naudoti pagalbos telefonai. Organizatoriams pavyko išaiškinti žymiai daugiau nei paprastai pranešimų apie smurtą ir reaguoti į juos¹⁶⁹.

D. Visuomenės supratimo gilinimas

Specialistai turi būti pasiruošę susidoroti su didėjančiu smurto demaskavimu, kuris sutampa su visuomeninėmis kampanijomis. Jiems gali prireikti modifikuoti esamas reagavimo sistemas. Visuomenės švietimas yra pagrindinė prevencinė priemonė. Jis gali paveikti stereotipus ir įpročius, kurie pateisina ar ignoroja buitinį smurtą¹⁷⁰.

Visuomeninėmis kampanijomis siekiama apriboti buitinį smurtą tiesioginiais ir netiesioginiais metodais. Kampanijos paprastai būna orientuotos arba tik į šeimyninį smurtą, arba į su smurtu susijusias temas, pvz., lygiateisiškumą ir žmogaus teises. Ypač aktualios kampanijos, kurių metu diskutuojama apie buitinio smurto priežastis, pasekmes bei aukų nuomonę. Šiomis priemonėmis buitinio smurto problema iš privačios sferos perkeliama į visuomeninę ir pateikiama kaip socialinė problema¹⁷¹.

Visuomenės švietimo kampanijos, atkreipdamos dėmesį į žmogaus teises, gali mesti iššūkį visokiems stereotipams ir patraukliems vaizdiniais. Šios kampanijos gali padėti atskleisti buitinio smurto reiškinių kaip bendresnės smurto ir prievartos problemos sudėtinę dalį. Jos atkreipia visuomenės dėmesį į tai, kad smurto prieš moteris šaknys glūdi lyčių nelygybėje.

Pagrindiniai visuomenės švietimo kampanijų prieš buitinį smurtą uždaviniai:

- Pagilinti visuomenės supratimą apie buitinio smurto egzistavimą ir paplitimą;
- Pateikti specifinę informaciją apie tai, kur kreiptis pagalbos;
- Pakeisti visuomenės vertybes ir įpročius, susijusius su problema;
- Pasiūlyti veikimo būdus;

- Išaiškinti nukentėjusiosioms ir nusikaltusiesiems kriminalinės teisėtvarkos vaidmenį;
- Pateikti kitą naudingą informaciją, pavyzdžiui, apie šeimos įstatymus.

1. Visuomenės švietimo kampanijos

Visuomenės švietimo kampanijos dažniausiai prasideda nuo problemos apibūdinimo, į kuri įeina:

- Buitinio smurto dalyvių elgsenos apibūdinimas;
- Informacija apie smurto paplitimą ir išgalėjimą;
- Informacija apie trumpalaikį ir ilgalaikį poveikį.

Jeigu įstatymuose buitinis smurtas yra prilyginamas nusikaltimui, tai visuomenės švietimo kampanijos gali atskleisti tam tikro elgesio antiįstatyminį pobūdį.

Ontario provincijos (Kanada) valdžia organizavo visuomenės švietimo kampaniją per televiziją, radiją ir laikraščius, kurios pagrindinis šūkis – „Mušti žmoną – nusikaltimas“.

Iššūkis visuomenės pažiūroms į buitinių smurtą yra sudėtingas ir netgi rizikingas uždavinys. Pažiūras sąlygoja galingos visuomenės tradicijos, todėl visuomenės švietimo kampanijos konfrontuoja su tomis gyvenimo normomis, kurios leidžia smurtui reikštis. Šių kampanijų metu bandoma kritiškai pažvelgti į pažiūras lemiančius dalykus:

- Nukentėjusiųjų kaltinimo ideologiją;
- Alkoholio įtaką buitiniam smurtui rastis;
- Būdingą nukentėjusiųjų ir pasikėsinusiųjų elgesį;
- Mintis apie šeimyninį gyvenimą, vyrų privilegijas ir asmeninę sferą;
- Moterų eksploatacijos pateisinimą ir skatinimą žiniasklaidos priemonėse;
- Prievartos viešpatavimą žiniasklaidos kanaluose.

Kampanijos gali padėti moterims apginti save, teikdamos idėjas ir pasiūlymus tolimesnei veiklai. Jos gali paskatinti individus ir žmonių grupes:

- Siekti platesnių žinių apie smurto problemą;
- Susipažinti su artimiausiomis pagalbos tarnybomis;
- Įsitraukti į bendruomenės veiklą prieš smurtą.

Kampanijos gali teikti informaciją apie gyvenimo be smurto galimybes, atskleisdamos alternatyvios elgsenos būdus, pavyzdžiui, problemų aptarimo ir sprendimų priėmimo diskutuojant. Jos gali sutelkti dėmesį į nukentėjusias, vaikus, kaltininkus, šeimą, visuomenę arba išryškinti ryšį tarp žmogaus teisių ir buitinio smurto prevencijos.

Siekdamos atkreipti visuomenės dėmesį, kampanijos gali pasinaudoti įvairiausiais metodais. Informacijos sklaida priklausys nuo auditorijos ir turimų šaltinių. Siekiant pritraukti įvairaus raštingumo visuomenės sluoksnius, galima panaudoti vaizdo ir garso bei vaizdo priemones. Naudojant įvairiakalbę medžiagą galima tikėtis, kad į kreipimąsi atsiliieps žymiai daugiau žmonių.

Be stambių vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų renginių esama ir kitų efektyvių visuomenės švietimo būdų. Stambaus masto visuomenės švietimo kampanijos gali būti naudingas

ir svarbus veiksnys, tačiau specialistai neturėtų nuvertinti vietinių galimybių. Kampanijų efektyvumą lemia ne didelės išlaidos, o tai, kad jos yra visiems prieinamos. Labai efektyvus gali būti gatvės teatras ar vaidinimas. Kai kuriose šalyse yra minima „Tarptautinė kovos su smurtu prieš moteris diena“*.

2. Žiniasklaidos kampanijos

Kritikai mano, kad žiniasklaida ne visada sugeba paveikti žmonių požiūrį į buitinį smurtą. Priešingai – ji dažnai įtvirtina egzistuojančius elgsenos šablonus ir klaidingus įsitikinimus. Žiniasklaidos priemonės turi plačiausią auditoriją ir yra populiarios. Jos gali organizuoti dialogą su publika ir inicijuoti permainas, jeigu pastangas sutelktų kovai su negatyviomis nuostatomis ir teiktų konstruktyvias alternatyvas.

Keletas pozityvių pavyzdžių iš žiniasklaidos veiklos visuomenės švietimo srityje:

Tanzanijoje moterų žurnalistų grupė, atstovaujanti trims stambiausiems šalies žiniasklaidos priemonėms (Radio Tanzania, Daily News ir Uhuru/ Mzalendo), paruošė keletą radijo programų apie smurtą prieš moteris^{1,2}.

Barbadose atviros radijo ir televizijos programos bei laikraščių apybraižos padėjo suformuoti požiūrį, kad smurtas prieš moteris ir vaikus yra nacionalinė problema, ir organizuoti pagalbos priemonės^{1,3}.

3. Vyriausybės remiamos kampanijos šalies mastu

Nacionalinės kampanijos pajėgia aprėpti didelį skaičių žmonių. Paprastai jose turi dalyvauti daugiau nei vieno lygmens valstybinės, taip pat nevyriausybines struktūras. Panašių kampanijų organizatoriai turi atsižvelgti į šias, dažnai pasitaikančias ir sunkiai įgyvendinamas problemas:

- Bendruomenių indėlio didinimą;
- Nukentėjusiųjų ir specialistų įtraukimą į poreikių įvertinimo ir įgyvendinimo etapus;
- Socialinės rinkotyras metodų panaudojimą (panašiai kaip sveikatingumo kampanijose).

1987 m. Australijoje jungtinėmis federalinės, valstijų ir vietinės valdžios atstovų jėgomis buvo realizuota Nacionalinė švietimo programa kovai su buitiniu smurtu. Jos uždaviniai:

- a) pagilinti visuomenės supratimą šiuo klausimu;*
- b) pateikti informaciją apie smurto išigalėjimą ir egzistuojančius mitus;*
- c) įtraukti bendruomenės narius į kampaniją;*
- d) įtraukti organizacijas, tarnybas ir profesines grupes.*

Pirmiausia tyrinėtojai atliko visuomenės pažiūrų į buitinį smurtą kokybinę ir kiekybinę analizę. Toliau buvo naudojamos priemonės, stiprinančios sąmoningą požiūrį į problemą ir šalinančios mitologizuotą mąstymą. Taip pat buvo atsižvelgta į specifinius

* Australijoje tokia diena minima kasmet

bendruomenių – aborigenų, kitakalbių, jaunų žmonių, kaimų ir atokių vietų gyventojų – poreikius. Taip pat buvo panaudota televizija ir spauda, išleistos brošiūros ir plakatai keliomis kalbomis¹⁷⁴.

Ši Australijos programa yra akivaizdus pavyzdys, kaip galima mobilizuoti bendram darbui pavienius asmenis, bendruomenės atstovus ir valdžios žmones. Toks bendradarbiavimas gali būti laikomas sėkmingos visuomenės švietimo taktikos požymiu.

Belgijoje, Prancūzijoje, Norvegijoje, Portugalijoje ir kitose Europos šalyse vykusiose kampanijose pagrindinis dėmesys buvo skiriamas giminingsiems smurto formoms: prievartai šeimoje, giminėje, vaikų seksualiniam išnaudojimui, išžagitimams¹⁷⁵.

1987 m. Belgijoje buvo suorganizuota kampanija „Kas nori smurto?“. Jos metu buvo teikiama informacija apie smurtinius santykius, vaikų seksualinį išnaudojimą ir išprievartavimus.

1989 ir 1990 m. Prancūzijoje vyko televizijinės kampanijos, kurių tikslas – padidinti visuomenės ir specialistų susirūpinimą. Speciali informacija buvo pateikiama nuo smurto nukentėjusioms moterims.

1984 ir 1986 m. Ispanijoje surengtos kampanijos siekė pakeisti vyraujančią požiūrį į smurtą prieš moteris¹⁷⁶.

Daugumoje šalių kampanijų metu buvo naudojamos įvairios priemonės, tokios kaip brošiūros, aplankai, plakatai, televizijos ir radijo pareiškimai¹⁷⁷.

Kolumbijoje, Kosta Rikoje, Dominikos Respublikoje, Kenijoje ir Malaizijoje buvo kuriami plakatai prieš buitinį smurtą. Kenijoje plakatai buvo išplatinti po visą šalį. Daugelis jų buvo klijuojami ant autobusų, traukinių stotyse ir mokyklose.

Kinijoje buitinis smurtas buvo viešai pasmerktas. Valdžia pateikė informaciją apie smurto apraiškas miestų skelbimų lentose¹⁷⁸.

Papua ir Naujojoje Gvinėjoje visuomenės švietimo kampanijose naudojami plakatai ir agitaciniai lapeliai trimis kalbomis, valstybinio ir vietinio radijo informacinės programos, radijo vaidinimai ir videoaparaturą. Regi stiliuje atleikama daina „Nemušk savo žmonos“ tapo labai populiari.*

Kampanijų metu galima panaudoti ir vertinimo komponentą ir išsiaiškinti, kokią įtaką pavyko padaryti, kokie kampanijos elementai ir kokiomis aplinkybėmis buvo efektyvūs.

4. Vietinės kampanijos

Kai vyriausybės turi pakankamai išteklių informuoti dideles visuomenės grupes, kitos organizacijos bei įstaigos taip pat gali įsijungti į švietėjišką veiklą bendruomenėse.

* Šią visuomenės švietimo kampaniją bendromis jėgomis organizuoja daugelis skirtingų organizacijų: Teisės reformos komisija, Jaunųjų krikščionių moterų asociacija, Sveikatos departamentas, Švietimo departamentas, NCD Teatro grupė, Australijos tarptautinė moterų vystymo organizacija, Australijos aukštąja komisija, Kanados aukštoji komisija ir JTO vaikų fondu (UNICEF). Žr. C. Bradley, Wife Beating in Papua New Guinea – Situation Report 1990 (Boroko, Papua New Guinea, Law Reform Commission, 1990).

*Kanadoje krikščioniškos organizacijos paruošė informacines švietimo programas, skirtas bažnytinėms kongregacijoms*¹⁷⁹.

Daugelyje šalių moterų organizacijos ir jas remiančios institucijos turi gerai organizuotą informavimo tinklą. Švietimo kampanijos ir darbuotojų tobulinimosi programos darbovietėse įgalina lavintis tiek darbdavius, tiek darbuotojus¹⁸⁰. Kai kur švietimo reikalams naudojamas teatras ir populiarios publikacijos.

*Jamaikoje Sistren teatro kolektyvas pateikia dramos kūrinis kaip sudėtinę švietimo konferencijų dalį. Šis teatras konferencijas rengia mokyklose ir kitose bendruomenės susibūrimo vietose. Kolektyvas šias kovos su smurtu prieš moteris programas pristato gastroliuodamas užsienyje*¹⁸¹.

Kanados Šiaurės Vakarų Teritorijoje Arctic Public, Legal Education and Information parengė informacinę programą, kurioje naudojamas teatras. Ši programa lavina neraštingus čiabuvius.

*Bangladeše ir Indijoje moterys panaudojo gatvės teatrą, kad atkreiptų visuomenės dėmesį į buitinį smurtą. Eiliniai bendruomenės nariai patys dalyvauja vaidinime, kuris grindžiamas jų patirtimi. Po vaidinimų publika dalyvauja diskusijose. Indijos moterys taip pat stato lėlių spektaklius, kuriuose smerkiamas smurtas ir pasisakoma už moterų ir vyrų lygias teises. Moterys kuria ir dainas vietiniais dialektais*¹⁸².

*Peru feministinė organizacija Movimiento Manuela Ramos, kovojanti su smurtu prieš moteris, savo veikloje naudoja gatvės teatrą, bei rengia fotonoveles apie išprievartavimus. Fotopasakojimai propaguoja moterų teises, moko, kaip elgtis užpuolimo atveju ir kaip pasiekti artimiausią moterų policijos nuovadą*¹⁸³.

Kosta Rikoje Claro Oscuro muzikinė grupė, norėdama pakeisti žmonių mąstymą, kuria ir dainuoja dainas apie smurtą prieš moteris, siekdami įtakoti žmonių sąmonę.

Nikaragvoje Moterų centrai organizuoja mėgėjiškus vaidinimus, kurių paskirtis – ugdyti sąmoningumą ir auklėti vyrus, organizuoja teisinį švietimą.

Indonezijoje, kur yra aukštas moterų raštingumo lygis, leidžiamos komiškos knygelės, perteikiančios moterų patyrimą ir galimus problemas sprendimo būdus.

*Argentinoje Alicijos Moreau de Justo ir Juan B. de Justo fondai išleido keletą bukletų ir komiksų knygelių apie smurtą prieš moteris šeimoje ir kitur. Knygelių kalba ir iliustracijos paprastos ir suprantamos*¹⁸⁴.

*Dominikos Respublikoje taip pat buvo išleista humoristinė knyga smurto prieš moteris tema*¹⁸⁵.

Lotynų Amerikoje feministinis žurnalas „Fempres“ išleido du specialius numerius smurto prieš moteris buityje ir žiniasklaidos kanaluose tema.

Taip pat didėja tarptautinė garso ir vaizdo įrašų kolekcija, susijusi su buitinio smurto problema.

Kanados organizacijos Nacionalinė kino filmų valdyba ir Nacionalinis šeimyninio smurto aiškinimo biuras turi didelę kolekciją kino filmų buitinio smurto ir giminėmis temomis. Bendruomenės grupės, mokyklos ir piliečiai šią medžiagą gali įsigyti už nedidelę kainą.

Papua ir Naujojoje Gvinėjoje išleistas videofilmas „Neskubėk“, skiriamas smurto šeimoje problemai spręsti.*

5. Kombinuotos kampanijos

Vyriausybės remiamos nacionalinės visuomenės švietimo programos turi du pagrindinius pranašumus:

- Valstybės institucijų ir struktūrų dalyvavimas teikia programoms didesnę svarbą;
- Nacionalinės kampanijos gali apimti daugelį žmonių.

Vietinės visuomenės švietimo programos, būdamos mažesnės apimties, taip pat turi aiškių pranašumų:

- Sudaroma galimybė dalyvauti jas rengiant ir labiau pritaikant vietinėms sąlygoms;
- Sudaroma galimybė užmegzti asmeninius kontaktus ir palaikyti mažų grupių kontaktą;
- Kampanijos organizatoriai gali palaikyti grįžtamąjį ryšį su dalyviais ir išsiaiškinti programos efektyvumą;
- Vietiniai gyventojai gali turėti daugiau naudos, patys dalyvaudami rengiant ir vykdant programą.

6. Specializuotos švietimo kampanijos

Specializuotos švietimo programos yra adresuojamos specifinėms pažeidėjų grupėms. Tai taip vadinamos rizikos grupės, kurias sudaro potencialūs pažeidėjai.

Olandai turi informacinį projektą vyrams ir berniukams tarp 14–18, ir tarp 25–30 metų amžiaus¹⁸⁶.

Specializuotas švietimas taip pat apima daugelį prevencinės krypties kursų, siūlomų mokyklose vaikams ir jaunimui. Šios programos turi nemažų pranašumų:

- Prieinamos daugeliui jaunų žmonių;
- Eliminuoja būtinybę išskirti vaikus su rizikos faktoriumi ir apsaugo juos nuo galimo pažeminimo;
- Leidžia modeliuoti nesmurtinius problemų sprendimo būdus, moko išvengti konfliktų.

Mokyklose vykdomos bendrosios prevencinės švietimo programos vaikams ir jaunimui atkreipia dėmesį į šiuos su buitiniu smurtu susijusius faktus:

* Šis videofilmas yra įgarsintas vietinių gyventojų kalba ir turi angliškus subtitrus. Jį sukūrė Moterų įstatymų komitetas bei Papua ir Naujosios Gvinėjos Įstatymų reformos komisija. Videofilmas kainuoja apie 20 JAV dolerių, ir jį galima gauti šiuo adresu: Papua New Guinea Law Reform Commission, P.O. Box 3439, Boroko, Papua New Guinea.

- Žmonų skriaudimo išplitimas reiškia, kad žymi dalis vaikų gali būti smurto savo namuose liudytojais;
- Vaikai ir jaunuoliai, kurie turi buitinio smurto patirtį, užaugę smurtauja savo šeimose;
- Vaikai ir jaunuoliai, kaip ir kiti visuomenės nariai, gali būti įpratę nesmerkti smurto;
- Daug moksleivių gali būti tapę seksualinio ar kitokio išnaudojimo aukomis;
- Daug jų gali patys smurtauti prieš savo brolius ar seseris;
- Smurto išplitimas tarp giminaičių tampa problema.

E. Švietimas šeimos klausimais

Šeimos švietimo ir kitos programos vidurinių mokyklų moksleiviams gali atskleisti būdus, padedančius išvengti smurto šeimoje. Šios programos gali atkreipti moksleivių dėmesį į šiuos dalykus:

- Nepateisinamą vyrų jėgą ir valdžią moterims;
- Pagarbą moterims;
- Gyvenimą šeimoje;
- Žmogaus augimą ir vystymą;
- Seksualines žinias;
- Nesmurtinį konfliktų sprendimą;
- Pykčio valdymo įgūdžius;
- Bendravimo įgūdžius;
- Žmogaus teises;
- Stereotipus lyčių klausimu;
- Lygybės ir teisingumo principus;
- Autonomijos ir tarpusavio santykių, pagrįstų abipuse pagarba, svarbą;
- Šeimyninį smurtą;
- Tėvo ir mamos pareigas;
- Vaikų priežiūros įgūdžius;
- Vaiko raidą.

Kai kur mokytojai, mokyklų administracija, prieglaudų darbuotojai ir teisininkai švietimo programas rengia kartu. Šiose programose jauni žmonės mokomi smurto išvengimo būdų, formuoja nesmurtinius ir neprievartinius tarpusavio santykius.

Minesotoje (JAV) naudojama programa "Jungtinės valstijos, mano šeima ir aš" moko mokytojus pateikti medžiagą apie smurtą šeimoje ir nesmurtinių įgūdžių formavimą¹⁸⁷.

Nju Džersio valstijoje (JAV) mokytojams aiškinama apie buitinį smurtą ir jo įtaką jį stebintiems vaikams. Vadovėlis švietimo darbuotojams „Buitinis smurtas“ padeda pedagogams atpažinti elgseną, būdingą vaikams šeimų, kuriose smurtaujama. Mokytojai mokomi reaguoti į šiuos moksleivius individualiai ir klasėje¹⁸⁸.

Londonė, Kanados Ontario provincijoje, kartu su moksleiviais ir mokytojais buvo parengtas informacinis biuletenis ir brošiūros apie buitinį smurtą. Be to, išleista kelių seminarų apie smurto prevenciją mokyklose medžiaga¹⁸⁹.

Kanados mokytojų federacija siūlo pamokų planus ir metodines priemones mokytojams, apie smurto padarinius. Thumbs Downo knyga „Klasės reagavimas į smurtą prieš moteris“ teikia idėjų visų tipų mokyklų mokytojams.

F. Senyvos ir neįgalios moterys

Senyvos ir neįgalios moterims bei su jomis dirbantiems specialistams reikalingos specialios švietimo programos¹⁹⁰ šiais klausimais:

- Žinios apie šių moterų pažeidžiamumą;
- Prievartos tyrimo ir globos gerinimo metodai;
- Tinkamo reagavimo mokymas;
- Prevencijos metodai.

Neįgalios moterys sudaro rizikos grupę tiek turint galvoje jų padėtį šeimose, tiek už šeimos ribų. Kanados tarnybos nustatė, kad 40 proc. neįgalinčiųjų moterų buvo išžagintos, sumuštos ar kitaip užpultos¹⁹¹. Šioms moterims būtinos savimonės ir savisaugos įgūdžių vystymo programos, kad jos susipažintų su priemonėmis, padedančiomis apsiginti ar rasti kitą pagalbą. Prevencinės švietimo programos būtinos ir tėvams, ir globėjams¹⁹².

IX. INFORMACIJOS KAUPIMAS IR PLATINIMAS

Vis dar stinga buitinio smurto tyrimų duomenų. Globalinis susirūpinimas buitinio smurto problema verčia kuo skubiau užpildyti žinojimo spragas. Nors jau sukurtos prevencijos ir intervencijos strategijos, praktikai vis dar santykinai mažai žino, pavyzdžiui, apie tų strategijų efektyvumą. Tyrimai tik tik prasideda. Sėkmingas informacijos kaupimas sukuria dinamišką šaltinį, kuris yra naudingas visiems. Informacijos rinkimas įmanomas sukūrus:

- duomenų rinkimo sistemas, kurios teiktų išsamią, nuolatinę, lyginamąją, tikslią informaciją apie buitinį smurtą pagal lytis;
- tyrimo strategiją problemos apimčiai ir prigimčiai įvertinti;
- vertinimo būdus, leidžiančius tikrinti jau įdiegtus ir naujus buitinio smurto naikavimo metodus.

Informacijos rinkimo pastangas reikia susieti su informacijos platinimu, dalinimosi ja patirtimi ir dialogo skatinimu. Stiprinant visas keitimosi informacija formas vietos, šalies ir tarptautiniu lygiu, įmanoma efektyviai plėtoti buitinio smurto problemos novatoriškus ir tinkamiausius sprendimus.

Informacijos mainai priklauso nuo mechanizmų ir technologijų išplėtojimo siekiant:

- Platinti informaciją praktikams prieinamomis formomis;
- Pasidalinti praktinėmis žiniomis ir suteikti techninę pagalbą;
- Skatinti dialogą ir stiprinti bendravimą tarp įvairiausių profesijų bei institucijų.

A. Pagarba nukentėjusiųjų ir nusikaltėlių teisėms

Kuriant informacijos rinkimo ir platinimo metodus, būtina atsižvelgti į priimtus etikos standartus ir veikti pagal tarptautinius žmogaus teisių principus, įskaitant ir teisę į privatumą. Siekimas gauti informaciją neturi padaryti dar didesnės žalos aukai, taip pat reikia gerbti nusikaltėlio teises.

Tinkamas informacijos rinkimas ir platinimas turi remtis šiais principais:

- Informacijos prieinamumu;
- Metodų įvairove, įvertinant tiek smurto priežastis, tiek situacijos sprendimus.

B. Oficialių ataskaitų sistemos

Vienas iš informacijos apie buitinį smurtą rinkimo būdų yra oficialių ataskaitų sistemos. Kai kurios ataskaitų sistemos leidžia stebėti įvairių tarnybų reagavimą į smurto atvejus. Tos tarnybos – tai: sveikatos apsaugos įstaigos, policija, pataisos įstaigos, moterų grupės, socialinių paslaugų agentūros ir bendruomenės organizacijos. Be to, šalies lygiu ataskaitas galima panaudoti

tokių plačių strategijų, kaip švietimo kampanijos, efektyvumo priežiūrai.

Vis tik yra daug kliūčių, kurios trukdo tyrėjams susidaryti aiškų buitinio smurto vaizdą iš oficialių ataskaitų. Ribotas galimybes teikia sekimas ir diagnostinė technika. Aukos, praktikai* ir institucijos** gali nenorėti pranešti apie buitinio smurto atvejus. Oficialioji nusikaltimų statistika pateikia duomenis tik apie tuos veiksmus, kurie įstatyminėje bazėje yra apibūdinti kaip buitinis smurtas. Kadangi trūksta duomenų, sunku įvertinti, ar į visus buitinio smurto atvejus yra efektyviai reaguojama. Galiausiai skirtingi apibrėžimai ir tyrimo metodai apsunkina duomenų palyginimą.

Dėl visų šių priežasčių oficialių ataskaitų mechanizmai, įskaitant ir nusikaltimų kompiuterinę apskaitą, atskleidžia tik dalį problemos. Tiesą sakant, netgi ten, kur įteisintas privalomas atsiskaitymas, dar nereiškia, kad tai besąlygiškai vykdoma.***

Dauguma praktikų ir tyrinėtojų sutinka, kad oficialioji statistika ne visiškai atspindi šios problemos mastą. Todėl kitus duomenis, įskaitant surinktus per aukų ir nusikaltėlių apklausas, reikia pridėti prie duomenų, gautų iš įprastinių ataskaitų.**** Vis tik ypač svarbu, kad tokie tyrimai būtų planuojami ir vykdomi taip, kad papildomai netraumuotų aukų. Tokius tyrimus rengiantys praktikai turėtų konsultuotis su paslaugas aukoms teikiančiomis institucijomis.

C. Informacijos kaupimas šalies mastu

Nacionaliniai duomenys kaupiami šalyse. Tų duomenų rinkimas prisideda prie kovos su smurtu priemonių plėtojimo, atskleidžia bendrus prioritetus. Duomenų rinkimas šalies mastu užtikrina šio proceso pastovumą bei galimybę jį tobulinti. Kai kuriose šalyse buvo siūloma įsteigti nacionalinius centrus, kurie periodiškai tirtų smurto mastą bei pobūdį¹⁹³. Išsamūs nacionaliniai duomenys gali apimti tiek informaciją apie aukas, tiek ir apie nusikaltėlius bei buitinio smurto aplinkybes. Apskritai užbaigtos, tinkamos arba geros duomenų kaupimo sistemos siekia dviejų pagrindinių tikslų:

- a) panaudojant įprastinius ataskaitų mechanizmus, sukurti pagrindinės informacijos, kuri apibūdintų problemos apimtį ir prigimtį bei reakciją į ją, banką;
- b) gauti papildomą informaciją apie specifinius prioritetus, panaudojant kitas metodikas, tokias kaip viktimologinius ar tam tikrų grupių tyrimus.

* Praktikai gali nenorėti atsiskaityti apie smurto atvejus dėl daugelio priežasčių: išankstinio nusistatymo prieš auką; nerimo dėl jos gerbūvio, jei apie smurtą bus paskelbta viešai; baimės pažeisti privatumo teisę; baimės atskleisti praktiko ir kliento ryšių konfidencialumą. Žr. D.G.Saunders and S.T.Azar, "Treatment programs for family violence", in Family Violence, L.Ohlin and M.Tonry, eds. (Chicago, University of Chicago Press, 1989), p.483-484.

** Institucijos gali apriboti oficialių ataskaitų, kurias jie norėtų pateikti, kiekį. Kuomet institucijos turi ribotus žmonių ir finansų resursus, jos traktuoja ataskaitų rašymą kaip papildomą, su jų paslaugų teikimu nesusijusį darbą. Institucijų vidaus taisyklės taip pat gali riboti ataskaitų pateikimą. Žr. D.Finklehor, G.T.Hotaling and K.Yllo, Stopping Family Violence: Research Priorities for the Coming Decade (Newbury Park, California, Sage Publications, 1988), p.30.

*** Naujausi Jungtinėse Valstijose atlikti tyrimai išaiškino, kad nuo trečdalis iki pusės apklaustų profesionalų neįtraukė į ataskaitas pranešimų apie neseniai įvykusius vaikų seksualinio išnaudojimo atvejus, nors pagal įstatymus tai privaloma. Žr. Sauderns and Azar, loc.cit., p.485.

**** Taip daroma kai kuriose Europos šalyse. Žr. R.Bruynooghe and others, „Physical and sexual violence against women: situation in Europe“. Ataskaita parengta Valstybės sekretoriaus, atsakingo už Aplinkos apsaugą ir socialinę emancipaciją, pirmajai Europos Ministrų konferencijai „Fizinis ir lytinis smurtas prieš moteris“, kuri įvyko Egmont Palace Briuselyje, 1991 metų kovo 14-15 dienomis.

Nacionalinės statistikos kaupimo sistemos Kanadoje, tokios kaip Vieninga nusikaltimų registravimo sistema ir Žmogžudysčių duomenų bazė, kaupia informaciją apie ryšį tarp aukos ir kaltinamojo. Be šios informacijos nebūtų galima išskirti buitinių nusikaltimų.

Kanada taip pat sukūrė keturių metų Nacionalinę informacijos apie smurtą šeimoje kaupimo ir analizės strategiją¹⁹⁴. Jos esminis tikslas – reguliariai teikti išsamią, nuolatinę informaciją apie buitinį smurtą. Ši strategija apima keletą specialių nacionalinių buitinio smurto tyrimų, kurie papildo esamus viktimologinių tyrimų duomenis. Praktikai taip pat svarsto būtinybę peržiūrėti esamą baudžiamosios teisenos duomenų rinkimą ir kitas sistemas, kad būtų galima pateikti išsamesnį problemos vaizdą.

Jungtinėse Amerikos Valstijose taikoma panaši strategija. Baudžiamosios teisenos sistemos mechanizmai, apimantys ir Vieningas nusikaltimų ataskaitas bei Nacionalinį nusikaltimų tyrimą, kaupia informaciją apie buitinį smurtą. Tačiau šie mechanizmai neapima visų nusikaltimų atvejų, o duomenų rinkimo būdas gali apsunkinti žinių apie buitinį smurtą išskyrimą, jei to reikia moksliniams tyrimams¹⁹⁵.

Kai kuriose šalyse nacionalinės informacijos rinkimo sistemos dar nėra sukurtos. Tai gali lemti ir lėšų trūkumas. Šiuo atveju padėtų nepriklausomi stebėjimai ir tyrimai, galintys įvertinti bent problemos mastą. Be to, nepriklausomi stebėjimai tarptautiniame lygyje gali padėti sukurti globalinį požiūrį į buitinį smurtą. Galima būtų paminėti šiuos tarptautinius pastarojo laikotarpio darbus:

UNIFEM (JT Plėtros fondas moterims) finansuotas smurto prieš moteris tyrimas¹⁹⁶;

Organizacijos „Amnesty International“ ataskaita apie moterų teisių pažeidimus¹⁹⁷;

„America's Watch“ moterų projekto ataskaitos apie smurtą prieš moteris Brazilijoje, Kuveite, Pakistane ir Peru.

D. Kultūrinių skirtumų toleravimas

Duomenų palyginimas tarptautiniu mastu paprastai reikalauja vieningų apibrėžimų bei klasifikacijos kriterijų¹⁹³, juos suformuluoti gali būti ypač sudėtinga dėl smarkiai besiskiriančio kultūrinio konteksto, kuriame pasireiškia smurtas. Kai kuriuos tarptautinius palyginimus galima atlikti panaudojant oficialius duomenis apie žmogžudystes ir pasikėsinimus, tačiau irgi ribotai.

Galima atlikti šalių lyginamąją analizę, tačiau tyrėjai turi gerai suvokti realius skirtumus. Šalyse, kur visuomenė mažai žino apie buitinį smurtą, reikia vykdyti kampanijas, skirtas ne tik supažindinti visuomenę su problema, bet ir išaiškinti, kad reikia kaupti informaciją apie buitinį smurtą vietos ir šalies mastu. Čia gali praversti pradinės informacijos rinkimo iš gyventojų metodikos. Pavyzdžiui, galima padrašinti moteris smulkiai papasakoti apie savo gyvenimą, ir tai galbūt atskleistų smurto egzistavimą, kurį jos anksčiau slėpė ir apie ką jos anksčiau neturėjo galimybės papasakoti.

Buitinis smurtas bus užslėptas tol, kol tyrėjai nepradės naudoti tinkamų metodų informacijai gauti. Įrodymai, dalyvio stebėjimas, išsamūs interviu ir kitos kokybiškų duomenų

rinkimo metodikos yra plačiai priimtose ir visuotinai pripažintos kaip suteikiančios daugiau faktų socialiniam ir kultūriniam kontekstui suprasti, nei abstraktūs tyrimai ir lentelės¹⁹⁸.

E. Specialūs bendruomenės tyrimai

Kalbant apie buitinį smurtą, sistemingas duomenų rinkimas šalies mastu turi du privalumus: jis apsprendžia gilų visuomenės problemos supratimą bei leidžia stebėti įvairias reakcijas. Tačiau nacionaliniai duomenys negali atskleisti konkrečios tai vietai būdingos problemos aspektų. Todėl reikalingi specializuoti tyrimai atskirose bendruomenėse, nagrinėjantys šios problemos vietinius aspektus. Vietos praktikams, tarp jų mokslininkams ir nevyriausybinėms organizacijoms gali būti lengviau užfiksuoti specifinius poreikius ir vykstantį dialogą. Pvz., vietoje atliktas poreikių išaiškinimas ir programų vertinimas gali suteikti naudingą informaciją. Po to vietos praktikai, atsižvelgdami į tuos rezultatus, gali atitinkamai panaudoti savo išteklius ir energiją.

Kai reikia išaiškinti ypatingus šios problemos aspektus, su kuriais tie žmonės susiduria, tyrimus galima atlikti specialiose žmonių grupėse. Tokie tyrimai taip pat gali padėti išaiškinti, kokių paslaugų trūksta ir kaip tai atsiliepiama aukoms ir nusikaltėliams.

F. Buitinio smurto tyrimai

Tyrimai sudaro svarbią plataus atsako į buitinį smurtą dalį. Kaip strategija, tyrimai gali pagerinti problemos prigimties, masto ir priežasčių suvokimą. Tyrimai taip pat gali padėti praktikams patobulinti jų problemų sprendimo būdus. Iki šiol tyrimų indėlis buvo:

- Informacijos apie problemos prigimtį ir apimtį teikimas, pagilinęs visuomenės problemos išsiaiškinimą;
- Informacijos, kuri padėjo praktikams suprasti įvairias buitinio smurto formas, teikimas;
- Pagalba praktikams nustatant aukšto rizikos laipsnio veiksnius, susijusius su aukomis ir nusikaltėliais¹⁹⁹;
- Pagalba nustatant specializuoto išikišimo strategijas.

Nežiūrint į ligšiolinių tyrimų indėlį, vis tik reikia daugiau tyrimų, padedančių praktikams atsakyti į keletą esminių klausimų apie buitinį smurtą:

- Koks gi tikrasis buitinio smurto mastas;
- Kas jį skatina;
- Ar aukos taikstosi su smurtu;
- Kaip sustabdyti buitinį smurtą;
- Kaip naujais metodais padeda spręsti šią problemą;
- Kaip praktikai gali patobulinti problemos sprendimą;
- Kaip galima panaudoti tyrimų rezultatus planuojant ir įgyvendinant programas;
- Kokia teisinė bazė, žiūrinčios į smurtą prieš moteris pro pirštus, prigimtis;
- Kodėl dauguma vyrų gerbia moteris ir nėra joms žiaurūs;
- Kokios programos yra efektyvios ir kodėl;
- Koks yra buitinio smurto ir socialinio, ekonominio bei kultūrinio konteksto santykis.

Tyrimo strategija gali užtikrinti, jog bus atsižvelgta į lyčių skirtumu pagrįstą buitinio smurto dinamiką.

G. Institucijų atliekami tyrimai

Vyriausybių finansuojami tyrimai gali padėti suformuluoti taktiką ir paskirstyti išteklius pagal šalies specifiką ir politinę programą. Taip pat yra keletas nepriklausomų organizacijų, atliekančių buitinio smurto tyrimus, kurių vis daugėja besivystančiose šalyse. Paminėtinos šios organizacijos:

- Azijos Ramiojo vandenyno forumas moterų teisių ir plėtros klausimais – Kuala Lumpur;
- Karibų feministinių tyrimų ir veiksmų asociacija;
- Nju Brunsviko globalinių problemų ir moterų lyderystės centras – Nju Džersis;
- Šeimos tyrimo laboratorija – Nju Hempširo universitetas;
- Smurto tyrimo institutas – Velso universiteto Kardifo koledžas;
- Lotynų Amerikos moterų teisių gynimo komitetas (CLADEM) – Lima, Peru;
- Įstatymų reformos komisija – Papua ir Naujoji Gvinėja;
- Nacionalinis smurto prieš moteris komitetas – Australija;
- Moterų ir įstatymas – Afrika (WILDAF), Hararė, Zimbabvė.

Siekdami surinkti informaciją tiek iš aukų, tiek iš nusikaltėlių, kai kurie tyrėjai naudoja specialias metodikas, pavyzdžiui, įvairias lenteles. Viena iš jų – konfliktų taktikos lentelė (KTL), skirta smurto prieš žmoną analizei²⁰⁰. Tačiau dėl šios metodikos daug diskutuojama ir ji dažnai kritikuojama²⁰¹. Šios metodikos kritikai nurodo tokias dvi pagrindines metodologines problemas:

- KTL neapima daugelio dabar pripažįstamų smurto formų (tokių kaip išprievartavimas ar pasikėsinimas);
- KTL atspindi esminius neatitikimus tarp vyrų ir žmonių atsakymų apie smurto prigimtį. (Patirtis dirbant su vyrų grupėmis rodo, kad vyrai nuolat nepakankamai įvertina savo smurtavimą).

Tikslesnę informaciją apie įvairius šios problemos aspektus galima gauti panaudojant metodikas, kurios pateikia platesnį poelgių, dabar siejamų su buitiniu smurtu, spektrą ir kokybines metodologijas, kurios leidžia atsižvelgti į santykių tarp aukos ir kaltinamojo dinamikos kontekstą. Šios metodikos gali suteikti informaciją apie tai, kaip aukos susitaiko su šia problema, ir ką praktikai turėtų daryti, kad problemą išspręstų. Jos gali suteikti gilesnį supratimą apie šiuos dalykus:

- Kokios paramos norima, ir kokia reikalinga;
- Kokie sprendimo būdai yra efektyviausi smurtui sustabdyti;
- Kas motyvuoja individą naudoti smurtą;
- Ko siekia asmuo naudodamas smurtą;
- Patirtą tikrąją žalą arba skriaudą;
- Savigynos veiksmus;
- Baimę ir gąsdinimą;
- Žiaurus įvykio turinį;
- Žiaurus ryšio kontekstą;
- Platesnį socialinį smurto kontekstą.

H. Tyrimų prioritetai

Remdamiesi vietos poreikiais ir ištekliais tyrimų prioritetus turėtų nustatyti praktikai. Buitinio smurto apibrėžimai ir problemos sprendimai gali skirtis priklausomai nuo šalies konteksto. Visose šalyse tyrėjai turi išstudijuoti problemos prigimtį ir mastą, nustatyti esamas ir reikalingas strategijas problemos sprendimui. Pavyzdžiui, kartais kovai su buitiniu smurtu gali būti pritaikomos tokios vietinės pajėgos, kaip išplėstinės (kelių kartu) šeimos ar kiti bendruomenės socialinės kontrolės mechanizmai.

Tyrėjai, žinantys savo šalies ir vietos kontekstą, geriausiai gali įvertinti, ar įmanoma pritaikyti naujus, kitose šalyse naudojamus sprendimo būdus, bei jų naudingumą praktikams. Tyrimų prioritetai priklauso nuo socialinio, kultūrinio, ekonominio ir teisinio pagrindo, kuriuo remiasi reaguojant į buitinį smurtą. Nustatydami tinkamą strategiją, praktikai gali pakreipti tyrimą į prioritetines sritis taip, kad jis patenkintų ilgalaikius, trumpalaikius ir skubius informacijos poreikius. Tinkamą išteklių paskirstymą gali užtikrinti tyrimų projektų pasirinkimo kriterijų nustatymas²⁰². Nustatyti prioritetus gali padėti atsakymai į šiuos klausimus:

- Kuo šis ar kitas tyrimo projektas pasitarnaus praktikams;
- Kokioms žmonių grupėms tai bus naudinga;
- Kiek žmonių gaus naudos;
- Ar tyrimas prisidės prie dabartinių prioritetų ir prevencijos politikos suvokimo;
- Ar šios srities žinovai laiko tyrimą svarbiu;
- Ar pakanka išteklių kokybiškam tyrimui;
- Ar projekto struktūra adekvati tyrimo etikai;
- Ar tyrimas sustiprins giminingų disciplinų tyrėjų tarpusavio supratimą;
- Ar tyrimas padės praktikams dirbti kartu;
- Ar tyrimas vykdomas vietos, nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo dvasioje.

Kai kuriose šalyse veikia nacionaliniai mechanizmai, nustatantys tyrimų prioritetus ir numatantys tyrimams skirtus išteklius. Pvz., Norvegijoje yra seksualinio ir fizinio smurto prieš moteris tyrimo programa. Jos vykdymą finansuoja ir Vyriausybė, ir tyrimus vykdančios institucijos²⁰³.

I. Pilotažiniai projektai

Demonstravimas ir pilotažiniai projektai yra svarbūs patikrinant naujus konkrečios problemos sprendimus. Tie projektai gali būti labai efektyvūs, jei jie atsako į aiškiai išsakytus poreikius ir prisideda plėtojant esamas žinias bei nuosekliai ir tiksliai parenkant taktiką. Ilgalaikių pilotažinio projekto tikslų nustatymas gali padėti išvengti šalutinių efektų. Jei tyrėjai nuolat galvoja apie šiuos tikslus, jie gali prisidėti tobulinant reakcijas į buitinį smurtą.

J. Tarpkultūriniai tyrimai

Tarpkultūriniai tyrimai suteikia svarbią galimybę koncentruotis ties nesmurtinio elgesio dinamika, nušviečia buitinio smurto ribas, padeda suprasti buitinio smurto prigimtį, nustatyti jo priežastis. Tarpkultūriniai tyrimai taip pat suteikia galimybių patikrinti teorijas bei palyginti įvairias įsikišimo ir prevencijos taktikas²⁰⁴. Daugiausia vilčių teikia tie tarpkultūriniai tyrimai, kuriuose naudojami:

- Tam tikrai kultūrai būdingų situacijų nagrinėjimas ar tyrimas;
- Šeimų longitudiniai tyrimai specifiniuose kultūriniuose kontekstuose;
- Regioniniai panašių kultūrų palyginimai;
- Įvairių kultūrinių grupių, veikiančių toje pačioje visuomenėje, palyginimai;
- Nedidelio skaičiaus visuomenių mažos apimties palyginimai;
- Didelės apimties arba pasaulinio masto daugelio visuomenių palyginimai²⁰⁵.

K. Esamų projektų vertinimas

Esamos taktikos ir programų įvertinimas praktikams duoda daugiausia informacijos. Praktikai turi įvertinti iniciatyvas, susijusias su nusikalstamumu, jo įveikimo būdais, prevencija ar mokymu, padedančiu išsiaiškinti jų efektyvumą ir poveikį. Toji informacija patobulins esamus sprendimų būdus ir padiktuos naujus ateičiai. Deja, tik nedaugelis tokių iniciatyvų yra įvertinta. Praktikams reikia išteklių, kad galėtų vertinti esamas taktikas. Jie taip pat turi akcentuoti vertinimo mechanizmų svarbą iniciatyvoms ateity.

Vidaus reikalų ministerijos padaliniai Anglijoje ir Škotijoje finansuoja institucijų parengtą sisteminį pažeidėjų vertinimą baudžiamosios teisenos prasme Didžiojoje Britanijoje.*

Nustatytos tokios vertinimo prioritetinės sritys:

- Prevencijos taktikos, įskaitant švietimo programas, nustatymas ir vertinimas;
- Įvairių įsikišimo būdų, įskaitant skirtingas taktikas ir prieinamas paslaugas, nagrinėjimas;
- Darbo su aukomis ir nusikaltėliais būdų pasirinkimų vertinimas;
- Sprendimo būdų, pasitelkiant bendruomenę, palyginimas**.

L. Informacijos mainai

Bendrosios strategijos esminė dalis yra naujausios informacijos platinimo visuose lygiuose mechanizmo sukūrimas.

Tarptautiniai ir regioniniai informacijos kaupimo „sandėliai“ (duomenų bazės)

Praktikams reikalingas priėjimas prie esamų žinių apie buitinį smurtą, garantuojantis, jog jų pastangos bus pagrįstos naujausia informacija. Centralizuoti informacijos platinimo mechanizmai gali teikti tokią paslaugą tiek tarptautiniu, tiek ir regioniniu mastu. Duomenų bazės gali pasitarnauti kaip efektyvi informacijos paskirstymo sistema. Jų esminė funkcija – rinkti ir analizuoti prieinamus duomenis, tyrimų rezultatus ir informaciją. Jose informacija kaupiama

* Norėdami gauti daugiau informacijos, susisiekit su Lorna Smith adresu Home Office, Queen Anne's Gate, London England, arba su Joe Curran, Criminological Research Unit, Scottish Home and Health, adresu Old St. Andrews House, Edinburgh, Scotland.

** Šie dalykai išplaukia iš detalių įvairių tyrimų pasiūlymų, išsamiai aprašytų knygoje D.Finklehor, G.T.Hotaling and K.Yllo, Stopping Family Violence: Research Priorities for the Coming Decade (Newbury Park, California, Sage Publications, 1988), pp.35–111. Taip pat žr. D.Besharov, ed., Family Violence: Research and Public Policy Issues (Washington, D.C., AEI Press, 1990).

centralizuotai, ir ją galima gauti nuolat*. Pagal poreikius galima rengti naujus informacijos leidinius.

Kai kurios duomenų bazių paslaugos išsiplečia dėl kitokios koordinacinės ir informacijos rinkimo būdų – dėl tyrimų, leidybos bei bendro planavimo ir plėtojimo skatinimo.

Jungtinės Karalystės Sandraugos Sekretoriatas (Commonwealth Secretariat) veikia kaip duomenų apie smurtą prieš moteris Sandraugos šalyse bazė. Tai padeda Sandraugos valstybėms bendradarbiauti kuriant intervencijos strategijas.

Isis Internacional Santjago (Čilėje) veikia kaip informacijos apie smurtą prieš moteris Lotynų Amerikoje bazė.

Vadovaudamasis Ekspertų susitikimo buitinio smurto klausimais, kuri organizavo Jungtinės Tautos 1992 m. kovo mėn., rekomendacijomis, Tarptautinis baudžiamosios teisės įstatymų reformos centras ir Mokymosi sandrauga Vankuveryje, Kanadoje ieško galimybių įsteigti tarptautinę informacijos apie buitinį smurtą ir tyrimų bazę.

M. Nacionalinės strategijos

Reikia lyderių ir įsipareigojimų nacionaliniu lygiu, kad būtų tobulinamos informacijos keitimosi sistemos. Kai kur galima panaudoti šiuolaikines technologijas, tarp jų – elektronines duomenų bazes, kompiuterizuotas bibliotekos paslaugas ir kitas priemones.

Kanadoje ir Jungtinėse Valstijose elektroninės duomenų bazės yra viena iš keitimosi informacija formų, kurią naudoja šios organizacijos:

Nacionalinė Buitinio smurto duomenų bazė Otavoje, Kanados Ontario valstijoje,

Nacionalinė Smurto prieš vaikus prevencijos institutas Toronte, Kanados Ontario valstijoje,

Nacionalinis Baudžiamosios teisės informacijos tarnyba, Nacionalinis teisingumo institutas Rokvilyje, JAV Merilendo valstijoje,

Nacionalinis smurto prieš vaikus ir apleistų vaikų centras Vašingtone, JAV.

Kitais atvejais informacija efektyviai platinama kviečiant žmones į seminarus ir konferencijas. Spausdinta medžiaga, tarp jų straipsniai žurnaluose, vadovėliai, yra svarbios priemonės paskleisti informaciją visai sistemai. Panašias galimybes turi ir kitos priemonės, pvz., vaizdajuostės ir kompiuteriniai tinklai.

Nežiūrint į tai, kokie mechanizmai naudojami, agentūros ir asmenys turi imtis atsakomybės

*Jungtinėse Valstijose, National Centre on Child Abuse and Neglect duomenų bazėje, kaupiančioje informaciją apie nusikaltimus prieš vaikus ir nesirūpinimą jais, kaupiama ir kasmetinė informacija apie valstybės įstatymus, susijusius su šia problema. Ši informacija leidžia praktikams prižiūrėti įstatyminės bazės kūrimą įvairiose jurisdikcijos instancijose. Žr. L.A. Younes and D.J. Besharov, „State child abuse and neglect laws: a comparative analysis”, Protecting Children from Abuse and Neglect: Policy and Practice, D.J. Besharov, ed. (Springfield, Illinois, Charles C. Thomas, 1988).

ir sukurti bendrą informacijos platinimo praktikams strategiją nacionaliniame lygyje. Šalyse, kur tokie mechanizmai yra, vis dar tebėra poreikis toliau aktyviai veikti ir plėtoti informacijos tinklą ir platinti informaciją.

Informacijos teikėjimas neturi būti vienos krypties. Reikia skatinti ir drąsinti praktikų ir kitų asmenų indėlių vietose. Efektyvios informacijos platinimo sistemos ją panaudos ir sudarys nuolatinę galimybę keistis informacija visais lygiais.

N. Jungtinių Tautų techninė ir finansinė parama

Kad praktikai ir politikos formuotojai galėtų dalintis informacija tarptautiniu mastu, jiems reikia suteikti nuolatinę galimybę susirinkti kartu ir aptarti savo patirtį bei tobulinti įgūdžius.

Jungtinės Tautos teikia paramą valstybėms-narėms įvairiomis formomis tiek regioniniame, tiek ir tarptautiniame lygmenyje. Jungtinių Tautų regioninės komisijos ir institutai aktyviai remia tyrimus ir mokymo iniciatyvas, o kai kada numato ir tiesioginę pagalbą.

Tarptautiniu lygiu parama galima tam, kad padėtų valstybėms-narėms įgyvendinti standartus, nustatytus Jungtinių Tautų nurodymuose ir pranešimuose: pvz., JT Deklaracijoje dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir jėgos panaudojimo aukoms; Jungtinių Tautų Standartinėse minimaliose elgesio su nuteistais nepilnamečiais taisyklėse (Pekino taisyklės; Generalinės asamblėjos rezoliucija 40/33, priedas); Jungtinių Tautų jaunimo nusikalstamumo prevencijos vadovas (Riyadh gidas) (Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/112, priedas). Galima parama pilotaziniams ir demonstraciniams projektams, techninei pagalbai ir bendradarbiavimui.

Be to, Jungtinės Tautos remia tarptautinių ekspertų paslaugas ir keitimąsi informacija. JT finansuoja stipendijas, mokomasias keliones, seminarus bei ekspertų grupių susitikimus, kurie suteikia valstybėms-narėms galimybes reguliariai dirbti drauge. Tarptautinis nevyriausybių (visuomeninių) organizacijų tinklas labai svariai prisidėjo keičiantis informacija.

Praktikai taip pat gali prieiti prie tarptautinių informacijos tinklų, tokių kaip Visuotinis nusikaltimų ir teisės informacijos tinklas (Global Crime and Justice Information Network) ir Tarptautinis smurto prieš moteris tinklas (International Network of Women against Violence against Women). Šitie tinklai suteikia bendradarbiavimo galimybes ir konsultuoja tarptautiniu mastu.

Jungtinių Tautų darbas buitinio smurto srityje yra tęstinis ir įvairiapusis. 1993 metais Vienoje buvo surengta Tarptautinė konferencija žmogaus teisių klausimais; 1994 metai paskelbti Tarptautiniais šeimos metais; 1995 metais Pekine įvyko 4-oji Pasaulinė konferencija tema „Veikla lygybės, vystymosi ir taikos labui“. Visi šie renginiai suteikia galimybes tolesniam darbui ir remia nacionalines, regionines, tarptautines iniciatyvas kovai su buitiniu smurtu.

ŠALTINIAI:

1. Oficialūs Generalinės Asamblėjos 47 sesijos dokumentai, papildymas Nr.38 (A/47/38), I dalis, bendros rekomendacijos Nr.19.
2. Europos Taryba, Teisės klausimai, "Smurtas šeimoje", rekomendacija Nr.R (85)4, priimta Europos Tarybos šalių narių ministrų komitete, 1995 metų kovo 26 d. Taip pat žr. Europos Taryba, Teisės klausimai, rekomendacija Nr.R (90)2, Ministrų komiteto socialinių priemonių susijusių su smurtu šeimoje klausimais, komiteto priimta 1990 metų sausio 15 d. (žr. "Solemn Declaration of the Committee of Ministers of the Member States of the Council of Europe, 1991").
3. Politika dėl smurto prieš vaikus ir moteris užbaigimo: rezoliucijos projektą vieningai priėmė Parlamentinių, teisinių ir žmogaus teisių klausimų komitetas".
4. A/37/351/pap.1 ir pap.1/tais.1, priedas, VIII skyrius, rekomendacija 1 (IV), Generalinės Asamblėjos priimta 35 sesijoje (rezoliucija 37/52).
5. Taip pat žr. "The evolution of the work of the United Nations and its concern on the question of violence in the family, 1975-1986", parengta Jungtinių Tautų ekspertų grupės susirinkimui smurto šeimoje klausimams, akcentuojant jo poveikį moterims (BAW/EGM/86/BP.1), pp.10-11.
6. Canadian International Development Agency, Violence against Women: A Development and Human Rights Issue: Proceedings (1991).
7. United Nations Development Fund for Women, Freedom from Violence: Women's Strategies from Around the World, M.Schuler, ed. (New York, 1992).
8. M.Borkowski, M.Murch and V.Walker, Marital Violence: The Community Response (London, Tavistock, 1983), p.11.
9. Violence against Women in the Family (United Nations publication, Sales No.E.89.IV.5), pp.18-20; taip pat žr. "Domestic violence: report of the Secretary-General" (A/CONF.144/17).
10. L.MacLeod, Wife Battering in Canada: The Vicious Circle (Quebec, Government Publishing Centre, 1980), p.21.
11. C.Bradley, Final Report on Domestic Violence, Report No.14 (Boroko, Papua New Guinea Law Reform Commission), in press.
12. G.R.Tocaven and M.L.Rodriguez, Battered Woman Syndrome (Mexico City, Attorney General of Justice, 1989).
13. P.Jaffe and others, "Emotional and physical health problems of battered women", Canadian Journal of Psychiatry, No.31, 1986, p.625.
14. E.Hilberman and F.Munson, "Sixty battered women", Victimology, No.2, 1978, pp.460 and 464-465; D.Counts, "Female suicide and wife abuse in cross-cultural perspective", Suicide and Life-Threatening Behaviour, No.17, 1987, pp.194-204.
15. E.Stark, A.Flitcraft and W.Frazier, "Medicine and patriarchal violence: the social construction of a private event", International Journal of Health Service, No.9, 1979, p.461.
16. L.Bacon and R.Landsdowne, "Women who kill husbands – the problem of defence", pranešimas perskaitytas 52-oje Australijos ir Naujosios Zelandijos Mokslo progreso asociacijos konferencijoje, Sidnėjus, 1982; K.O'Donovan, "Defences for battered women who kill", Journal of Law and Society, vol.18, No.12 (1991), p.219; P.Kivung and others, "Women and crime, women and violence", in From Rhetoric to Reality? Pranešimai iš 15-ojo Waigani seminaro, P.King and others, eds. (Waigani, University of Papua New Guinea Press), p.75.
17. D.G.Fischer, Family Relationship Variables and Programs Influencing Juvenile Delinquency (Ottawa, 1985), p.41.
18. L.MacLeod, Battered, but not Beaten: Preventing Wife Battering in Canada (Ottawa, Canadian

- Advisory Committee on the Status of Women, 1987), p.35.
19. G.Roberts, "Domestic violence: costing of service provision for female victims – 20 case histories", in *Beyond These Walls* (Queensland Domestic Violence Task Force, 1988).
 20. *Violence against Women in the Family...*; and L.Smith, *Domestic Violence*, Home Office Research Study 107 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1989), pp. 29-30.
 21. *Violence against Women in the Family...*, pp.28-30.
 22. *Ibid.*, pp. 27-28; and Smith, *op.cit.*, p.30.
 23. R.E.Dobash and R.P.Dobash, *Violence against Wives: A Case Study Against the Patriarchy* (London, Open Books, 1980); Smith, *op.cit.*, pp.23-30; *Violence against Women in the Family...*, pp.25-33; J.Ptacek, "Why do men batter their wives?", in *Feminist Perspectives on Wife Abuse*, Focus Edition Series, vol.93, K.Yllo and M.Bograd, eds. (Newbury Park, California, Sage Publications, 1988), pp.133-147; and D.Adams, "Treatment models for men who batter: a profeminist analysis", in *Feminist Perspectives on Wife Abuse...*, pp. 176-199.
 24. R.E.Dobash and R.P.Dobash, *Women, Violence and Social Change* (London, Routledge, 1992); H.McGregor and A.Hopkins, *Working for Change: The Movement Against Domestic Violence* (Concord, Massachusetts, Paul and Company Publishers' Consortium, 1992); and S.Schechter, *Women and Male Violence* (Boston, South End Press, 1982).
 25. National Committee on Violence, Australian Institute of Criminology, *Domestic Violence* (Canberra, 1989).
 26. *Ibid.*, p.30.
 27. R.Bruynooghe and others, "Physical and sexual violence against women: situation in Europe", *Aplinkosaugos ir Socialinės emancipacijos Valstybės sekretoriaus ataskaita pavesta pirmajai Europos ministrų konferencijai apie Fizinį ir seksualinį smurtą prieš moteris, įvykusiai Egmont Palace, Briuselyje, 1991 m. kovo 14-15 dienomis*, p.29.
 28. *Violence against Women in the Family...*, p.67.
 29. L.A.Long, "Cultural considerations in the assessment and treatment of intrafamilial abuse", *American Journal of Orthopsychiatry*, No.56, 1986, p.31.
 30. A.Lazlo and T.McLean, "Court diversion: an alternative for spousal abuse cases", in United States Commission on Civil Rights, *Battered Wives: Issues of Public Policy* (Washington, D.C., 1978).
 31. L.W.Sherman and R.A.Berk, "The specific deterrent effects of arrest for domestic assault", *American Sociological Review*, No.49, 1985, p.261; R.A.Berk and P.J.Newton, "Does arrest really deter wife battery? An effort to replicate the findings of the Minneapolis spouse abuse experiment", *American Sociological Review*, No.50, 1985, p.253; A.Jolin, "Domestic violence legislation: an impact assessment", *Journal of Police Science and Administration*, No.11, 1983, p.451; E.Penc, *The Law Enforcement and Criminal Justice System: An Intervention Model for Domestic Assault Cases* (Duluth, Minnesota, Police Department, 1985); and P.Jaffe and others, "The impact of the police laying charges in incidents of wife abuse", *Journal of Family Violence*, No.1, 1986, p.37.
 32. P.Jaffe and C.Burris, "An integrated response to wife assault: a community model" (Ottawa, Solicitor General, National Victims Resource Centre, 1984).
 33. J.Atkinson, "Violence in Aboriginal Australia", *Refractory Girl*, Issue No.36, August 1990, pp.21 and 24.
 34. "Through black eyes: a handbook of family violence in Aboriginal and Torres Strait Islander communities" (Secretariat of the National Aboriginal and Islander Child Care, 1991), p.31.
 35. F.Wasoff, "Legal protection from wife-beating: the processing of domestic assaults by the Scottish prosecutors and the criminal courts", *International Journal of the Sociology of Law*, No.10, 1982, p.187.
 36. *Violence against Women in the Family...* p.69.

37. Julie Stubbs and Diane Powell, *Domestic Violence: Impact of the Legal Reform in NSW* (Sydney, New South Wales Bureau of Crime Statistics and Research, Attorney General's Department, 1989), chap.2.
38. Smith, *op.cit.*, p.33 ff.
39. *Violence against Women in the Family...*, p.66.
40. M.Wilt and R.K.Breedlove, *Domestic Violence and the Police: Studies in Detroit and Kansas City* (Washington, D.C., Police Foundation, 1977), p.9.
41. L.W.Sherman and R.A.Berk, "The specific deterrent effects of arrest for domestic assault", *American Sociological Review*, No.49, 1984, p.p.261-272; and L.W.Sherman and R.A.Berk, *The Minneapolis Domestic Violence Experiment*, Police Foundation Reports No.1 (Washington, D.C., 1984). Taip pat žr. Berk and Newton, *loc.cit.*, pp.253-262; and Jaffe and others, *loc.cit.*, pp.37-48.
42. V.G.Binney and others, *Leaving Violent Men* (London, Women's Aid Federation England, 1981).
43. *Ibid.*, p.15. Taip pat žr. N.Oppendlander, "Coping or copping out", *Criminology*, No.20, 1982, p.449; and D.Bell "Domestic violence: victimisation, police intervention and disposition", *Journal of Criminal Justice*, No.13, 1985, p.425.
44. M.D.Pagelow, *Woman Battering: Victims and Their Experiences* (Beverly Hills, California, Sage); Dobash and Dobash, *Violence against Wives...*, pp.207-208; J.Pahl, "Police response to battered women", *Journal of Social Welfare Law*, November 1982, p.337; R.I.Parnas, "The police response to domestic violence", *Wisconsin Law Review*, vol.2, fall 1967, p.914; R.E.Worden and A.A.Pollitz, "Police arrests in domestic disturbances: a further look", *Law and Society Review*, No.18, 1984, p.105; S.K.Berk and D.R.Loseke, "Handling family violence: situational determinants of police arrests in domestic disturbances", *Law Society Review*, No.15, 1981, p.315.
45. *Violence against Women in the Family...*, pp.56-57 ir pranešimai iš Egipto, Graikijos, Malaizijos, Nigerijos ir Tailando panaudoti rengiant šį Vadovėlį.
46. Justice Act 1959, Tasmania, sect.106F; Crimes Act 1900, New South Wales and Australian Capital Territory, sect. 394A.
47. Crimes Act 1900, New South Wales, sect.357F(4).
48. Bail Act, New South Wales, sect.37.
49. Victims of Offences Act, 1987, sect.10.
50. E.Kosovsky, "Police stations for women – a new experience", in *Domestic Violence*, Z.P.Separovic and W.Jamieson, eds. (Dubrovnik, University of Zagreb, 1988), pp.37-40. Taip pat žr. Reportage Brazil, 1985 metų video apie pirmąjį moterų policijos skyrių San Paule (Montreal, Canada, Groupe Intervention Video, 1986); *Response*, vol.12, No.2 (1989), p.29; and Human Rights Watch, *Criminal Injustice: Violence Against Women in Brazil* (New York, 1991), pp.43-50.
51. G.Goolkasian, *Confronting Domestic Violence: A Guide for Criminal Justice Agencies* (Washington, D.C., United States Department of Justice, 1986), p.32.
52. *Ibid.*, p.33.
53. M.Bard, *Training Police as Specialists in Family Crisis Intervention* (Washington, D.C., Government Printing Office, 1970).
54. The London Coordinating Committee on Family Violence (London, Ontario, London Coordinating Committee on Family Violence).
55. P.Lerette, *Study on the Restigouche Family Crisis Interveners Program* (Ottawa, Solicitor General of Canada, 1984).
56. McGregor and Hopkins, *op.cit.*
57. Metropolitan Police Detective Training School, "Sexual offences investigative techniques

- course", in Commonwealth Secretariat, Human Resources Development Group, Women and Development Programme, Guidelines for Police Training on Violence against Women and Child Sexual Abuse (London, 1988), p.49. Taip pat žr.: G.Goolkasian, op.cit., p.55.
58. Commonwealth Secretariat, Guidelines for Police Training..., p.11.
 59. Žr. J.R.Shepherd, "Law enforcement's role in the investigation of family violence", in *The Battered Child*, R.E.Helfer and R.S.Kempe, eds. (Chicago, University of Chicago Press, 1987); and D.R.Jefferies, "Police role in child protection", in *National Conference on Child Abuse*, R.Snashall, ed. (Australian Institute of Criminology, 1987), pp. 155-164.
 60. Žr. Commonwealth Secretariat, Guidelines for Police Training... .
 61. Ibid., p.48.
 62. Metropolitan Police Detective Training School, "Sexual offences investigative techniques...", p.44.
 63. Renfrew County Crown Attorney, *Wife/Partner Assault Protocol: A Coordinated Response in Renfrew County* (Renfrew County, Ontario, Renfrew County Crown Attorney).
 64. Ibid.,p. 25.
 65. Domestic violence: report of the Secretary-General"..., para.47.
 66. Bruynooghe and others, op.cit., pp.29-34.
 67. Violence against Women in the Family..., p.68.
 68. Goolkasian, op.cit.
 69. C.Minch, "Overview of family violence court" (Manitoba Department of the Attorney General, Research and Development Branch, 1990).
 70. Goolkasian, op.cit., p.56.
 71. W.Jamieson and R.R.Ross, "An evaluation of the victim/Witness Assistance Program, Ministry of the Attorney General of Ontario", *Canadian Journal of Program Evaluation*, spring 1991, pp.84-96.
 72. Bruynooghe and others, op.cit., p.27.
 73. Renfrew County Crown Attorney, *Wife/Partner Assault Protocol*..., p.26.
 74. Goolkasian, op.cit., p.60.
 75. Ibid.,p.62.
 76. Ibid.,p.64.
 77. Ibid.,p.63.
 78. "Domestic violence: report of the Secretary-General"..., para.51.
 79. Goolkasian, op.cit., p.72.
 80. Ibid.,pp.72-73.
 81. Ibid.,p.64. Taip pat žr. Bruynooghe and others, op.cit., p.35.
 82. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ..., para.49.
 83. Goolkasian, op.cit. p.65.
 84. Ibid.,p.68.
 85. Ibid.,p.66.
 86. Ibid.,p.67.
 87. Commonwealth Secretariat, *Confronting Violence: A Manual for Confronting Violence* (London, 1992), p.18.
 88. Ibid.
 89. Ibid.,p.85.
 90. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ... , para.51.
 91. D.Sinclair, *Understanding Wife Assault: A Training Manual for Counsellors and Advocates* (Toronto, Ontario Ministry of Community and Social Services, Family Violence Program, 1985), p.82.
 92. Goolkasian, op.cit., p.90.
 93. Ibid.,p.73.

94. S.Horley, "Responding to male violence against women", National Association of Probation Officers Journal (London), December 1990; "A caution against cautioning", Police Review Journal (London), 9 March 1990; and "Men's groups in question", The Guardian, 8 March 1989.
95. Violence against Women in the Family ..., pp.72-73.
96. L.MacLeod and C.Picard, Toward a More Effective Criminal Justice Response to Wife Assault (Ottawa, Department of Justice, 1989), pp.27-30.
97. Ibid.,pp.25-26.
98. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ..., para.41.
99. Ontario Native Women's Association, Breaking Free: A Proposal for Change in Aboriginal Violence (Thunder Bay, Ontario, Ontario Native Women's Association, 1989).
100. D.Kinnon, The Other Side of the Mountain: Working Together on Domestic Violence Issues, Report 1: Summary of Findings and Conclusions, Phase 1, pp.4 and 8.
101. Ibid.,p.9.
102. Interdisciplinary Project on Domestic Violence, "The other side of the mountain: how do we get there from here? Working cooperatively on domestic violence issues", draft for discussion (Ottawa, 1990), p.8.
103. Correctional Service of Canada, Breaking the Cycle of Family Violence: A Resource Handbook (Ottawa, Bonnie Hutchinson Enterprises, 1988).
104. Canadian Association of Social Work Administrators in Health Facilities, Domestic Violence Protocol Manual for Social Workers in Health Facilities (1985).
105. Ontario Medical Association, Committee on Wife Assault, "Emergency department protocol for wife assault", Reports on Wife Assault (Ontario Medical Association, 1991), appendix B.
106. Health and Welfare, Canada, Health Services and Promotion Branch, Health Services Directorate, Child Sexual Abuse: Guidelines for Community Workers, report of the Federal Working Group (Ottawa, Health and Welfare Canada, Health Services Directorate, 1989) and Health and Welfare Canada, Guidelines for Standards and Health Care Related to Abuse, Assault, Neglect, and Family Violence (Ottawa, National Clearinghouse on Family Violence, 1989).
107. J.Osborne, Domestic Violence Fact Pack, a Home Office Development Fund project (London, Her Majesty's Stationery Office, 1990), p.2.
108. Taylor and Stewart, op.cit.
109. MacLeod, Battered but not Beaten ..., pp.103-104.
110. L.MacLeod, "Wife battering and the web of hope: progress, dilemmas and visions of prevention", diskusinis pranešimas parengtas forumui "Working Together: 1989 National Forum on Family Violence", įvykusiame Otavoje, 1989 metų birželio 18-21 dienomis (Ottawa, Family Violence Prevention Division, Health and Welfare, Canada, 1989), p.21.
111. Match International Centre, Linking Women's Global Struggles to End Violence (Ottawa, 1990), p.55.
112. Ibid.,p.51.
113. Ibid.,p.30.
114. I.Shamin, "Women and family violence in Bangladesh", pranešimas parengtas Jungtinių Tautų ekspertų grupės susirinkimui tema "Smurtas šeimoje ypatingai akcentuojant jo poveikį moterims" (BAW/EGM.86.1/BP.3), p.14.
115. Bruynooghe and others, op.cit, p.92.
116. Department of the Prime Minister and Cabinet, Office of the Status of Women, "Country report on violence against women: Australia", Commonwealth Secretariat paper, No.3 (WAMM 90/VI/(ii)), parengtas 3-jam Sandraugos ministrų atsakingų už moterų reikalus, susirinkimui, įvykusiam Otavoje, 1990 metų spalio 9-12 dienomis, p.31.

117. New York Governor's Task Force on Rape and Sexual Assault, Rape, Sexual Assault, and Child Abuse: Working Towards a More Responsive Society (Albany, New York, 1990).
118. Canada, Family Violence in Canada: A Call to Action (Ottawa, Supply and Services Canada, 1991).
119. Bruynooghe and others, *op.cit.*, p.91.
120. Province of Alberta, Alberta Social Services, Office for the Prevention of Family Violence, "Breaking the pattern: how Alberta communities can help" (Edmonton, Office for the Prevention of Family Violence, Alberta Social Services), p.1.
121. Sinclair, *op.cit.*
122. Disabled Women's Network Canada, Meeting Our Needs: Access Manual for Transition Houses (Toronto, 1991).
123. Kinnon, *op.cit.*, p.10.
124. G.Nicarthy, Getting Free: You Can End Abuse and Take Back Your Life, New Leaf Series, 2nd ed. (Seattle, Seal Press Feminist, 1986).
125. R.G.Rogers, Reaching for Solutions: The Report of the Special Advisor to the Minister of National Health and Welfare on Child Sexual Abuse in Canada (Ottawa, Health and Welfare Canada, 1990), p.100.
126. W.Jamieson, "The first steps", *Vis-à-vis* (Ottawa, Health and Welfare Canada, 1988), pp.11-12; and Bruynnoghe and others, *op.cit.*, pp.87-88.
127. D.G.Saunders and S.T.Azar, "Treatment programs for family violence", in Family Violence, L.Ohlin and M.Tonry, eds. (Chicago, University of Chicago Press, 1989), pp.486-488.
128. E.W.Gondolf, "How some men stop their abuse: an exploratory program evaluation", in Coping with Family Violence: Research and Policy Perspectives, G.T.Hotaling and others, eds. (Beverly Hills, California, Sage Publications, 1988), p.130.
129. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ..., para.54.
130. Chiswick Family Rescue, "How would your feel if a violent attacker had the key to your door?", *informacinė brošiūra*.
131. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ..., para.57.
132. MacLeod, "Wife battering and the web of hope...", pp.29-30.
133. D.Williams-White, "Self-help and advocacy: an alternative approach to helping battered women", in Family Violence: Emerging Issues of a National Crisis, L.J.Dickstein and C.C.Nadelson, eds. (Washington, D.C., American Psychiatric Press, 1989), p.53.
134. J.Herman, "Recognition and treatment of incestuous families", in Family Violence: Emerging Issues ..., p.38.
135. Saunders and Azar, *loc.cit.*, p.488.
136. "Domestic violence: report of the Secretary-General" ..., para.59; S.Horley, Love and Pain: A Survival Handbook for Women (London, Bedford Square Press, 1988); and S.Horley, The Charm Syndrome: Why Charming Men Can Make Dangerous Lovers (London, Macmillan, 1991).
137. P.G.Jaffe, D.A.Wolfe and S.K.Wilson, Children of Battered Women (Beverly Hills, California, Sage Publications, 1990), pp. 32-54.
138. MacLeod, "Wife battering and the web of hope ...", p.43.
139. Jaffe, Wolfe and Wilson, *op.cit.*, pp.86-87.
140. C.D.Webster and N.Z.Hilton, "Violence in the family institution: the future of research and practice", in Family Violence: Perspectives on Treatment Research and Policy, R.Roesch, D.G.Dutton and V.F.Sacco, eds. (Burnaby, British Columbia Institute on Family Violence, 1990), p.177.
141. Saunders and Azar, *loc.cit.*, p.482.
142. Correctional Service of Canada, "Living without violence: a component of the living skills program within the correctional service of Canada: an overview".

143. J.L. Jennings, "Preventing relapse versus 'stopping' domestic violence: do we expect too much too soon from battering men?", *Journal of Family Violence*, vol.5, No.1 (January 1990), pp.43-60; S.Horley, "Responding to male violence...", pp.166-170; S.Horley, "Men's groups ..."; B.Hart, *Safety for Women: Monitoring Batterers' Programs* (Harrisburg, Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence, 1988); and Dobash and Dobash, *Women, Violence and Social Change...*
144. D.Adams, loc.cit., pp.176-199; J.Edelson, "Judging the success of interventions with men who batter", in *Family Violence: Research and Public Policy Issues*, D.Besharov, ed. (Washington, D.C., AEI Press, 1990), pp.130-146; J.Edelson and Z.Eisikovits, "Men who batter women: a critical review of the evidence", and B.Hart, "Safety for women: monitoring batterers' programs", *Journal of Family Issues*, vol.6, No.2 (June 1985), pp.229-247; J.Ptacek, loc.cit., pp.133-157; M.Wilson and D.Morran, *CHANGE: Men Learning to End their Violence Against Women* (Stirling, Scotland, University of Stirling).
145. L.K.Hamberger and J.E.Hastings, "Counselling male spouse abusers: characteristics of treatment completers and dropouts", *Violence and Victims*, vol.4, No.4 (1989), pp.275-286.
146. M.McNeill, "Domestic violence - the skeleton in Tarasoff's closet", in *Domestic Violence on Trial*, D.J.Sonkin, ed. (Bryn Mawr, Pennsylvania, Copter's, 1987).
147. S.Horley, "Responding to male violence ...", pp.166-170; McGregor, "Conceptualising male violence against female partners: political implications of therapeutic response", *Australia New Zealand Journal of Family Therapy*, vol.11, No.2 (1990), pp.65-70; Dobash and Dobash, *Women, Violence and Social Change ...*; B.Hart, op.cit., and N.DeClerq, *Canadian Research on Men's Programmes*.
148. E.Pence and M.Payman, *Power and Control: Tactics of Men Who Batter: An Educational Curriculum* (Minnesota Program Development, 1990).
149. D.Adams, "Stages of anti-sexist awareness and change for men who batter", in *Family Violence: Emerging Issues...*
150. M.Holmes and C.Lundy, "Group work for abusive men: a profeminist response", *Canada's Mental Health*, December 1990, pp.12-17.
151. E.W.Gondolf, loc.cit, p.142.
152. A.Browne and D.G.Dutton, "Escape from violence: risks and alternatives for abused women - what do we currently know?", in *Family Violence: Perspectives on Treatment, ...*, p.75.
153. D.J.Sonkin and M.Durphy, *Learning to Live without Violence: A Handbook for Men* (Volcano, California, Volcano Press, 1989).
154. J.Rusinoff, *Men's Treatment Handbook*, 2nd ed. (Minneapolis, Domestic Abuse Project, 1990).
155. A.Jenkins, *Invitations to Responsibility* (Adelaide, Dulwich Centre Publications, 1990).
156. *Ibid.*, p.41.
157. H.L.Wood and L.Olivier, "For the kids", *Investigating Child Sexual Abuse: Instructor's Guide and Script* (Calgary, Calgary Society for the Investigation of Child Sexual Abuse, 1988).
158. Commonwealth Secretariat, Human Resource Development Group, *Women and Development Program, Violence against Women: Curriculum Materials for Legal Studies* (London, 1989), pp.iii-iv.
159. University of Buenos Aires, Psychology Department, Graduate Studies Office, "Interdisciplinary program on family violence", information brochure (Buenos Aires, University of Buenos Aires, 1991).
160. Bruynooghe and others, op.cit., p.65.
161. National Organization of Black Law Enforcement Executives, *Domestic Violence Policy Development: National and Regional Training Seminars for Law Enforcement Executives*

- and Managers (Washington, D.C., United States Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime and the National Organization of Black Law Enforcement Executives, 1990).
162. Bruynooghe and others, op.cit., p.83.
 163. T.Lobu and others, *Assaulted Women: A Manual for Advocates* (Toronto, Community Legal Education Ontario, 1990), p.1.
 164. Sinclair, op.cit.
 165. Rogers, op.cit., p.93.
 166. MacLeod, *Battered But Not Beaten ...*, p.116.
 167. Match International Centre, *Linking Women's Global Struggles ...*, p.p.56-57.
 168. MacLeod, "Wife battering and the web of hope ..", pp. ii.iv.
 169. Bruynooghe and others, op.cit., p.23.
 170. *Violence against Women in the Family ...*, p.103.
 171. C.Benard, "Patterns of violence against women in the family", pranešimas parengtas Jungtinių Tautų ekspertų grupės susirinkimui tema "Smurtas šeimoje ypatingai akcentuojant jo poveikį moterims (BAW/EGM/86/WP.1), p.25.
 172. Match International Centre, *Linking Women's Global Struggles ...*, p.30.
 173. Organization of American States, Inter-American Commission of Women, "National report: Barbados", parengtas XXV Delegatų asamblėjai, vykusiai Vašingtone 1990 metų spalio 15-19 dienomis.
 174. Australia, Department of the Prime Minister and Cabinet, Office of the Status of Women, *Country Report on Violence against Women: Australia* (Canberra, 1990), pp.51-54.
 175. Bruynooghe and others, op.cit., p.59-60.
 176. Ibid., pp.59-61.
 177. Ibid., p.23.
 178. *Violence against Women in the Family ...*, p.103.
 179. Church Council on Justice and Corrections, Canadian Council on Social Development, *Family Violence in a Patriarchal Culture: A Challenge to Our Way of Living* (Ottawa, 1988).
 180. Employee Assistance Program Association of Toronto, *The Family Violence Project* (Ottawa, Health and Welfare Canada, National Clearinghouse on Family Violence, 1987).
 181. Match International Centre, *Linking Women's Global Struggles ...*, p.48.
 182. Match International Centre, *Linking Women's Global Struggles ...*, p.48. Taip pat žr. *Violence against Women in the Family ...*, p.103; I.Shamim "Bangladesh", situacijos aprašymas parengtas Jungtinių Tautų ekspertų grupės susirinkimui tema "Smurtas šeimoje ypatingai akcentuojant jo poveikį moterims" (BAW/EGM86/CS.2), p.5.
 183. L.Mailloux, "Manuela Ramos-Pulling strings to end violence", *Match Newsletter*, Summer 1991, p.6.
 184. M.Gonzalez Suarez, G.Blanco Marten, E.Yglesias Mora, *Aprendiendo a ser Mujer* (Buenos Aires, Fundacion Juan B. de Justo). Taip pat žr. E.Tchalidy, *Basta de Violencia contra la Mujer* (Buenos Aires, Fundacion Alicia Moreau de Justo, Fundacion Juan B.Justo, 1989); E.Tchalidy, *Violencia no es solo el Golpe!* (Buenos Aires, Fundacion Alicia Moreau de Justo, 1990).
 185. M.Pineda, *No! A la Violencia contra la Mujer* (Santo Domingo, Editora Taller).
 186. Bruynooghe and others, op.cit., p.63.
 187. K.Stavrou-Petersen and D.Gamache, *My Family and Me -- Violence Free: A Domestic Violence Prevention Curriculum* (St.Paul, Minnesota, Coalition for Battered Women, 1988).
 188. State of New Jersey, Department of Community Affairs, Division on Women, *Domestic Violence Prevention Program, Domestic Violence: A Guide for Educators* (Trenton, New Jersey, 1987). Taip pat žr. State of New Jersey, Department of Community Affairs, Division

- on Women, Domestic Violence Prevention Program, Workshop Leader's Guide to the Effects of Domestic Violence on Children: A Workshop for New Jersey Educators (Trenton, New Jersey, 1990).
189. London Family Court Clinic, London Board of Education, "Violence in intimate relationships: pilot program completed in five secondary schools", *Violence Prevention Bulletin*, No.1, June 1990, p.1.
 190. S.Steinmetz, "Abuse of the elderly", in *Insights into Violence in Contemporary Canadian Society*, J.M.MacLatchie, ed: (Ottawa, John Howard Society of Canada, 1987).
 191. J.Riddington, "The disabled", *Working Together: 1989 National Forum on Family Violence Proceedings* (Ottawa, Health and Welfare Canada, 1990), p.41.
 192. G.Allan Roeher Institute, *Issues and Questions Involved in the Sexual Abuse of Persons with Intellectual Impairments* (Downsview, Ontario, York University, 1987).
 193. Bruynooghe and others, *op.cit.*, p.18.
 194. The Canadian Centre for Justice Statistics, "Strategy for the collection and analysis of national family violence information", dokumentas įteiktas leidiniui Health and Welfare Canada, November 1990.
 195. Finklehor, Hotaling and Yllo, *Stopping Family Violence: Research Priorities for the Coming Decade* (Newbury Park, California, Sage Publications, 1988), p.31.
 196. "Violence against women: an obstacle to development", informacinis pranešimas parengtas 29-ai Konsultacinio komiteto sesijai apie Jungtinių Tautų Plėtros fondą moterims, 1991 metų sausis (UNIFEM/CC29/2).
 197. Amnesty International, *Women in the Front Lines* (New York, 1991).
 198. D.Callahan and B.Jennings, *Ethics, the Social Sciences and Policy Analysis* (New York, Plenum, 1983); R.P.Dobash and R.E.Dobash, "How research makes a difference to policy and practice", in *Family Violence: Research and Public Policy Issues ...*, S.Rose, L.J.Kamin and R.C.Lewontin, *Not in Our Genes: Biology, Ideology and Human Nature* (New York, Penguin, 1984); N.Tuana, ed., *Feminism and Science* (Bloomington, Indiana University Press, 1989).
 199. Finklehor, Hotaling and Yllo, *op.cit.*, p.31.
 200. S.K.Steinmetz, "The battered husband syndrome", *Victimology*, No.2, 1978, p.499; M.A.Straus and R.J.Gelles, "Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys", *Journal of Marriage and the Family*, vol.48, No.4 (1986), pp. 465-479; M.A.Straus, "The conflict tactics scale and its critics: an evaluation and new data on validity and reliability", in *Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families*, M.A.Straus and R.J.Gelles, eds. (New Brunswick, New Jersey, Transaction, 1990).
 201. Žr. E.Pleck and others, "The battered data syndrome: a comment on Steinmetz's article", *Victimology*, No.2, 1978, pp.680-683; G.Margolin, "The multiple forms of aggressiveness between marital partners: how we identify them", *Journal of Marital and Family Therapy*, vol.13, 1987, pp.77-84; R.P.Dobash and others, "The myth of sexual symmetry in marital violence", *Social Problems*, vol.39, No.1 (1992), pp.402-432; W.S.DeKeseredy and R.Hinch, *Woman Abuse: Sociological Perspectives* (Toronto, Thompson Educational Publishing, 1991), pp.21-25; and Dobash and Dobash, *Women, Violence and Social Change ...*, chap.8.
 202. Finklehor, Hotaling and Yllo, *op.cit.*, pp.15-16.
 203. Bruynooghe and others, *op.cit.*, p.17.
 204. D.Levinson, "Family violence in cross-cultural perspective", in *Handbook of Family Violence*, V.B.Hasselt and others, eds. (New York, Plenum Press, 1988), pp.435-455.
 205. *Ibid.*, pp.436-438.